

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ
ТА БІЗНЕСУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ НАПРН УКРАЇНИ
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ
ТА ПРАВА»
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ «ПОЛТАВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
РІВНЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРАВА

З НАГОДИ ДНЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

З НАГОДИ ДНЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ:
ДЕРЖАВА І ПРАВО В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»
(З НАГОДИ ДНЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ)

КИЇВ 2022

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Київський університет права

**Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу Вищого навчального
закладу «Міжрегіональна Академія управління персоналом»**

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України

**Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу Вищого навчального
закладу «Міжрегіональна Академія управління персоналом»**

Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»

**Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і
торгівлі»**

Рівненський Інститут Київського університету права

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції

28 червня 2022 року

**«КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ:
ДЕРЖАВА І ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»
(з нагоди Дня Конституції України)**

Київ 2022

УДК 342:340.12:355

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Червякова Ольга Володимирівна – доктор наук з державного управління, професор, проректор з наукової роботи, Київський університет права НАН України;

Семенець-Орлова Інна Андріївна – доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»;

Каліна Ірина Іванівна – доктор економічних наук, професор, заступник директора Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»;

Лаврик Галина Володимирівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правознавства, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

Дорожко Григорій Костянтинович – кандидат технічних наук, доцент, заступник директора з адміністративної та організаційної роботи, Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН.

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Київського інституту права Національної Академії наук України, протокол № 5 від 29.06.2022 р.

Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом, протокол № 5 від 29.06.2022 р.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Конституція України: держава і право в умовах воєнного стану»: Збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 червня 2022 р. / Ред. кол.: Червякова О.В. (гол. ред.), І.А.Семенець-Орлова (заст. гол. ред.), І.І.Каліна (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. 159 с.

У збірнику опубліковано наукові статті, в яких висвітлено теоретико-методологічні засади та практичний досвід розвитку таких галузей, як: право, публічне управління та адміністрування, а також теоретико-правові та міжнародно-правові аспекти прав і свобод людини.

Розраховано на науковців, викладачів, наукових співробітників, підприємців, аспірантів, і студентів.

Тексти тез надано в авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст публікацій, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

УДК 342:340.12:355

© Київський інститут права Національної Академії наук України 2022

© Міжрегіональна Академія управління персоналом 2022

ЗМІСТ

Весельська Марина Віталіївна	
ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ	7
Казьмірук Сергій Дмитрович	
ПОРЯДОК І ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЕТЕКЦІЇ БРЕХНІ: КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	10
Нітченко Алла Григорівна, Дрозд В'ячеслав Іванович	
ДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	14
Ремех Тетяна Олексіївна	
ВИВЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА ОНОВЛЕНИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ПРОГРАМАМИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	16
Золотарьова Олена Адольфівна	
ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПЦ МП ПІД ЧАС ВІЙНИ	21
Андрущук Геннадій Олександрович	
РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	26
Костюк Євген Сергійович	
ПРИВАТИЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	32
Брюховецька Марина Сергіївна	
ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	36
Стрілець Богдан Васильович	
СПІВВІДНОШЕННЯ РУХУ КАПІТАЛУ ТА СВОБОДИ ЗАСНУВАННЯ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	39
Біланов Олег Сергійович	
ЗАХИСТ ПРАВ У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА: ОГЛЯД ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	43
Таланчук Ірина Володимирівна, Ільїна Ганна Петрівна	
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	47
Шиманська Олена Володимирівна, Менчинська Віталія Вікторівна	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	50
Червякова Ольга Володимирівна	
КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	54

Рейніш Ілля Леонідович КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	60
Дуброва Андрій Миколайович ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	35
Литовченко Ігор Іванович КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	69
Дорошко Григорій Костянтинович, Петренко Віталій Олександрович, Дудка Владислав Дмитрович ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	73
Oksana Holovchenko THE EXPERIENCE OF THE CREATION AND FUNCTIONING OF THE UNITED NATIONS COMPENSATION COMMISSION: BENEFITS FOR UKRAINE IN TERMS OF COMPENSATION FOR DAMAGES CAUSED BY THE AGGRESSOR STATE	79
Дуброва Оксана Миколаївна, ВАРІАНТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	83
Виноградова Наталія Володимирівна ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА ЕЛЕМЕНТИ УСПІХУ ДЕРЖАВНО- ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА	86
Колісник Сергій Олексійович ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМ У РАМКАХ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОПЕРЕРОБНОГО КОМПЛЕКСУ	89
Сєдов Георгій Юрійович ЕЛЕКТРОНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПОСЛУГИ	92
Цимбал Євгеній Петрович СПЕЦИФІКИ МОДЕЛЕЙ, НА ЯКИХ ГРУНТУЄТЬСЯ ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДНИХ І ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	96
Шевченко Світлана Володимирівна УМОВИ ДЛЯ ПРОДАВЦЯ ТА ПОКУПЦЯ НА РИНКУ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ	98
Вагін Анатолій Ігорович ЩОДО МОЖЛИВОСТІ НАСТУПНОГО (АПОСТЕРІОРНОГО) ПЕРЕГЛЯДУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 159 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	100
Нітченко Алла Григорівна, Павлова Сніжана Леонідівна ПОРЯДОК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗВЕРНЕНЬ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	106
Орел Вікторія Анатоліївна ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ЮРИДИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ	110

Волошина Яна Леонідівна

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 114

Ващинець Іван Іванович

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ НА ОХОРОНУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ 117

Терела Галина Василівна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ГІДНОЇ ПРАЦІ 123

Кульчій Олег Олександрович

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЗМІ 127

Малімон Віталій Іванович

ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРОВЕДЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 132

Вишневська Анастасія Аскольдівна

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 137

Кузьменко Ганна Олександрівна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ 141

Завгородня Анастасія Анатоліївна

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАЦІЯ» З ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ 144

Васильконова Еліна Олександрівна

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ 148

Азізов Сісак Павлович

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 151

Могиль Владислав Олександрович

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ 153

Могиль Олена Олександрівна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 156

М.В. Весельська,
кандидат наук державного управління,
доцент кафедри публічного адміністрування
Навчально-наукового Інституту управління, економіки та бізнесу
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ

Швидкі зміни, які відбуваються в нашому суспільстві першочергово пов'язані з війною в нашій країні, яка є серйозним викликом сьогодення, який змінив не лише нашу країну, але і сколихнув весь світ.

Екстремальні ситуації в яких перебуваємо кожного дня, характеризуються, перш за все, надсильним впливом на психіку кожної людини, що викликає травматичний стрес. Публічні службовці, які уповноважені на виконання функцій держави, органу місцевого самоврядування та забезпечують державну місію перед суспільством, мають володіти навиками швидкого відновлення від стресових ситуацій. Психологічні наслідки травматичного стресу у крайньому своєму прояві виражаються у посттравматичному стресовому розладі, який виникає як затяжна або відстрочена реакція на ситуації, пов'язані з серйозною загрозою для життя чи здоров'я. У публічних службовців, які пережили емоційний травматичний стрес, інакше починає функціонувати пам'ять – механізм травматичної пам'яті, необхідний для виживання індивіда, що стає причиною посттравматичних стресових станів.

Концепція стресу є гомеостатична модель запропонована в 1936 р. Гансом Сельє, яка і на сьогодні залишається актуальною. Він розглядав стресори як стимули, що мобілізують його ресурси, викликаючи реакцію загального адаптаційного синдрому та було виділив три стадії [3].

Перша – реакція тривоги, тобто індивід входить у стан тривоги (фаза шоку), і, разом з тим, мобілізуються його захисні сили (фаза протишоку). Якщо стрес продовжується, організм переходить у стадію опору (резистентності), під час якої стійкість до різних впливів є підвищеною. Ця стадія або призводить до

стабілізації стану і зцілення, або змінюється стадією виснаження, яка супроводжується порушенням соматичних процесів, занепадом сил і може закінчитися загибеллю організму. Отже, переживання стресу, може мати як позитивне, мобілізуюче значення для організму людини, так і негативні, патологічні наслідки [3].

У якості стресора у нашому сьогоденні виступає травматична стресова подія (війна), яка характеризується раптовістю, руйнівною силою, інтенсивністю. Війна пов'язана з фактом або загрозою смерті, серйозного тілесного ушкодження чи сексуального насильства, вона несе нашому суспільству абсолютно нову інформацію, яку необхідно інтегрувати в попередній життєвий досвід. Травматична подія або переживається особисто, або особистість стає свідком такої події, або отримує звістку про важку фізичну травму чи смерть близької людини.

Публічна служба потребує особливої уваги, оскільки, саме публічні службовці будують фундамент майбутньої української нації є гарантами Конституції України і стресові події накладають відбиток, перш за все, на їхню професійну діяльність. Тому, важливу роль потрібно приділити психологічним навчальним тренінгам для публічних службовців. Основною метою таких тренінгів є зміцнення соціально-психологічного реагування постраждалих внаслідок кризи, зменшення соціально-психологічних наслідків травми, забезпечення сталого доступу до отримання психологічної допомоги.

Розвиток психосоціальної стійкості до стресу у публічних службовців передбачає посилення ролі позитивних активностей; розвиток навичок керування психологічними реакціями; пропагування позитивного мислення; відновлення підтримуючих соціальних зв'язків.

Виділимо загальні рекомендації, взагалі та для публічних службовців безпосередньо, як підтримувати психологічний стан в умовах травматичних стресових подій від психологів:

- Притримуватись здорового харчування, займатись спортом;
- Здоровий сон як тільки буде можливість (бо в умовах сирен важко з цим напрямком);

- Виконувати вправи на розслаблення;
- Говорити про свої почуття з близькими людьми;
- Допомогати іншим;
- Виділяти час окрім професійної діяльності на улюбленні заняття.

Рекомендації від спеціалістів як допомогти пережити травматичні стресові події колезі по службі та собі:

1. Говорити потерпілому про свої почуття і про ваш жаль на заподіяну йому біль.
2. Нагадувати, що всі переживання в людини нормальні і мають місце бути.
3. Не намагатися запевняти, що усе буде добре – це неможливо і викликатиме лише агресію з боку постраждалого.
4. Не намагатися нав'язувати свої пояснення, чому все відбулося, особливо якщо не перебували в момент травматичних подій з потерпілим.
5. Не казати потерпілому, що ви знаєте, що він переживає. Ви не можете знати цього.
6. Будьте готові взагалі не говорити. Потерпілому може бути досить того, що ви поруч.
7. Говорити друзям і родині про свої почуття. Пам'ятайте, що, хоча ви самі і не були жертвою травми, допомагаючи потерпілому, ви можете теж виявитися травмованим.
8. Говорити вашим друзям і родині про ті незвичайні фізичні відчуття, що можуть бути пов'язані з вашою роботою.
9. Не боятися, якщо колега просить про більш діючу допомогу – наприклад, звернення до професіонала. За необхідності звертайтеся до такої допомоги самі.
10. Намагатися не проектувати ваші власні почуття на те, що відбувається навколо. Кожний переживає події по-своєму.
11. Не боятися запитувати, як колега справляється з травмою. Але не задавати питань про деталі травми. Якщо постраждалий говорить про це, слухайте його. Найкраще – це слідувати за потерпілим.
12. Не складати ніяких планів відновлення для потерпілого і для себе [1].

Список використаних джерел:

1. Войцях Т.В. Кризова ситуація в освітньому середовищі: що важливо знати. Пам'ятка для спеціалістів психологічної служби закладів та установ освіти. URL: [6.8.Кризова ситуація в освітньому середовищі.pdf](#)
2. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. – К.: Агенство "Україна". – 2015. – С.42.
3. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук та ін; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”. – С. 8-10.

С. Д. Казьмірук,
аспірант Київського університету права НАН України

ПОРЯДОК І ПРИНЦИПИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЕТЕКЦІЇ БРЕХНІ: КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна є невід’ємною частиною Європи та всього демократичного світу і заслуговує бути у центрі системи міжнародної безпеки. Нині немає єдиного інноваційного інструментарію для виявлення прихованої та недостовірної інформації (детекції брехні), що зумовлює постійний фаховий пошук інноваційних напрямів вирішення зазначеної проблематики сьогодення. Актуальним аспектом подальшого розвитку є запровадження інноваційного інструментарію – ефективних систем детекції брехні та застосування комп’ютерних поліграфів за міжнародними стандартами у безпековій та економічній сферах держави.

У зв’язку з цим важливу роль відіграють: порядок і принципи застосування інноваційних систем детекції брехні, кібербезпека, захист інформації та обробка персональних даних (information protection and cybersecurity) в умовах воєнного стану в державних органах, комерційних структурах та приватними особами із

використанням кращого вітчизняного та міжнародного досвіду в контексті створення об'єднання U-24 United for peace. Союзу відповідальних держав.

Дослідженням актуальних напрямів використання систем детекції брехні та застосування комп'ютерних поліграфів у безпековій сфері й правоохоронній діяльності успішно займалися вітчизняні науковці й відомі зарубіжні фахівці.

Відповідно до Стратегії національної безпеки України і Стратегії воєнної безпеки України серед основних напрямів та завдань реформування й розвитку сектору безпеки і оборони України виділяють напрям активізації військово-технічного співробітництва з міжнародними партнерами для залучення інноваційних технологій. З метою забезпечення охорони державної безпеки від загроз військового, терористичного, диверсійного, корупційного, інформаційного характеру та попередження, виявлення і припинення протиправної діяльності доцільно здійснити заходи щодо підвищення ефективності діяльності кадрового менеджменту, проведення розслідувань (перевірок), судової та антикорупційної експертизи шляхом розроблення та запровадження уніфікованих методик, освітніх програм автора для підготовки поліграфологів на основі міжнародних стандартів і професійного застосування спеціального високотехнологічного інструментарію – систем детекції брехні та комп'ютерних поліграфів.

Важливо зазначити, що проведення психофізіологічного дослідження (PDD examination) із використанням комп'ютерних поліграфів (computerized polygraph) – це високотехнологічний процес психофізіологічного дослідження із застосуванням спеціальних методик, високотехнологічного інструментарію (computerized polygraph system) та складних математичних алгоритмів. Це високопрофесійна взаємодія поліграфолога (polygraph examiner) з об'єктом дослідження (an examinee), яка включає передтестове інтерв'ю, психофізіологічне дослідження із застосуванням комп'ютерного поліграфа, післятестову бесіду, фіксацію змін фізіологічних даних, аналіз результатів дослідження (diagnostic features), математичне оцінювання (scoring) та інтерпретацію результатів дослідження (interpretation rules) і надання рапорту міжнародного зразку (polygraph examination report) згідно з вітчизняним

законодавством відповідно до міжнародних стандартів і протоколів країн-членів НАТО.

Окреслимо важливі й актуальні питання сьогодення, зокрема щодо кіберзахисту програмного забезпечення систем детекції брехні, із урахуванням еволюції (the evolution of lie detection technology) і перспектив розвитку технологій детекції брехні, що допоможе посилити стійкість України в умовах воєнного стану.

Зазначимо, що на цей час програмне забезпечення систем детекції брехні та комп'ютерних поліграфів експертно не досліджено й може створювати кіберзагрози з урахуванням того, що системи детекції брехні активно застосовуються в державних органах, комерційних структурах та приватними особами. Зазначене зумовлює подальший системний розвиток та запровадження інноваційних технологій згідно з міжнародними стандартами, рекомендованими ASTM International на основі інноваційних методик, ресурсів та науково-методичних рекомендацій American Polygraph Association (APA), які професійно адаптовані та актуалізовані автором для українського законодавства й вимог сьогодення.

Відповідно до Стратегії національної безпеки України, серед основних напрямів та завдань реформування й розвитку сектору безпеки і оборони України виділяють такі: прискорення оборонної та безпекової реформи за стандартами країн-членів НАТО; зміцнення бойового потенціалу Збройних Сил України та складових сектору безпеки і оборони України; оснащення новими зразками озброєння і військової техніки; активізацію військово-технічного співробітництва з міжнародними партнерами для залучення сучасних технологій в оборонну та суміжні галузі економіки.

Всеохоплююча оборона України з комплексним використанням усього наявного потенціалу створить умови для відновлення територіальної цілісності та безпечного майбутнього держави. Розв'язання наявних завдань зумовлене державною політикою та правовою основою у сфері безпеки і оборони України, яку становлять: Конституція України; Закон України «Про національну безпеку України»; Закон України «Про оборону України»; Закон України «Про захист

персональних даних»; Закон України «Про правовий режим воєнного стану»; Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»; Закон України «Про боротьбу з тероризмом»; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність»; Закон України «Про основи національного спротиву»; Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»; Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека-всеохоплююча оборона», міжнародні договори та інші нормативно-правові акти.

Отже, з метою забезпечення охорони державної безпеки від загроз військового, терористичного, диверсійного, корупційного, інформаційного характеру тощо, а також попередження, виявлення і припинення протиправної діяльності доцільно здійснити невідкладні заходи щодо професійного застосування систем психофізіологічного виявлення прихованої та недостовірної інформації із застосуванням спеціального високотехнологічного обладнання - комп'ютерних поліграфів та програмного забезпечення, що відповідає вимогам кібербезпеки (polygraph software) для ефективного й оперативного вирішення ключових завдань, серед яких виділяються: 1) судова експертиза; 2) антикорупційна експертиза; 3) попередження та виявлення корупційних правопорушень; 4) протидія диверсійним проявам та терористичним актам; 5) боротьба з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України; 6) протидія вчиненню кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України; 7) підвищення ефективності кадрової безпеки та проведенні службових розслідувань (перевірок).

Слід зазначити, що застосування систем психофізіологічного виявлення прихованої та недостовірної інформації та комп'ютерних поліграфів (lie detection methods) дасть змогу: 1) підвищити ефективність реалізації основних завдань за призначенням щодо підготовки та прийняття кадрових рішень, проведення службових розслідувань (перевірок), виявлення причин, передумов і обставин вчинення кримінальних правопорушень, а також здійснення превентивних заходів щодо їх вчинення; 2) застосування інноваційних систем виявлення

прихованої та недостовірної інформації та комп'ютерних поліграфів для досудового розслідування та судового розгляду злочинів на території держави;

3) організації освітніх курсів навчання поліграфологів (на основі стандартів США, при взаємодії з фахівцями США) за адаптованими автором для України методиками та програмами: «Поліграф (детектор брехні) – все, що необхідно знати»; «Психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа»; «Поліграфолог. Спеціальний курс підвищення кваліфікації» для системного навчання здобувачів освіти у сфері застосування систем психофізіологічного виявлення прихованої та недостовірної інформації, фахівців складових сектору безпеки і оборони України, сил безпеки і оборони, інших законних суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву та фахівців у галузі економіки держави.

Керуючись вищезазначеним, можна зробити висновок, що для системного застосування інноваційних систем детекції брехні та комп'ютерних поліграфів в умовах воєнного стану в безпековій та економічній сферах держави необхідне невідкладне запровадження єдиного порядку і принципів застосування інноваційних систем детекції брехні і комп'ютерних поліграфів й впровадження заходів кібербезпеки для захисту інформації, яка є власністю держави та персональних даних (information protection and cybersecurity).

А. Г. Нітченко,
кандидат історичних наук, доцент,
В.І. Дрозд,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ні для кого не є секретом, що з кожним роком цифрові технології все більше впроваджуються в повсякденне життя та їх вже майже неможливо уникнути у

цивілізованому суспільстві. Декілька десятків років тому неможливо було уявити реальну можливість оплати продуктів в магазині без гаманця чи навіть банківської карти. Сьогодні в нас є NFC чіпи майже в кожному новому телефоні.

Деякі дослідники соціуму вважають, що телефон вже є першим етапом кібернізації людини. Ми дійсно використовуємо його кожен день і вже не можемо вийти навіть на прогулянку без нього. Ми вважаємо що знаємо про нього багато, а чи насправді це так?

Більшість користувачів навіть не читають ліцензійну угоду перед використанням додатків, яку слід читати, якщо не хочеш порушення своєї приватності. Програми можуть збирати інформацію про ваше місцезнаходження, контакти у телефонній книзі та навіть уподобання. Великі корпорації збирають інформацію про ваші уподобання для маркетингу, якщо вам потрібний якийсь товар, то пошукова система сама запропонує варіанти, іноді використовується навіть мікрофон без згоди власника. Якщо брати до уваги державний сектор, то тут теж йде поступовий наступ на приватне життя. Державами він мотивується захистом самих громадян від терористичних актів чи просто боротьбою з наркотрафіком. Наприклад, Китайська Народна Республіка дуже швидко наближається до тоталітарного режиму і саме цифрова сфера цьому допомагає: відбувається введення соціального рейтингу, створення локального інтернету («Золотий щит») [1], де партія легко зможе тебе ідентифікувати, стеження за громадянами через камери мегаполісів. Ця країна починає походити на свій прототип з роману Джорджа Орвелла «1984» – Істазію. У цьому контексті слід наголосити, що це не є майбутнім. Це вже відбувається на іншому краї материка та з плином часу, певною мірою, може торкнутися і країн Європи і України.

На нашу думку, якщо людині дійсно важливе її приватне життя, вона повинна знати свої конституційні права та захищати їх, бо ніхто крім неї це не зробить. Так, в Україні недоторканість приватного життя, у тому числі персональних даних, захищається законодавством: Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних», підзаконними актами та міжнародними угодами ратифікованими Верховною Радою України. Законодавство регулює права суб'єктів персональних даних, необхідність

застосування повідомлень про обробку персональних даних, використання інформації та підстави для її обробки [2].

Отже, хоча людство намагається зберігати анонімність та таємниці за допомогою законодавства, це не завжди виходить. Перебування в Інтернет-мережі завжди залишає небажаний для багатьох слід, але це стає новою реальністю від якої не втекти, тільки захищатися... Ми вважаємо, що проблема захисту персональних даних в епоху цифрових технологій буде довго залишатися актуальною темою для дискусій.

Список використаних джерел:

1. Віртуальні концтабори та жорстокий цифровий контроль: як працює китайська спецслужба МДБ. URL: https://24tv.ua/virtualni_kontstabori_ta_zhorstokiy_tsifroviy_kontrol_yak_pratsyuye_kitayska_spetssluzhba_mdb_n1330227 (дата звернення 13.06.2022)
2. Норми законодавства щодо порушення недоторканності приватного життя. Ковельська міська рада. URL: http://www.kovelrada.gov.ua/on_legal_aid/1porushennya_nedotorkannosti_privatnogo_zhittya.html (дата звернення 13.06.2022)

Т.О.Ремех,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України

ВИВЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА ОНОВЛЕНИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ПРОГРАМАМИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Масове вторгнення збройних сил російської федерації в Україну, запровадження воєнного стану, руйнування інфраструктури та міграційна криза стали потужним викликом для вітчизняної освіти в усіх її формах. Організація освітнього процесу суттєво ускладнилася, однак трансформації середньої освіти,

розпочаті й здійснювані до збройної агресії Росії проти України, можуть слугувати тим підґрунтям, що пришвидшить пристосування до нинішніх умов.

Одним із викликів сьогодення в освіті є зміст навчальних програм низки шкільних предметів та інтегрованих курсів для 6-11 класів. Із метою їх оновлення Наказом Міністерства освіти і науки України за №521 від 03 червня 2022 року утворено відповідні робочі групи, до складу яких залучено науковців, галузевих фахівців, викладачів закладів вищої освіти та післядипломної педагогічної освіти, методистів, вчителів, представників громадських організацій тощо. Оновлення змісту зазнали програми, зокрема таких предметів / курсів як «Захист України», «Зарубіжна література», «Історія України», «Основи правознавства», «Громадянська освіта» та ін.

Участь у робочих групах з оновлення програм, внесення та обґрунтування пропозицій, робота з порівняння змісту чинних програм та пропонованих змін дає нам змогу детально проаналізувати проєкти оновлених навчальних програм предмету «Основи правознавства» (9 клас) та курсу «Громадянська освіта» (10 клас) щодо уведення / увиразнення питань прав людини в них.

Розпочнемо з навчальної програми предмета «Основи правознавства», який вивчають здобувачі освіти в 9 класі. Зміст навчальної програми (чинної та оновленої) складається зі Вступу та п'яти Розділів. Рекомендована кількість навчальних годин – 35 на рік (1 година на тиждень).

Зазначимо, що з огляду на новітні методологічні принципи викладання суспільних дисциплін запропоновано розпочинати вивчення основ правознавства (Вступ) з обмірковування учнями / ученицями таких основоположних цінностей як людська гідність, свобода, рівність, справедливість, які частково відомі їм з інших предметів, при цьому акцентуючи увагу на тому, що людина є найвищою соціальною цінністю демократичного суспільства.

Із указаними вище питаннями змісту Вступу пов'язане й уведення в Розділ 1 оновленої програми (тепер його назва «Основи теорії права і держави») такого питання як «Цінність права», розглядаючи яке слід звернути увагу учнів / учениць не лише на інструментальну значимість права (способи, методи, типи,

прийоми), а й на його соціальну цінність, виражену через служіння інтересам людини. Логіка змісту розділу потребувала й зміни теми практичного заняття – «Соціальне призначення держави» замість «Соціальні норми в житті людей».

Суттєвих змістових змін зазнав Розділ 3 програми «Взаємозв'язок людини і держави», присвячений питанням прав людини, механізмам їх захисту та основам конституційного права. У цьому розділі учні / учениці осмислюють такі складні поняттєві категорії як права людини та верховенство права, знайомляться з поколіннями прав людини та механізмами захисту прав і свобод людини в Україні, розширюють свої знання про демократію, Конституцію України та конституційний лад нашої держави, тлумачать поняття «людина», «особа» і «громадянин», розглядають форми й види звернення громадян, опановують знаннями про конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, зміст правового режиму надзвичайного та воєнного стану й особливості додержання прав і свобод людини і громадянина в умовах такого режиму. Особливої уваги потребують питання зобов'язання держави у сфері прав людини, що виявляється у повазі до прав людини, їх захисті й забезпеченні.

Нові питання, запропоновані в змісті навчальної програми, такі:

«Права людини. Покоління прав людини». Це ретроспективний огляд каталогу прав людини в кількісному і якісному прояві (від першого до четвертого покоління прав людини) для формування комплексного розуміння стандартів і принципів прав людини у регулюванні суспільних відносин та відповідальності держави стосовно кожного індивідууму.

«Демократія. Верховенство права». Передбачає пояснення змісту демократії не лише в політичному аспекті (з ним учні / учениці знайомі з уроків історії), а в правовому регулюванні, чого вимагає трансформація сучасного українського суспільства. Референдум, вибори, місцеве самоврядування – це інструменти волевиявлення громадян через правові процедури в демократичному суспільстві, де найкращою умовою реалізації демократії є режим верховенства права.

«Правовий режим надзвичайного стану. Правовий режим воєнного стану»

та «Особливості додержання прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах правового режиму надзвичайного або воєнного стану» (практичне заняття). Уведення таких тем є відповіддю на сьогоденні виклики, пов'язані із збройною агресією РФ проти України.

«Зобов'язання держави у сфері прав людини: повага, захист, забезпечення» (практичне заняття). Тема спрямована на усвідомлення учнівством шляхів та форм виконання зобов'язань держави стосовно невтручання в сферу індивідуальної свободи людини, поваги до прав людини, їх забезпечення, захисту і реалізації. У цій темі важливо сформулювати розуміння того, що зобов'язання держави стосовно поваги та захисту прав людини не зникають в умовах збройних конфліктів попри втрату контролю держави над частиною своєї території.

«Права дитини та їх захист» та «Захист прав дитини від жорстокого поводження, експлуатації або інших форм насильства» (практичне заняття). Темі важливі з огляду на те, що в умовах воєнного стану в Україні, масової евакуації та переміщення дітей, сімей з дітьми із зон активних бойових дій значно зростає загроза життю та здоров'ю дітей, а також ризик вчинення різних форм жорстокого поводження з ними, адміністративних чи кримінальних правопорушень щодо них. Важливо ознайомити учнів / учениць з інститутами та механізмами захисту прав дитини, сформулювати розуміння відповідних процедур для виявлення та запобігання таким порушенням.

І, нарешті, у Розділі 5 «Правнича професія» (назва в чинній програмі – «Юристи в нашому житті») учням / ученицям пропонується дві нові теми: «Призначення правника у сучасному демократичному суспільстві» та «Професійна етика правника» (практичне заняття), які введені з огляду на нові державні стандарти підготовки правників. Зазначимо також, що тема практичного заняття є важливою для формування в учнів / учениць уявлення про морально-етичне спрямування професії правника, розуміння того, що етика заснована на моральних цінностях, гуманізмі, поваги до гідності людини та її прав.

Аналіз змісту оновленої навчальної програми предмета «Основи

правознавства» (9 клас) дає підстави стверджувати, що введення питань, пов'язаних із правами і свободами людини, змінює не лише змістові акценти, а й логіку побудови змісту. Це, на нашу думку, уможлиблює досягнення програмової мети вивчення основ правознавства, а саме «надання учням / ученицям основ правових знань, виховання поваги до гідності людини, права, державотворчих і правотворчих традицій, любові до держави Україна, забезпечення умов для формування правової культури, правових орієнтирів і правомірної поведінки».

Тепер проаналізуємо пропоновані зміни в змісті навчальної програми інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас). Навчальна програма структурована за сьома розділами, зміст яких охоплює основи філософських, політологічних, правових, соціологічних, економічних, культурологічних знань. Рекомендована кількість навчальних годин – 70 на рік (2 години на тиждень).

Зупинимося на Розділі 2 «Права і свободи людини», що в оновленому варіанті має 6 тем: 1. Людська гідність і права людини. 2. Еволюція прав людини. 3. Людина і держава. 4. Права дитини. 5. Механізми захисту прав людини і прав дитини. 6. Права людини та права дитини в умовах збройного конфлікту.

У зміст оновленої навчальної програми уведено відповідно такі теми: 4. «Права дитини». Тема дає змогу сформувати в учнівства розуміння того, на кого покладений обов'язок забезпечення прав дитини та яким чином відбувається реалізація прав дитини на національному рівні; 6. Права людини та права дитини в умовах збройного конфлікту. Тема спрямована на розуміння того, що за умов збройного конфлікту права людини та права дитини перебувають під загрозою суттєвого та системного порушення в силу його природи. Учні / учениці мають усвідомити, які права підлягають обмеженню, які є механізми і процедури захисту прав людини в період збройного конфлікту, які спеціальні норми діють під час збройного конфлікту для обмеження насильства та захисту жертв війни.

Також в низці тем курсу увиразнено окремі аспекти питань прав людини. Наприклад, в темі 1 «Людська гідність і права людини» зроблено акцент на тому, що людська гідність є основою прав людини та поряд з поняттям «рівність» уведено поняття «рівноправність»; у темі 5 «Механізми захисту прав людини і

прав дитини» додано такі питання як «Порушення прав людини», «Поняття механізмів захисту прав людини», «Міжнародні та європейські механізми захисту прав людини», що дає змогу сформувати цілісне уявлення учнів / учениць про механізми та процедури захисту прав людини та прав дитини на міжнародному та національному рівнях; додано три теми практичних занять «Якою є роль правозахисних організацій та правозахисників», «Які способи та шляхи захисту цивільних осіб в умовах збройного конфлікту», «Як убезпечити себе та своїх близьких в умовах збройного конфлікту».

Таким чином, аналіз чинної навчальної програми інтегрованого курсу й оновленої її редакції дає змогу сформулювати висновок про те, що освіта з прав людини має бути обов'язковим складником навчання учнів / учениць громадянства як цілеспрямованої підготовки «до ефективного функціонування в системі демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності».

О. А. Золотарьова,
доцент кафедри правових дисциплін
Одеського інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом

ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПЦ МП ПІД ЧАС ВІЙНИ

За 30 років незалежності України, а особливо з 2014 року – після Революції Гідності і від початку російської агресії проти України, Українська православна церква Московського Патріархату (УПЦ МП), яка насправді мала би називатися «Російська православна церква в Україні», неодноразово відкрито виявляла свою антиукраїнську та антидержавну позицію. Патріарх РПЦ Кіріл (Гундяєв) прямо благословив повномасштабну агресію РФ проти України. Причому, на тлі руйнувань храмів цієї конфесії від російських обстрілів, загибелі священників, монахів та вірян від рук агресорів, багато священників та громад РПЦ висловили небажання бути в одній структурі з Московським патріархатом. Проте

керівництво УПЦ МП донедавна зберігало підпорядкування центру в Москві, що прямо загрожує національній безпеці України. Така ситуація актуалізувала питання про можливість законодавчої заборони діяльності УПЦ МП в Україні в умовах війни.

Залишаючи за лаштунками нашого невеликого дослідження питання спорів про канонічність Православної церкви України (ПЦУ) та РПЦ, з точки зору церковного права, та причини небажання багатьох парафій УПЦ МП приєднатися до ПЦУ, що діє на основі отриманого Томосу, спробуємо проаналізувати можливість законодавчо заборонити діяльність УПЦ МП у період сучасної війни Росії проти нашої держави. Тим більше, що окремі міста і регіони, не дочекавшись такої заборони, вже заборонили діяльність УПЦ МП у своїх громадах. З [15 грудня 2018](#) року 1010 [релігійних громад](#) та [монастирів](#) заявили про перехід з УПЦ (МП) до ПЦУ (станом на 22 червня [2022](#) року), причому 447 громад (44,3 %) з них – з моменту повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. [1]. Зміна [церковної юрисдикції](#) здійснюється згідно з ч. 2. ст. 8 [Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»](#) [2], зміни до якого з цього питання внесено [17 січня 2019](#) року [3].

Цілком логічно, що в цих умовах наприкінці березня 2022 р. у Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти щодо заборони в Україні УПЦ МП: законопроект № 7204 «Про заборону Московського патріархату на території України» авторства Оксани Савчук, представниці партії «Свобода» [4], та альтернативний проєкт закону № 7213 – від Інни Совсун та групи депутатів з фракції «Голос» [5]. Останній законопроект пропонує статтю 3 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» доповнити абзацом п'ятим такого змісту: «Для охорони громадської безпеки та порядку забороняється діяльність релігійних організацій (об'єднань), які безпосередньо або як складові частини іншої релігійної організації (об'єднання) входять до структури (є частинами) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) яких знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що

здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України».

Законопроект № 7204 Оксани Савчук складається з п'яти статей. Перша декларує заборону діяльності УПЦ Московського патріархату як частини РПЦ і те, що усе майно найвищих керівних органів РПЦ в Україні націоналізується упродовж 48 годин після вступу закону в силу. Далі зазначено, що релігійні громади УПЦ МП можуть змінити підлеглість та перейти до складу ПЦУ протягом 14 днів, інакше їх майно вилучається на користь місцевих громад [4].

Радник голови Офісу Президента Михайло Подоляк, коментуючи ці законопроекти, критично висловився щодо ідеї заборонити в Україні УПЦ МП, бо це може привести до розколу суспільства, а Україні зараз потрібна єдність [6]. Крім того, Собор УПЦ МП 27 травня 2022 р. прийняв Постанову, якою засудив війну, закликав країни до перемовин і ухвалив відповідні доповнення і зміни до Статуту про управління Української Православної Церкви, «що свідчать про повну самостійність і незалежність Української Православної Церкви» [7]. Разом з тим, нещодавно – 12 травня 2022 р. – той самий Собор констатував, що «мають місце випадки ухвалення органами місцевого самоврядування незаконних рішень про заборону або обмеження діяльності місцевих релігійних громад УПЦ... Активізувалися захоплення храмів УПЦ... Усі ці факти є наслідком помилкової релігійної політики часів президентства П. О. Порошенка та руйнівної ідеології так званої Православної церкви України. Переконані, що саме така діяльність попередньої влади та ПЦУ і стала одним з приводів військового вторгнення в Україну» [8]. Така недавня позиція і повідомлення в «Українській правді» від 27.05.2022 р., де служитель УПЦ МП засвідчує, що «Церква від'єдналась адміністративно, але ми зберегли духовне спілкування з Москвою» [9], дозволяє висловити обґрунтоване припущення, що Постанова Собору УПЦ від 27 травня є спробою церкви МП уникнути її заборони законодавчим шляхом.

За статтею 35 Конституції України, «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього

права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей» [10]. Аналогічні норми передбачено у ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ООН, 1966) і в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» [2].

Постає питання: чи можна за зазначеними у вказаних вище двох законопроектах підставами, не порушуючи це право людини, припинити діяльність УПЦ МП. Стаття 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачає причини припинення діяльності релігійної організації: у зв'язку з її реорганізацією або ліквідацією, відповідно до її власних настанов; у разі порушення релігійною організацією, що є юридичною особою, положень цього Закону та інших законодавчих актів України її діяльність може бути припинено також за рішенням суду. У судовому порядку діяльність релігійної організації припиняється лише у п'яти випадках, передбачених ч. 4 цієї статті [2]. Аналіз цих підстав дозволяє припустити можливість застосування для заборони діяльності УПЦ МП в умовах війни лише пункту 5 ч. 4 ст. 16 цього Закону: засудження її уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-¹ Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність», що включає 8 частин, які передбачають різні санкції аж до довічного позбавлення волі [11]. Разом з тим, виникає низка питань: скільки часу триватиме притягнення до кримінальної відповідальності і засудження представників УПЦ МП для можливості використання п. 5; чи можна вважати священика чи диякона УПЦ МП «уповноваженою особою» в контексті п. 5 ч. 4 ст. 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (це питання потребує тлумачення); навіщо окремий законопроект про заборону церкви, пов'язаної з країною-агресором, якщо можна застосувати вказаний пункт 5 зазначеної статті.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Скоріш за все, подані до Верховної Ради України законопроекти про заборону УПЦ МП у нинішній редакції навряд чи будуть прийняті через політичні та юридичні причини. Доцільно додати до ст. 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні

організації» уточнення, кого слід вважати «уповноваженою особою» релігійної організації, або необхідно додати до цієї ж статті пункт 6, який у період воєнного стану прямо забороняє в Україні діяльність релігійних організацій, пов'язаних з країною-агресором.

Список використаних джерел:

1. Перехід церковних громад до ПЦУ. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%85%D1%96%D0%B4_%D1%86%D0%B5%D1%80% (дата звернення: 23.06.2022).
2. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України 23 квітня 1991 року № 987-XII *Відомості Верховної Ради УРСР* (ВВР), 1991, № 25, ст.283.
3. Про внесення змін до деяких законів України (щодо підлеглості релігійних організацій та процедури державної реєстрації релігійних організацій зі статусом юридичної особи): Закон України від 16.01.2019 № 4128-д. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH36O7LA.html (дата звернення: 23.06.2022).
4. Про заборону Московського патріархату на території України: законопроект № 7204. Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39276> (дата звернення: 23.06.2022).
5. Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо заборони діяльності релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України: законопроект № 7213. Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39269> (дата звернення: 23.06.2022).
6. Подоляк М. Інтерв'ю 31 березня 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CFRsrV7M2ko&t=580s> (дата звернення: 23.06.2022).
7. Постанова Собору Української Православної Церкви від 27 травня 2022 року. URL: <https://www.facebook.com/221488881199991/posts/pfbid02pXCM8zy>

[UhJK326gnVXfJJ3SmuHVLYeTTPTBaApf5SuAnEgBv1QqhArX5zoKrmYZSl/?d=n](https://news.church.ua/2022/05/12/zlochinni-diji-proti-upc-mistyat-oznaki-diversiji-je-naslidkom-pomilkovoji-religijnoji-politiki-poperednogo-prezidenta-zayava-svyashhennogo-sinodu/) (дата звернення: 23.06.2022).

8. Злочинні дії проти УПЦ містять ознаки диверсії і є наслідком помилкової релігійної політики попереднього Президента — Заява Священного Синоду, 12.05.2022. Сайт УПЦ. URL: <https://news.church.ua/2022/05/12/zlochinni-diji-proti-upc-mistyat-oznaki-diversiji-je-naslidkom-pomilkovoji-religijnoji-politiki-poperednogo-prezidenta-zayava-svyashhennogo-sinodu/> (дата звернення: 23.06.2022).

9. УПЦ МП відділиться від РПЦ адміністративно, але збереже духовне спілкування — джерела. Роман Романюк, 27 травня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/27/7349010/> (дата звернення: 23.06.2022).

10. Конституція України. К.: Право, 2021. 76 с.

11. Кримінальний кодекс України. Станом на 15 квітня 2022 року. К.: Професіонал, Центр навчальної літератури, 2022. 200 с.

Г.О. Андрощук,
кандидат економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Компанія International Data Corporation (IDC) оприлюднила свіжий прогноз щодо глобальної ІТ-галузі: йдеться про витрати на цифрову трансформацію організацій, продуктів та бізнес-практик. У ситуації, що склалася, і в умовах пандемії, що продовжується, багато корпорацій та організацій змушені переглянути модель роботи: перенесли навантаження у хмару та оптимізували витрати. За оцінками у 2021 р. витрати у сфері цифрової трансформації становили приблизно \$1,36 трлн. У поточному році очікується зростання на 17,6%, а глобальні витрати піднімуться до \$1,8 трлн. [1]. Нині більше половини

(3,9 млрд) світового населення підключено до Інтернету, який є найбільш відкритим глобальним інформаційним суспільством. Нові технології є каталізаторами змін, пропонуючи підприємствам надзвичайно широкі можливості. Технології штучного інтелекту (ШІ), розширена реальність і квантові обчислення стають наступним набором нових технологій, які викличуть стрибкоподібні зміни, що дозволять підприємствам переформатувати цілі галузі.

Визначальною в цифровій економіці стає роль інтелектуальної власності (ІВ). Роль ІВ та цифрової інфраструктури обороту прав ІВ стає ключовим чинником, що визначатиме зростання національних економік і, як результат - вплив країни в світі. Передумови для цього створені розвитком глобальних цифрових мереж, понад 70% трафіку яких становить рух об'єктів ІВ. Про зростання ролі сфери ІВ в глобальному вимірі свідчить останній Звіт Всесвітньої організації інтелектуальної власності - World Intellectual Property Report 2022 (WIPR). За 35 років потроїлася кількість інновацій, пов'язаних із комп'ютерною технікою та суміжними галузями (ІКТ), на цей сектор припадає майже чверть всіх патентів, а щорічні темпи зростання становили 8%. Нова революція у сфері інновацій пов'язана із цифровізацією, яка призводить до трансформації цілих галузей. Кількість цифрових інновацій зросла в чотири рази. На цей сектор припадає 12% усіх патентних заявок, а щорічні темпи зростання патентної активності становлять 13% [2].

Цифровізація визначається як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [3]. Цифрова економіка все частіше стає об'єктом дослідження учених із різних галузей і країн, все ширше входить в офіційні документи (закони, директиви, концепції, стратегії) країн і організацій. Попри зростання кількості трактувань цієї економічної категорії, нині відсутня однастайність поглядів щодо її сутності, показників вимірювання, моніторингу, проте беззаперечно визначається позитивний економічний ефект ІКТ на рівень економічного зростання.

Відповідно до Указу Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 р., внаслідок військової агресії Росії проти України, на території держави введено воєнний стан. Наша економіка, армія та мирні українці відчують на собі вплив кіберзлочинності, агресивного прояву ШІ, мережових атак і фейків від країни-агресора. Проте, попри війну правова охорона об'єктів ІВ на території України діє, створюються нові результати науково-технічної діяльності - об'єкти права ІВ, відбувається їх комерціалізація, а також здійснюється порушення прав ІВ та їх неправомірне використання. Саме тому актуальним стає питання як під час воєнного стану можна набути, передати та захистити порушені, оспорені або невизнані права ІВ. Верховною Радою України 01 квітня 2022 р. прийнято Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану», який регулює і забезпечує захист інтересів осіб у сфері ІВ у період дії воєнного стану [4]. Кабінет Міністрів ухвалив оновлену програму діяльності, в якій цифровізація країни визначена, як один із пріоритетів Уряду. Цифрова трансформація країни є одним із ключових завдань, поставлених Президентом України В.Зеленським. Щодо стану та інституційних передумов цифрового розвитку в Україні. Нині ключовими трендами концепції «Індустрії 4.0» є: хмарні обчислення (cloud computing), робототехніка, автоматизація, інтелектуальні датчики, адитивні технології 3D-друку, Інтернет речей (IoT), великі дані (big data), штучний інтелект (AI), технології розпізнавання облич (FRT), інтелектуальні транспортні системи (ITS — Intelligent Transport Systems), доповнена реальність та інші, які базуються на ІВ. Україна визначила цифрову трансформацію як пріоритетну політику, що відзначено визнаними серед європейської експертної спільноти успіхами у *запровадженні системи електронних паспортів*, запуску цифrogram для держслужбовців, реалізації проекту eSignature – системи електронного обміну документами (е-підписи) між компаніями з України та ЄС, впровадженні систем «ProZorro» та «e-Health», запровадженні мобільного покриття 4G, запуску е-послуг у державному та приватному секторах. Започаткування в грудні 2019 р. Єдиного державного веб-порталу електронних послуг (Порталу «Дія») забезпечило прискорення поширення надання електронних послуг «Цифрова

держава», що включають низку складових (е-урядування; кібербезпека; е-демократія; е-бізнес; е-суд; е-охорона здоров'я; е-освіта; е-транспортна система; розумні міста; цифрові навички; повсюдний Інтернет).

Попри війну наші ІТ-компанії зберегли 95% контактів та продовжують нарощувати експорт. Протягом першого кварталу ц. р. ІТ-індустрія забезпечила 2 млрд доларів експортних надходжень проти 1,44 млрд доларів за аналогічний період минулого. Ця сфера забезпечила у 2021 р. 6,8 млрд доларів надходжень до економіки України та сплатила податків у понад 23 млрд гривень. Частка ІТ-послуг в експорті всіх українських послуг становила 37%, і щороку експорт комп'ютерних послуг з України зростає [5]. Це єдина експортна галузь, яка зараз працює майже на довоєнному рівні. Реальним поштовхом розвитку цифровізації економіки в напрямі формування цифрової економіки, як наступний етап просування до нової економіки, стало прийняття 2021 р. Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», яким визначено організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів. Водночас, згідно експертного дослідження стану цифрової трансформації в Україні Індекс цифрової трансформації, вперше проведеного в 2021 р., основними бар'єрами розвитку цифрової трансформації в бізнесі є: зарегульованість та неефективне законодавство, недостатнє фінансування, відсутність цифрової грамотності, застаріла ІТ-інфраструктура, проблеми з кібербезпекою та конфіденційністю. Інтегральний показник індексу склав 2,81 балів з 5-ти можливих та опинився у негативній площині [6]. З початком війни коло е-послуг розширилося з урахуванням актуальних потреб громадян та країни в цілому. В умовах війни можливості єдиного вебпорталу державних послуг «Дія», держателем якого є Мінцифри України, стали досить затребуваними, завдяки можливості отримання публічних послуг, подання звернень, скарг, петицій громадян, здійснення е-листування з органами влади, проведення опитувань тощо. Україна стрімко

рухалася в напрямку повної цифрової трансформації держави, але через повномасштабну війну довелося змінити пріоритети. Нагальні завдання для України зараз — спільний безпечний кіберпростір, допомога у відновленні інфраструктури й телекому та інвестиції в цифрову економіку. Серед основних стратегічних напрямів розвитку цифрової економіки: розвиток цифрової інфраструктури; розвиток цифрових навичок; розвиток сектору ІКТ; цифровізація сфер життя та секторів економіки. Хоча нормативно-правове регулювання у цій сфері існує, проте йому притаманні численні вади, зумовлені як об'єктивними чинниками (стрімкість розвитку відносин цифровізації, поява нових ІКТ, раптовість загроз на прикладі нинішньої неоголошеної війни) та причинами суб'єктивного характеру (невиконання визначених відповідними концепціями та стратегіями завдань щодо вдосконалення правового регулювання відносин у сфері цифрової економіки / цифровізації). Відповідно, нормативно-правовому забезпеченню відносин цифровізації притаманна низка вад: розпорошеність норм, що регулюють відносини цифровізації в численних актах законодавства різної юридичної сили, відсутність уніфікованої термінології, значна кількість прогалин (в т.ч. щодо віртуальних підприємств, регулювання ІІІ, правового режиму Інтернет-магазинів та інших бізнес-сайтів, відповідальності їх власників / фактичних володільців тощо), а головне — відсутність стрижневого кодифікованого акта (закону чи кодексу), який би визначав основні засади цифровізації / цифрової економіки. Наближення національного законодавства і стандартів до законодавства і стандартів ЄС, приєднання до програми «Цифрова Європа» зменшить цифрові ризики і регуляторні розбіжності між Україною та ЄС у цифровій сфері, прискорить цифровий розвиток України. Правове регулювання відносин цифровізації потребує комплексного підходу. Пропонується зосередитися на формуванні породженого використанням ІКТ у сфері господарювання права цифрової економіки, розробці проекту Цифрового кодексу України. На першому International Diia Summit Brave Ukraine, що відбувся 24 травня на Всесвітньому економічному форумі у Давосі, міністр цифрової трансформації М.Федоров презентував післявоєнний план діджиталізації України до 2030 р., який

складається з чотирьох ключових цілей: трансформувати повністю всі урядові сервіси у сферу онлайн, забезпечити майже все населення найкращою якістю Інтернету, надати мільйонам українців основи цифрових навичок та збільшити частку ІТ у ВВП країни. Жорстока війна стала складним випробуванням для нашої ІТ-індустрії, водночас вона є стимулом для її швидкої адаптації до нових умов існування. Цифровізація — один з основних векторів розвитку української економіки впродовж наступних 10 років. За підрахунками, цифровізація здатна забезпечити зростання української економіки на 10-12% на рік. Тому вона є пріоритетом Уряду для нашої країни у всіх сферах. Європа — наш стратегічний партнер у плані цифрових реформ. Разом ми вже цифровізували 31 послугу [7]. Цифровізація української економіки та суспільства є одним з важливих складників не лише обраного Україною вектору європейської інтеграції, а й розвитку країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Затраты на цифровую трансформацию в 2022 году достигнут \$1,8 трлн в мировом масштабе. URL: <https://bin.ua/news/interesting/it/277540-zatraty-na-cifrovuyu-transformaciyu-v-2022-godu.html>
2. World Intellectual Property Report 2022 The Direction of Innovation. URL: <https://www.wipo.int/wipr/en/2022/>
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
4. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>
5. Дмитро Петровський Цифровий фронт: як війна змінила ІТ-індустрію в Україні. URL: <https://www.unian.ua/techno/viyna-cifroviy-front-yak-viyna-zminila-it-industriyu-v-ukrajini-11872977.html>
6. ЕВА у партнерстві з Хуавей Україна та SAP провела експертне дослідження «Індекс цифрової трансформації». URL: <https://www.huawei.com/ua/news/ua/2021/20210507>

7. Михайло Федоров: Цифровізація забезпечить зростання української економіки на 10-12% на рік. URL: <https://hromada.gov.ua/post/mixailo-fedorov-cifrovizaciya-zabezpecit-zrostannya-ukrayinskoyi-ekonomiki-na-10-12-na-rik>

Є.С. Костюк,
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри суспільних наук
Навчально-наукового Інституту міжнародних відносин та соціальних наук
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ПРИВАТИЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Приватизація, насамперед – так звана «велика приватизація» є одним із найбільш суспільно дражливих питань фактично від початку її проведення. Тобто, вже 30 років, адже саме у 1992 році Президент України Леонід Кравчук підписав Закон України «Про приватизацію державного майна». Прихильники приватизації увесь цей час апелювали до неефективності управління державними підприємствами, натомість їх опоненти вказували на непрозорість процесів приватизації та формування за її допомогою олігархічних фінансово-промислових груп.

Не припинились ці дискусії і після повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року та, відповідно, запровадження правового режиму воєнного стану. З очевидних причин втративши актуальність в перші місяці повномасштабної війни, питання приватизації актуалізувалось на початку літа 2022 року у зв'язку із розглядом Верховною Радою України відповідних законодавчих ініціатив. Власне, подібні ініціативи були ще навесні, але тоді вони не знайшли підтримки у сесійній залі українського парламенту.

Окреслюючи правовий вимір проблеми, варто насамперед зазначити, що Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не врегульовує особливості проведення приватизації під час дії зазначеного правового режиму. У ньому лише визначено окремі обмеження стосовно приватизації комунального

майна. А саме, норма щодо врегулювання повноважень військових адміністрацій щодо здійснення управління майном, яке перебуває у комунальній власності відповідної територіальної громади, містить застереження, що ці повноваження не поширюються на вирішення питань відчуження, у тому числі і шляхом приватизації комунального майна [5].

Отже, на час воєнного стану базовий Закон України «Про приватизацію державного та комунального майна» функціонує без обмежень, передбачених законодавством, яке регламентує правовий режим воєнного стану, окрім зазначених вище. Утім, після початку повномасштабного російського вторгнення процедурні питання, пов'язані з приватизацією, зокрема, проведення аукціонів з приватизації державного майна, були призупинені Фондом державного майна України.

Питання приватизації несподівано актуалізувалося на початку червня, коли група народних депутатів України, переважно з числа представників парламентської фракції «Слуга народу» зареєстрували законопроект № 7451 «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави».

Законопроектом пропонується внести до низки законодавчих актів України, в тому числі до базового Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» зміни, згідно яких: забороняється проведення аукціонів з продажу об'єктів великої приватизації та викупу об'єктів великої приватизації на період дії правового режиму воєнного стану; забороняється приватизація об'єктів, які розташовані на територіях адміністративно-територіальних одиниць у зоні бойових дій або наближених до зони бойових дій, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України; встановлюється анонімність інформації щодо учасників аукціону та покупців; об'єкти приватизації можуть об'єднуватися в пули із кількох об'єктів; підготовка об'єктів великої приватизації здійснюватиметься без залучення радників; спрощується порядок здійснення заходів з підготовки об'єктів до приватизації; скасовується

необхідність оприлюднення повідомлень про хід і результати приватизації в офіційних друкованих виданнях державних органів приватизації; скорочуються зобов'язання сторін, передбачених умовами аукціону, викупу, у договорі купівлі-продажу; право власності на об'єкт приватизації переходить до покупця незалежно від отримання дозволу Антимонопольного комітету України на концентрацію, якщо отримання такого дозволу вимагається законом тощо. Законопроектом також вносяться зміни до законодавчих актів України щодо: управління державною власністю; нотаріату; іпотеки; виконавчого провадження; державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану; надання спеціальних дозволів користування природними ресурсами; оформлення відповідних дозвільних документів та ліцензій у сферах охорони праці, обігу спирту тощо [4].

Даний законопроект було прийнято за основу на пленарному засіданні 21 червня з мінімальною перевагою – 226 голосів [3]. Законопроект викликав бурхливе обговорення у сесійній залі, зокрема, неодноразово лунали звинувачення у порушенні Регламенту Верховної Ради України [2].

У висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на даний законопроект була висловлена ціла низка зауважень, в тому числі концептуальних і доволі суттєвих. З-поміж них варто виокремити наступні. Це слушні зауваження щодо того, що хоча законопроект називається «про релокацію», тобто у ньому має йтися про переміщення потужностей підприємств у безпечні області України, насправді законопроект практично повністю присвячений приватизації. Також експерти ГНЕУ слушно зауважують, що в умовах війни залучити іноземні інвестиції, як це зазначено у пояснювальній записці до законопроекту, практично неможливо, і що суттєве спрощення процедур великої приватизації, передбачене цим законопроектом, містить значні корупціогенні чинники. Також слушно зазначається, що законопроект містить як тимчасові норми (на період дії воєнного стану), так і норми постійної дії, але їх доцільно розмежувати по окремим законопроектам. Так само очевидно, що норми постійної дії, прийняття яких саме в період війни

не є нагальною потребою, мають розглядатися більш детально, без зайвого поспіху. Також у висновку ГНЕУ відзначається неузгодженість низки положень законопроекту із нормами чинного законодавства, внутрішня неузгодженість і т.ін. Це, у свою чергу, враховуючи суспільну важливість і перманентну конфліктність питань великої приватизації, може призвести до різного роду зловживань. Окремо у висновку ГНЕУ відзначено сумнівність можливості приватизації арештованого майна. Експерти ГНЕУ детально обґрунтовують несумісність цієї норми із самою правовою природою арешту як санкції, передбаченої кримінальним законодавством, а також її корупціогенність. Також ціла низка запропонованих законопроектом норм не узгоджується із чинними нормами цивільного законодавства. Юридичні колізії, які закладаються цими нормами, можуть мати в майбутньому серйозні наслідки та відкрити нові шляхи для різного роду зловживань. Окремі норми фактично руйнують передбачені антимонопольним законодавством запобіжники і створюють ризики додаткової монополізації певних ринків і галузей [1].

Аргументи щодо того, що в умовах війни масштабна приватизація, яка до того ж відбуватиметься за значно спрощеними правилами та процедурами, містить суттєві ризики, лунали і під час обговорення даного законопроекту в сесійній залі українського парламенту [2].

Загалом же на підставі детального аналізу даного законопроекту можна дійти висновку, що його прийняття в цілому як закону та подальша реалізація може фактично призвести до розпродажу за явно заниженою ціною представникам фінансово-промислових груп тих великих державних підприємств, які ще залишились у власності держави. Знову ж таки, цьому сприятиме значне зниження прозорості та невиправдане спрощення приватизаційних процедур.

Але навіть якщо даний законопроект не буде прийнято як закон, навіть за чинним законодавством проведення великої приватизації під час війни несе суттєві ризики, зокрема невиправданого продажу стратегічних підприємств та продажу цінних об'єктів державної власності за явно заниженою вартістю.

«Виносячи за дужки» у рамках даної публікації окреме складне і

багаторівневе питання доцільності приватизації великих державних підприємств, варто наголосити на тому, що у період дії правового режиму воєнного стану здійснення приватизації вбачається таким, що несе загрози для економічної безпеки держави.

Список використаних джерела:

1. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1362477>.
2. Стенограма пленарного засідання. Засідання 8 (продовження). 21.06. 2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/8017.html>.
3. Поіменне голосування про проект Закону про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави (№7451) – за основу. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=19973.
4. Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави: проект Закону 7451 від 09.06.2022 р. (стан проходження: прийнято за основу). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39762>.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

М.С. Брюховецька,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки “Полтавського університету економіки і торгівлі”

ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

За офіційними даними Управління Верховного комісара ООН із прав

людини станом на 16 червня 2022 року в Україні нараховано 4509 випадків загибелі мирного населення, 5585 – поранення через повномасштабну війну Росії. Серед загиблих встановлено щонайменше 294 дитини, серед поранених близько 463 [1].

Напади на школи та лікарні, перешкоджання передачі гуманітарної допомоги, насилля над дітьми є прямим порушенням норм міжнародного гуманітарного права, принципів моралі та людяності, а також демонструє кричуще порушення прав дітей.

В умовах повномасштабної війни пріоритетом є забезпечення безпеки дітей, тому складно дотримуватись усіх формальних вимог щодо фіксування батьківських заяв та влаштування дітей.

У сімейному праві можна зустріти ряд правових понять, що застосовуються до тимчасового влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей-сиріт. Наприклад, такими поняттями є опіка та піклування, патронат, усиновлення [2]. Однак, у науковій літературі зустрічаються й інші форми.

Наприклад, авторське визначення понять інших, невизначених положеннями сімейного права, пропонує Є.В. Падун. Він визначає поняття «прийомне виховання» та «інститут прийомного виховання». Під першим розуміється вид сімейно-правових відносин, що виникають на підставі тимчасового влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом укладення між прийомними батьками та уповноваженими органами державної влади відповідного договору, до сімей прийомних батьків, батьків вихователів та патронатних вихователів. Поняття «інститут прийомного виховання» вчений тлумачить як «сукупність правових норм, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку з передачею дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, на виховання у сім'ї прийомних вихователів» [3, с. 6].

Іншу форму влаштування - професійне (фостерне) виховання, виокремлює О.О. Свіжа. Суть вказаної форми полягає у тому, що така форма є також видом юридичного заміщення батьківства, під час якого на виховання дитина-сирота

або дитина, позбавлена батьківського піклування передається за плату у сім'ю до досягнення повноліття [4, с. 257].

Натомість положеннями Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 № 866 (далі- Порядок 866) [5] не передбачено таку форму як «тимчасове влаштування». Вказане положення достатньо не регламентує права та обов'язки, що виникають між учасниками виникаючих правовідносин. Поняття «тимчасове влаштування» також не міститься у Сімейному кодексі України.

Наближеним поняттям з характерними ознаками тимчасового влаштування, видається патронат над дитиною. Вказаний інститут у сімейному праві передбачає тимчасовий догляд за дитиною, у тому числі її виховання, на певний період часу, доки не зміняться життєві обставини для повернення дитини її батькам.

Варто звернути увагу, що вказані форми влаштування дітей (наприклад, патронат) передбачають наявність у них статусу сироти або позбавлення батьківського піклування, натомість тимчасове влаштування може застосовуватись до дітей, батьки яких є, але неможливо встановити їх місце перебування.

Якщо предметно розглядати категорію дітей, які залишились без догляду у зв'язку з воєнними діями, законодавець визначає їх як дітей, позбавлених батьківського піклування, у зв'язку з «перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [6].

На нашу думку, таке законодавче визначення є суперечливим, оскільки, факт позбавлення батьківського піклування встановлюється у судовому порядку, а ототожнювати батьків, які неналежно виконують свої батьківські обов'язки з батьками, які фізично позбавленні такої можливості у зв'язку зі стриманням збройної агресії Російської Федерації, є протиправним.

Аналізуючи викладене вважаємо за необхідне використовувати поняття “діти без батьківського догляду” до категорії дітей, які залишились без нагляду батьків та родичів у зв’язку з евакуацією та тимчасовим проживанням окремо від сім’ї, батьки яких перебувають на території, де ведуться воєнні дії та здійснюється відсіч збройній агресії Російської Федерації.

Список використаних джерел:

1. Ukraine: Civilian casualties as of 16 June 2022. United Nations. 2022. URL: <https://ukraine.un.org/en/186654-ukraine-civilian-casualties-16-june-2022>
2. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135
3. Падун Є.В. Інститут прийомного виховання у сімейному праві: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; НАВС. Київ. 2017. С. 21
4. Свіжа О. О. Система видів улаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: тези Міжнародної науково-практичної конференції: «Сімейний кодекс України в системі Європейського сімейного законодавства». *Вісник Академії адвокатури України*. Київ. 2012. с. 257-258.
5. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 №2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

Б. В.Стрілець,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

СПІВВІДНОШЕННЯ РУХУ КАПІТАЛУ ТА СВОБОДИ ЗАСНУВАННЯ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Свобода руху капіталу разом із свободою заснування є одними із фундаментальних основ європейської економічної інтеграції. Указані свободи

доповнюють одна одну і спрямовані, відповідно, на вільний рух капіталу та на вільний рух компаній та їхніх активів в межах Європейського Союзу (далі – ЄС).

Свобода руху капіталу вперше була передбачена Договором про заснування Європейського економічного співтовариства (ДЄЕС) 1957 року. Згідно з положеннями ст. 3 цього договору, діяльність Співтовариства передбачає, зокрема, усунення між державами-членами перешкод вільному руху осіб, послуг і капіталів [1]. Наразі щодо руху капіталу і платежів у ЄС за загальним правилом встановлено режим найбільшого сприяння, який передбачає, що фінансові потоки з усіх країн регулюються на рівних умовах [2, с. 200].

Договором про функціонування ЄС в редакції Лісабонського договору 2007 р. (далі – ДФЄС) передбачені обмеження свободи руху капіталу. Відповідно, у практиці Суду ЄС зустрічаються випадки обмеження указаної свободи. Одне з таких обмежень сформульоване у справі *Rimbaud SA* (C-72/09, рішення від 28 жовтня 2010 р.) [3] та пов'язане з тим фактом, що транскордонну економічну діяльність усередині ЄС не завжди можна порівняти з оподаткуванням економічної діяльності за участю держави-члена та третьої країни. Отже, може статися так, що держава-член може продемонструвати, що обмеження руху капіталу до третіх країн або з них виправдане в обставинах, коли воно не було б виправданим між державами-членами. Ці обставини можуть включати відсутність розумної податкової ставки та/або податкової бази або відсутність угоди про обмін податковою інформацією.

Свобода заснування розуміється, як «право самостійної діяльності, а також створення суб'єктів підприємницької діяльності й управління ними, зокрема, створення компаній і фірм на умовах, встановлених законодавством держав-членів ЄС, де таке право існує для її власних громадян» [4, с. 3]. Відповідно до ст. 49 ДФЄС заборонено обмеження щодо свободи заснування однієї держави-члена на території іншої держави-члена [5].

У праві ЄС не існує чіткого визначення поняття такої свободи. Суд ЄС у справі *Gebhard* (C-55/94, рішення від 30 листопада 1995 р.) [6], зазначив, що серед іншого, свобода заснування, з урахуванням відповідних обмежень і умов

дозволяє займатися та здійснювати усі види індивідуальної підприємницької діяльності на території будь-якого іншої держави-члена ЄС, що означає, що підприємства можуть засновуватися та управлятися, а також створюватися їх агентства, філії та дочірні компанії.

Основна відмінність описаних вище свобод полягає у тому, що свобода руху капіталу поширюється на правовідносини не лише всередині ЄС а й у відносинах ЄС з третіми країнами. Стаття 63 ДФЄС забороняє обмеження щодо руху капіталу між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами [5].

Що стосується співвідношення свободи руху капіталу та свободи заснування, то прямий аналіз положень законодавства ЄС дозволяє виділити лише одну норму про їх співвідношення. Так, стаття 65 ДФЄС містить положення про те, що положення глави 4 «Капітал та платежі» не шкодять застосуванню обмежень на право заснування, якщо вони є сумісними з Договорами [5].

Більше того, певна діяльність може підпадати під вплив обох свобод. Такою діяльністю, зокрема може бути інвестиційна [7, с. 37], де свобода заснування поширюється на прямі інвестиції, зокрема при створенні філій, представництв підприємства. Натомість, свобода руху капіталу поширюється як на прямі інвестиції, у випадку набуття частки у статутному капіталі такого підприємства, так і на портфельні інвестиції, у випадку здійснення платежів таким підприємством при розрахунках з іншими компаніями, які не зареєстровані у жодній із держав – членів ЄС.

У практиці Суду ЄС, існує правило «визначального впливу» засновника на діяльність компанії. У випадку існування такого впливу ця ситуація підпадає під дію свободи заснування, а за відсутності – під дію свободи капіталу. Цей критерій був сформульований Судом ЄС у справі Baars (C-251/98, рішення від 13 квітня 2000 р.) [8] та описаний таким чином, що резидент держави – члена ЄС, який має частку у капіталі компанії, заснованій у третій країні, дає йому певний вплив на рішення компанії та надає йому можливості визначати її подальшу діяльність, що є проявом здійснення таким резидентом його права на заснування.

Ще одним прикладом правила «визначального впливу» є справа *Fidum Finanz* (рішення у справі C-452/04 від 3 жовтня 2006 р.) [9] – компанії, яка була зареєстрована згідно законодавства Швейцарії проте видавала кредити резидентам з держав – членів ЄС, насамперед Німеччини. Указана компанія стверджувала, що їй не потрібно було жодного дозволу від німецького уряду на здійснення своєї діяльності, оскільки її діяльність була спрямована на додержання свободи руху капіталу у державах – членах ЄС. Натомість, Суд ЄС постановив, що надання кредиту можна інтерпретувати як послугу, пов'язану із здійсненням як свободи заснування так із здійсненням свободи руху капіталу, але основною свободою у даному випадку є саме свобода заснування.

Таким чином, свобода заснування за ДФЄС не може поширюватися на ситуації з третіми країнами, на відміну від свободи руху капіталу. Водночас, окремі види діяльності можуть інтерпретуватися як одночасне виявлення свободи руху капіталу та свободи заснування, наприклад, інвестиційна діяльність, діяльність із кредитування нерезидентами резидентів країн-членів ЄС тощо, що доводить їх взаємопов'язаність.

Список використаних джерел:

1. Treaty establishing the European Economic Community (Rome, 25 March 1957). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3Axy0023>
2. Лічман Ю. Свобода руху капіталу в праві Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2015. №4. С. 199-204.
3. Judgment of the Court (Third Chamber) of 28 October 2010. *Établissements Rimbaud SA v Directeur général des impôts and Directeur des services fiscaux d'Aix-en-Provence*. Case C-72/09. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-72/09>.
4. Schreuer C. Investments, International Protection. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. January 2011. 23 p. URL: https://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/investments_Int_Protection.pdf (дата звернення: 17.09.2018).
5. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. C 326,

26.10.2012, р. 47–390. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

6. Judgment of the Court of 30 November 1995. Reinhard Gebhard v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano. Case C-55/94. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-55/94>.

7. Стрілець Б.В. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Європейському Союзі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2020. 256 с.

8. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 13 April 2000. C. Baars v Inspecteur der Belastingen Particulieren/Ondernemingen Gorinchem. Case C-251/98. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-251/98&td=ALL>.

9. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 3 October 2006. Fidium Finanz AG v Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht. Case C-452/04. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-452/04>.

О.С. Біланов,
викладач кафедри філософії та суспільних наук
Полтавського державного медичного університету

ЗАХИСТ ПРАВ У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА: ОГЛЯД ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Широке використання допоміжних репродуктивних технологій, новітніх видів медичної допомоги, безумовно, впливає на широке коло суспільних відносин у всіх сферах життя. Разом з тим, така практика, стосується особистих прав кожної особи, а тому тягне за собою необхідність певного правового регулювання цієї сфери. У сучасних умовах важливо, щоб правова основа сфери застосування репродуктивних технологій, у тому числі, сурогатного материнства, створювалась насамперед на міжнародному рівні. Враховуючи його специфіку, не завжди може бути ефективним регулювання на національному рівні, яке іноді взагалі відсутнє.

Проблеми договірною регулювання сурогатного материнства продовжують активно вивчатись цивілістами. Разом з тим, неодноразово науковцями зверталась увага на проблему визнання дітей, народжених внаслідок такого виду допоміжних репродуктивних технологій [1, с. 38].

Деякі вчені зауважують, що Європейський суд з прав людини(далі – ЄСПЛ) варто сприймати активним творцем системи цінностей, оскільки у своїй судовій практиці демонструє й певні аксіологічні моменти, які положення в Конвенції про права людини прямо не визначають, проте реалізація її положень стане неможливою без їх врахування. Прикладом таких процесів, можуть бути справи у сфері сурогатного материнства.

Міжнародна світова практика, зокрема, ЄСПЛ, у своїх рішеннях в основному посиляються на положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та Конвенції про права дитини. На сьогодні існує ряд справ присвячених регулюванню сурогатного материнства, встановленню батьківських прав на дитину, народжену внаслідок застосування сурогатного материнства [2].

Так, наприклад, у січні 2015 року у рішенні по справі «Парадізо та Кампанеллі проти Італії» ЄСПЛ виніс рішення щодо подружньої пари громадян Італії. Пара уклала комерційну угоду про сурогатне материнство із сурогатною матір'ю з Росії та відповідно до російського законодавства, фактичні батьки були зареєстровані як законні батьки дитини. У той час коли в Італії подружжя подало заяву на реєстрацію народження своєї дитини, їх запит було відхилено на тій підставі, що в документах про народження не було зазначено, що дитина народилася в результаті договору про сурогатне материнство. На думку ЄСПЛ, право на приватне життя дитини, яка вісім місяців росла разом зі своїми соціальними батьками, було порушено через вузький погляд італійського суду на батьківство [3].

Вказана справа стосується питання визнання державами дітей, які народилися від сурогатного материнства за кордоном. У справах “Меннессона/Лабассі проти Франції” діти були народжені від сурогатного лікування, проведеного в Сполучених Штатах Америки, а у справі Парадізо та

Кампанеллі – в Росії. Зокрема, справи стосуються захисту прав, гарантованих статтею 8 у контексті міжнародних контрактів про сурогатне материнство, особливо якщо дитина народилася на території однієї держави, а органи влади держави, куди вона прибуває, не визнають ні законність договорів такого типу або набуття батьківських прав. Оскільки національні суди повністю ігнорують соціальну та психологічну батьківську роль, яку виконували заявники. Після народження дитини заявниця взяла дитину під свою опіку і поселилася з ним у квартирі в Москві, в результаті чого утворивши міцні емоційні зв'язки». У всіх трьох випадках національні органи відмовили в реєстрації інформації про іноземні свідоцтва про народження дітей у національних реєстрах цивільного стану на тій підставі, що така реєстрація суперечила б державному порядку (з огляду на те, що сурогатне материнство є незаконним у Франції та Італії, законні відносини між батьками та дітьми, встановлені за кордоном, в очах влади не існують) [4].

Предметом розгляду ЄСПЛ у досліджуваній сфері були також й визначення права на особистість, що включає право знати своє батьківство, яке є невід'ємною частиною поняття приватного життя.

Відтак, ЄСПЛ постановив, що уряд Великобританії порушив статтю 8 Конвенції про права людини, відмовивши пану Гаскіну в доступі до записів про нього, які зберігаються в англійській місцевій владі, під опіку якої він був переданий, як дитина. Суд дійшов висновку, що «повага до приватного життя вимагає, щоб кожен мав можливість встановити деталі своєї особистості як окремої людини...». Якщо генетичну вимогу потрібно вилучити із законодавства, право дитини встановлювати деталі їхня ідентичність, включаючи генетичних предків, повинна бути захищена, щоб сурогатне материнство з подвійним донором було сумісним зі статтею 8 Конвенції. Крім того, якщо законне материнство більше не призначається сурогату, інформація про сурогатну матір повинна бути записана так, щоб дитина мала доступ до інформації про свого гестаційного «батька» [5].

Таким чином, перелік справ ЄСПЛ у досліджуваній сфері є досить широким, а ряд проблемних питань сурогатного материнства знаходять в них

своє відображення. З метою попередження порушення та захисту прав учасників правовідносин, варто врахувати вказані правові позиції в межах законодавчого регулювання питань сурогатного материнства в Україні. Така практика сприятиме визначенню удосконалення законодавства з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав людини. Правові позиції ЄСПЛ щодо даної проблематики цілком можуть бути використані в юридичній практиці щодо питань, що базуються на пошуку справедливого балансу між інтересами дітей та потенційних батьків й суспільства в цілому, а також визначення місця проживання дітей, суперечок між сурогатними матерями, справ про усиновлення, а також для реформування гуманітарної політики у сфері прав людини.

Список використаних джерел:

1. Е. Костик. Транснаціональне сурогатне материнство: проблеми правового регулювання. *Підприємство, господарство і право*. 2020. С. 37-41
2. Дуфенюк О. Вплив ЄСПЛ на формування наднаціональної та національної парадигми прав людини (український контекст). *Ideology and politics journal*. 2021. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2021/04/2.4.-Rus.-Dufenyuk-Abstract.pdf>
3. Questions and Answers on the Paradiso and Campanelli v. Italy judgment. European Court of Human Rights. 2015. https://www.echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Paradiso_and_Campanelli_ENG.pdf
4. Totally prohibiting the establishment of a relationship between a father and his biological children born following surrogacy arrangements abroad was in breach of the Convention. European Court of Human Rights. 2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-4804617-5854908%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-4804617-5854908%22]})
5. Gaskin v. the United Kingdom. European Court of Human Rights. 2002. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ES015218>

І.В. Таланчук,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін
Г.П. Ільїна,
студентка III курсу, спеціальності «Право»
Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В тезах проаналізовано соціально - правовий статус осіб, що потребують державного захисту. Законами України - затвердженні та змінені права і можливості, осіб які перебувають на території України. Метою є донести до суспільства, що під час війни більша частина всіх прав і обов'язків залишаються за громадянами України.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан [9].

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. На період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України [4].

З моменту ведення військового стану на всій території України були змінені ряд законів, прийняті законопроекти та видані постанови. За більш ніж 2 місяці війни були надана допомога громадянам України для покращення соціального стану населення, а саме: безкоштовний проїзд на всій території України; перевезення «Укрзалізницею» безкоштовних евакуаційних рейсів; єдиноразова виплата ФОПам через програму «єПідтримка»; законопроект «Про відшкодування майна», що знаходиться на розгляді Верховної ради України; виплати вимушено переміщеним особам та підняття зарплат для військових, що

захищають цілісність України на контрактній основі [1-9].

Постанова Кабінету Міністрів від 04.03.2022 р. № 199, що передбачає перерозподіл бюджетних коштів і надання у 2022 році застрахованим особам одноразової матеріальної допомоги у зв'язку із втратою частини заробітної плати (доходу), робота (економічна діяльність) яких тимчасово зупинена внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні. Допомога надавалась у рамках Програми «*ЄПідтримка*», у розмірі 6500 грн, її отримати змогли офіційно влаштовані громадяни за яких було сплачено податок державі за IV квартал 2021 року або річну звітність за той самий рік [5].

Згідно Закону України «*Про правовий режим воєнного стану*» ст. 20 п. 2 [2]. В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 *Конституції України*.

В *Конституції України* у 47 статті єдеться про соціальний захист громадян які потребують житло, яке держава надає безкоштовно чи за мінімальну плату [4].

У Верховній Раді зареєстровано проєкт Закону «*Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації*» від 24.03.2022 р. № 7198, за яким буде визначено на яких підставах можна отримати відшкодування, як воно буде надаватися та які особи мають право на соціальний захист відповідно цьому законопроєкту [7].

14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «*Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях*». Новий Закон передбачає посилення соціального захисту громадян, які у зв'язку з військовою агресією Росії проти України були вимушені покинути власні домівки й стати внутрішньо переміщеними особами.

Постановою КМУ від 16.04.2022 р. № 457 визначено оновлені умови підтримки окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Документ чинний із 19.04.2022 року. У постанові йдеться про відшкодування комунальних послуг за кошти

держави всім переселенцям за березень та квітень місяць, надання гуманітарної допомоги в тимчасово окуповані місця [6]. Також були зміни в постанові КМУ *"Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам"* від 20.03.2022 р. № 332, а саме про надання соціальної допомоги переселенцям в яких зруйноване або не придатне для проживання майно, особи, що знаходяться в окупації та неможливість повернутися до зареєстрованого місця постійного проживання [3].

Інтеграційні процеси та соціально – правовий статус осіб, що зазнали психологічних, матеріальних та фізичних шкод врегульовується новоприйнятими законами, постановами та змінами встановленими в нормативно правових актах України. Громадяни України на момент війни з Російською Федерацією володіють усіма правами, які діють при військовому стані, зазначені в Конституції України та в інших нормативно-правових документах, що не перешкоджають особам на підконтрольній території відстоювати свої права і обов'язки; з іншого боку особи, які перемістилися мають певні проблеми з отриманням наданими державою можливістю соціального захисту, зараз люди поділені на два статуси – це просто громадяни України та особи, які наділені додатковими правами та пільгами, а також на цих осіб покладені додаткові обмеженнями, тобто вони є володарем спеціального статусу не тільки на території нашої держави.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування роблять все можливе під час військового стану для забезпечення та поліпшення соціального захисту прав громадян і осіб, які перебувають на території України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Зміни в постанові № 332 Кабінету Міністрів України: "Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам", від 20.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

4. Конституція України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed20200101#Text>

5. Постанова № 199 Кабінету Міністрів України від 04.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-2022-%D0%BF#Text>

6. Постанова № 457 Кабінету Міністрів України, від 16.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-%D0%BF#Text>

7. Проект Закону № 7198 «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39283>

8. Talanchuk I. Ukraine Administrative and Legal Regulation of Education for Persons with Disability/ Iryna Talanchuk // Social Welfare Interdisciplinary Approach, 2015. 5(1). С. 94–101.

9. Указ № 64/2022 Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

О.В. Шиманська,
викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,
В.В. Менчинська,
викладач першої кваліфікаційної категорії,
ВСП Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу УНУС

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Указів Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022 та «Про загальну мобілізацію» №69/2022 від 24.02.2022

року значну частину громадян України, як військовозобов'язаних осіб, було мобілізовано до Збройних Сил України. Проте під час ведення військових дій має працювати і служба тилу: населення має забезпечуватись всім необхідним для життєдіяльності, а економіка – працювати. Тому представники певних професій мають продовжувати виконувати свої посадові обов'язки. Саме з цією метою підприємства, установи та організації укладають списки осіб, хто на найближчі 6 місяців не може бути мобілізованим, тобто встановлюється бронювання військовозобов'язаних - надання їм відстрочки від мобілізації.

Бронювання військовозобов'язаних які перебувають у запасі, здійснюється в мирний та у воєнний час з метою забезпечення функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій в особливий період.

Згідно чинного законодавства підприємства, установи та організації мають право та зобов'язані бронювати військовозобов'язаних для забезпечення функціонування зазначених органів та виконання мобілізаційних завдань (замовлень). Відповідно, такі працівники підприємств та організацій не підлягають мобілізації.

Механізм та організація порядку бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, а також підприємствами, установами, організаціями, які задовольняють потреби ЗСУ, інших військових формувань та населення в умовах воєнного стану визначено Законом України [«Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 № 3543-XII](#) (далі – Закон № 3543-XII) [1] та постановою Кабміну [від 03.03.2022 р. №194](#) «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану» (далі - Постанова № 194) [2].

Проте ситуація ускладнюється в деякій мірі тим, що документи, якими врегульовуються обсяги та порядок бронювання відсутні у публічному доступі, оскільки віднесені до інформації для службового користування.

Відповідно до п.1 ст. 21 Закону № 3543-XII на підприємства, установи і організації покладається обов'язок вести військовий облік призовників, військовозобов'язаних та резервістів із числа працюючих, здійснювати заходи

щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та в особливий період і надавати звітність з цих питань відповідним органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування в установленому порядку [1].

Перелік посад і професій, за якими бронюються військовозобов'язані, які підлягають бронюванню на період мобілізації та на воєнний час, затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Так, підприємству слід сформувати список осіб, яких воно бажає запропонувати до бронювання (далі - "Пропозиції"). Такий список повинен чітко відповідати формі, яка затверджена постановою Кабміну. При підготовці Пропозицій підприємству необхідно визначити коло осіб, які пропонуються до бронювання з урахуванням необхідності виконання таким підприємством завдань із задоволення потреб населення. Такими, на думку державних органів, можуть бути визначальні посади, які є критичними для компанії, галузі та є дефіцитними на ринку.

Так, наприклад, останніми рішеннями Міністерство оборони України не погодило Пропозиції щодо бронювання сторожів, охоронців, різноробочих, вантажників, прибиральників, підсобників тощо. Таким чином, бронювати слід працівників, без роботи яких функціонування підприємства буде неможливим або значно ускладненим.

Керівники підприємств, установ та організацій подають пропозиції щодо потреби в бронюванні військовозобов'язаних до військових адміністрацій, обґрунтувавши в супровідному листі необхідність надання відстрочки працівникам для виконання завдань із задоволення потреб Збройних Сил, інших формувань та населення в умовах правового режиму воєнного стану.

В свою чергу державні адміністрації направляють опрацьовані пропозиції до Міністерства оборони України на погодження, після чого ці документи направляються до міської військової адміністрації для подальшого направлення до Міністерства економіки України.

Як свідчить практика, органи влади доволі прискіпливо підходять до опрацювання Пропозицій, перевіряючи дотримання підприємствами усіх

формальних вимог щодо їх змісту. Зокрема, у Листі Мінекономіки зазначено, що не розглядатимуться Пропозиції, які не відповідають формі згідно Постанови №194, а також за відсутності даних у відповідних графах Пропозицій. При цьому певні підприємства, хоч можуть і не мати вказаних вище доказів, однак сама діяльність такого підприємства може свідчити про залежність добробуту населення від їх роботи (наприклад, це може мати місце для банків, продовольчих магазинів, сільськогосподарських підприємств, об'єктів критичної інфраструктури тощо). В будь-якому разі до супровідного листа слід включити детальне обґрунтування діяльності підприємства та її важливість у період воєнного стану.

Узгодження та схвалення Пропозицій здійснюється низкою державних органів. Спершу таким є військова адміністрація (якщо така практика підтверджена у конкретній області), яка в подальшому надсилає Пропозиції профільному регулятору. Відповідний орган погоджує Пропозиції із Міноборони. Зрештою, кінцевим органом погодження є Мінекономіки, яке ухвалює остаточне рішення.

Рішення про відстрочку ухвалюється Мінекономіки протягом одного робочого дня, про що повідомляються Міноборони та інші органи у ланцюжку погодження шляхом направлення копії такого рішення.

Саме ухвалене рішення Мінекономіки, зокрема витяг із відповідного наказу, є підтвердженням надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації та на воєнний час строком до 6 місяців.

За віднесення посад і професій військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню і працюють в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), до переліків посад професій та визначення обсягів бронювання військовозобов'язаних несуть відповідальність керівники зазначених органів, підприємств, установ та організацій, які подали відповідні пропозиції.

Відповідно до п.4 Постанови №194 надана відстрочка від призову підлягає анулюванню у разі: закінчення строку її дії; завершення виконання або

скасування завдання підприємству, установі, організації щодо задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань, населення; ліквідації органу державної влади, іншого державного органу, підприємства, установи, організації; звільнення військовозобов'язаного з органу державної влади, іншого державного органу, підприємства, установи, організації [2].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 № 3543-XII // zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text
2. Постанова Кабміну «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану» від 03.03.2022 р. №194 // kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-bronyuvannya-vijskovozobovyazanih-v-umovah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu-194.

Червякова О.В.,

доктор наук з державного управління, професор,
проректор з наукової роботи
Київський університет права НАН України

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Проведення реформи децентралізації, перш за все передбачає зміни конституційного ладу держави. І існує декілька проектів таких змін Основного закону. Проте в рамках діючого законодавства така реформа здійснюється і потребує вирішення інших проблем, які не пов'язані із змінами Конституції, і навіть законодавства про місцеве самоврядування. Насамперед, йдеться про вирішення проблем з організацією роботи територіальних громад щодо прийняття управлінських рішень, вирішення місцевих проблем та розробки програм та планів соціально-економічного розвитку територій і окремих її галузей.

Реформа децентралізації в Україні за даними Кабінету Міністрів України розпочато 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014 р.) [1] і надалі з прийняттям законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014 р.) [2], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015 р.) [3], а також [Закони України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» \(28.12.2014 р.\) \[4\], «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» \(28.12.2014 р.\) \[5\] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» \(09.04.2015 р.\) \[6\], що сформувало базовий інститут з певним механізмом розвитку об'єднаних територіальних громад \(ОТГ\) згідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування \[7\].](#)

Однак, треба зазначити, що у той період часу забезпечення сталого розвитку не було прийнято на національному рівні, тому що Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку у вересні 2015 року. А вже у січні 2015 року Указом Президента України (від 12.01.2015 року № 5/2015) була схвалена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [8], яка передбачала затвердження щороку до 15 лютого план дій щодо реалізації положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», а також інформування щоквартально про стан виконання плану дій щодо реалізації положень Стратегії. У 2016 році Міністерство економічного розвитку і торгівлі України ініціювало та координувало інклюзивний процес обговорення цілей сталого розвитку для формування Цілей сталого розвитку на 2016–2030 роки, а також відповідних завдань і показників для моніторингу досягнення цілей. Зокрема, національні завдання, індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: України» [9], де відображено національну систему завдань та показників для подальшого комплексного моніторингу (17 цілей та 86

національних завдань інкорпоровані у 145 нормативно-правових актів Уряду, на реалізацію цілей і завдань спрямовано 1052 завдання та 3465 заходів, закріплених у цих актах).

За даними Моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування розміщеного на офіційному сайті Міністерства розвитку громад та територій України (станом на 7 жовтня 2021 року) 12 червня 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв 24 розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій громад в Україні, зокрема 410 міських, 433 селищних 627 сільських, разом 1470 громад із загальною кількістю депутатів 35534 (в т.ч. м. Київ) [10].

Державна фінансова підтримка на розвиток громад та розбудову інфраструктури склала у 2021 році – 81,8 млрд.грн., а у 2020 році - 101,9 млрд.грн., що включає такі критерії: регіональний розвиток -15,5 млрд.грн., у 2021 році (13,0 млрд.грн., у 2020 році); розвиток сільських територій - 4,5 млрд.грн., у 2021 році (5,0 млрд.грн., у 2020 році); розвиток у сфері охорони здоров'я - 3,5 млрд.грн., у 2021 році (4,8 млрд.грн., у 2020 році); розвиток у сфері освіти - 4,1 млрд.грн., у 2021 році (5,2 млрд.грн., у 2020 році); розвиток дорожньої інфраструктури - 49,6 млрд.грн., у 2021 році (61,1 млрд.грн., у 2020 році); розвиток соціальної інфраструктури – 1,7 млрд.грн., у 2021 році (4,4 млрд.грн., у 2020 році); розвиток транспортної інфраструктури – 1,5 млрд.грн., у 2021 році (2,8 млрд.грн., у 2020 році); розвиток у сфері культури – 0,3 млрд.грн., у 2021 році (2,2 млрд.грн., у 2020 році); розвиток спортивної інфраструктури – 0,8 млрд.грн., у 2021 році (0,5 млрд.грн., у 2020 році); Таки показники як екологічна безпека та сталий розвиток, енерго–ефективність у 2021 році відсутні, проте у 2020 році вони складами 0,9 млрд.грн., та відповідно 2,0 млрд.грн.; водночас у 2021 році з'явився показник «Інші напрями розвитку територій», який складає у 2021 р. - 0,3 млрд грн. [11]

Проте треба зазначити, що сьогодні, як ніколи важливими для розвитку України є саме екологічна безпека, сталий розвиток та енергоефективність.

Однак, у 2021 році в порівнянні з 2020 роком держана фінансова підтримка на розвиток громад та розбудову інфраструктури по всіх показниках зменшена,

проте найбільшою фінансовою підтримкою у загальному обсязі фінансування з боку держави на розвиток громади залишається за показником «розвиток дорожньої інфраструктури».

Хоча процесом адаптації Цілей сталого розвитку (які були прийняті у вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН зі сталого розвитку і задекларовані у підсумковому документі Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року») для України з урахуванням специфіки національного розвитку стала система ЦСР, яка складається із 86 завдань зі 183 показниками для моніторингу, досі 17 цілей чітко не визначені у моніторингу реформи місцевого самоврядування, який здійснює Міністерство розвитку громад та територій України. Проте на офіційному сайті в розділі «Звіт про досягнення ЦСР» є Моніторинговий звіт Мінрегіону щодо виконання індикаторів ЦСР з неповною інформацією за показниками моніторингу.

Водночас розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 686-р «Питання збору даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку» [12] затверджено індикатори, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку. Зокрема для ЦСР 11. «Сталий розвиток міст і громад» встановлені наступні індикатори відповідно до завдань, а саме: забезпечити доступність житла, забезпечити розвиток поселень і територій виключно на засадах комплексного планування та управління за участю громадськості, забезпечити збереження культурної і природної спадщини із залученням приватного сектору, забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій, зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій, забезпечити розробку і реалізацію стратегій місцевого розвитку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції.

Проте, хотілось би зазначити, що практично всі ЦСР мають індикатори відповідних завдань, які так чи інакше відображають результати діяльності

органів місцевого самоврядування. Так, зокрема для ЦСР 16. «Мир, справедливість та сильні інститути», індикатором Завдання 7. («Підвищити ефективність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування») є місце України у рейтингу Global Competitiveness Report за субіндексом «Інституції (державні та суспільні установи), ЦСР 17. «Партнерство заради сталого розвитку» завдання 3. («Розвивати партнерські відносини влади і бізнесу для досягнення цілей сталого розвитку») має індикатор - кількість проектів публічно-приватного партнерства, одиниць (по областях України) тощо.

Отже моніторинг ЦСР в Україні за затвердженими індикаторами сталого розвитку відповідно до встановлених завдань розробляються на постійній основі в рамках офіційної статистичної системи, відповідно до встановлених стандартів і методологій за даними адміністративної звітності міністерств, інших центральних та місцевих органів влади, установ, організацій. А це, в свою чергу, є основою для подальшого стратегічного планування національного розвитку. Проте, як можна здійснювати стратегічне планування на місцях, коли в Україні немає національної стратегії сталого розвитку до 2030 року і не затвердженого урядом плану дій з її реалізації, тобто немає загальнонаціонального плану практичного впровадження ідей сталого розвитку у життя.

А для розвитку і функціонування нових створених об'єднаних територіальних громад необхідним є, в першу чергу, розробка і прийняття стратегічного плану розвитку ні на термін, одна - дві каденції місцевої ради (як пропонується у методичних керівництвах для об'єднаних територіальних громад), а щонайменше до 2030 року з перспективою на майбутнє. І це пов'язано не тільки з розробкою та реалізацією щорічних планів соціально-економічного розвитку громади, від яких залежить їх фінансування місцевим бюджетом, але і з залучення ресурсів для розвитку. Наявність Стратегічного плану розвитку громади зазвичай є однією з основних інструментів залучення інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Закон України від 01.04.2014 року № 333-р. База

даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

2. Про співробітництво територіальних громад. Закон України від 17.06.2014 року № 1508-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 05.02.2015 року № 157-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

4. [Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи.](#) Закон України від 28.12.2014 року № 71-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>

5. [Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин.](#) Закон України від 28.12.2014 року № 79-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства. Закон України від 09.04.2015 року № 320-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-19#Text>

7. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. Офіційний переклад. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

8. Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

9. Цілі сталого розвитку: Україна. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

10. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp->

[content/uploads/2019/01/monitoryng-reformy-misczevogo-samovryaduvannya-ta-terytorialnoyi-organizacziyi-vlady-stanom-na-1-zhovtnya-2021r..pdf](https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/monitoryng-reformy-misczevogo-samovryaduvannya-ta-terytorialnoyi-organizacziyi-vlady-stanom-na-1-zhovtnya-2021r..pdf)

11. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/monitoryng-reformy-misczevogo-samovryaduvannya-ta-terytorialnoyi-organizacziyi-vlady-stanom-na-1-zhovtnya-2021r..pdf>

12. Питання збору даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку. Розпорядженням КМУ від 21.08.2019 р. № 686-р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2019-%D1%80#Text>

13. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.06.1997 року № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

14. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18.09.1991 року № 1560-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

Рейніш І.Л.,
аспірант Київського університету права НАН України

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Результат інтелектуальної діяльності у будь-якої сфері промислової, наукової, виробничої, творчої потребує закріплення законом права, а саме права інтелектуальної власності.

Крім застосування міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, базові положення визначаються Конституцією України. Зокрема, частиною 2 Ст. 41,

наголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1].

Також особисті права на інтелектуальну власність та захист цих прав гарантуються Ст. 54. Конституції України, а саме: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом...» [1].

Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності передбачено положеннями Цивільного кодексу України, зокрема Книга IV ЦК України [2], включає: загальні положення про право інтелектуальної власності (Гл. 35. Ст. 418-432), право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право) (Гл. 36. Ст. 433-448), право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму передачу організації мовлення (суміжні права) (Гл. 37. Ст. 449-456), право інтелектуальної власності на наукове відкриття (Гл. 38. Ст. 457-458), право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (Гл. 39. Ст. 459-470), право інтелектуальної власності на компонування напівпровідникового виробу (Гл. 40. Ст. 471-480), право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію (Гл. 41. Ст. 481-484), право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин (Гл. 42. Ст. 485-488), право інтелектуальної власності на комерційне найменування (Гл. 43. Ст. 489-491), право інтелектуальної власності на торговельну марку (Гл. 44. Ст. 492-500), право інтелектуальної власності на географічне зазначення (Гл. 45. Ст. 501-504), право інтелектуальної власності на комерційну таємницю (Гл. 46. Ст. 505-508). У V Книги ЦК України (Гл. 75, Ст. 1107-1114) зазначаються види та форми розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, зокрема: види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійний договір (типовий договір та його

строк), договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, а також державна реєстрація договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Охорона прав інтелектуальної власності на види об'єктів є основою регулювання відносин в системі національного законодавства, розвиток якого почався з прийняття низки Законів у 1993 році, а саме: «Про охорону прав на сорти рослин» [3], «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [4], «Про охорону прав на промислові зразки» [5], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [6], «Про авторське право і суміжні права» [7], останнє деталізується у прийнятому 15 травня 2018 року Законі України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [8].

Сферу спеціальних відносин на інтелектуальну власність доповнюють Закони України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеогам, комп'ютерних програм, баз даних» [9], «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» [10], «Про правову охорону географічних зазначень» [11]. Окремі норми стосовно захисту прав інтелектуальної власності містяться у законах України «Про наукові парки» [12] та «Про науково-технічну інформацію» [13].

Діяння, що становлять порушення прав на об'єкти прав інтелектуальної власності додатково визначаються Кримінальним кодексом України [14], зокрема, ст. 176 КК України визначає порушення авторського права і суміжних прав (перш за все в частині їх незаконного відтворення та розповсюдження), ст. 177 КК України – порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію, якщо порушення передбачені обома статтями завдали матеріальної шкоди у значному розмірі. Санкції за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності безвідносно до розміру завданої власнику прав шкоди встановлені ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення [15].

Незважаючи, що на сучасному етапі розвитку національного

законодавства у сфері інтелектуальної власності існують конституційні права громадян, у тому числі на захист інтелектуальної власності, крім того охорона прав інтелектуальної власності на види об'єктів є основою регулювання відносин в системі національного законодавства, сферу спеціальних відносин на інтелектуальну власність регулюють окремі закони України - велика кількість питань досі не врегульована, що унеможливило економічний прорив, виходу до сфери виробництва високих інноваційних технологій, і як результат бути економічно розвинутою державою світу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про охорону прав на сорти рослин. Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-XII. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
5. Про охорону прав на промислові зразки. Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>
6. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>
7. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

8. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав. Закон України від 15 травня 2018 року № 2415-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>

9. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. Закон України від 23 березня 2000 року № 1587-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-14#Text>

10. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем. Закон України від 5 листопада 1997 року. № 621/97-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text>

11. Про правову охорону географічних зазначень. Закон України від 16 червня 1999 року № 752-XIV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>

12. Про наукові парки. Закон України від 25 червня 2009 року № 1563-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text>

13. Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>

14. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

15. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Постанова Верховної Ради Української РСР [№ 8074-10 від 07.12.84](#), ВВР 1984, додаток до № 51, ст.1123. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

А.М. Дуброва,
аспірант Міжрегіональної Академії управління персоналом

ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ст. 8.) [1].

Конституція України наголошує, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст.3) [1].

Конституцією України гарантуються особисті (ст. 27, 29-35, 40), політичні (ст. 36, 38, 39), економічні (ст. 41, 42), соціальні (ст. 43-49), екологічні (ст. 50), культурні (ст. 53, 57) права і свободи. Захист прав і свобод людини гарантовано статтями 55-63 Конституції України.

Водночас крім конституційних гарантій прав і свобод людини є обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності [1].

Забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку забезпечує суспільству Національна поліція України - центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом.

Згідно чинного законодавства завданнями Національної поліції України є надання поліцейських послуг у сферах [2]:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;

4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

У своїй діяльності Національна поліція України керується принципами [2]:

- верховенства права (застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини), відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

- дотримання прав і свобод людини гарантованих [Конституцією](#) та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації (обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених [Конституцією](#) і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції);

- законності - поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені [Конституцією](#) та законами України;

- відкритості та прозорості в межах, визначених [Конституцією](#) та законами України, шляхом постійного інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом);

- політичної нейтральності (захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності, незалежність від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань, в органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження у політичних цілях);

- взаємодії з населенням на засадах партнерства (тобто в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства на задоволення їхніх потреб);

- безперервності (безперервне та цілодобове виконання своїх завдань);

Під час дії воєнного стану поліція діє згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до [Конституції України](#) та [Закону України](#) «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. [3]

Відповідно до ст. 1, 2, 17, 18, 92 Конституції України [1] основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз зазначено у положеннях статей Закону України «Про національну безпеку України» [4]. Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [4].

Сектор безпеки і оборони визначається ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» і складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у

забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України.

До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [4].

Таким чином Конституцією України, як найвищою юридичною силою, на основі якої приймаються закони та інші нормативно-правові акти, гарантуються та захищаються права і свободи людини, а їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Це стосується особистих, політичних, економічних, соціальних, екологічних та культурних прав і свобод. При цьому є обов'язок кожного неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку здійснює Національна поліція України, яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом, і водночас має відповідати основам конституційного ладу держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України.
[URL:http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0)

2. Про Національну поліцію. Закон України від 2.07.2015 р. № 580-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12. 06. 2015 р. № 389-VIII № 580-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

4. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

І.І. Литовченко,
аспірант Міжрегіональної Академії управління персоналом

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Згідно положень Основного Закону України «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. [1]

Також ст. 49 Конституції України «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності». [1]

Необхідно зазначити, що Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України є у Рішенні Конституційного Суду [№ 10-рп/2002 від 29.05.2002](#), а саме вирішено [2]:

1. Положення частини третьої статті 49 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога

надається безоплатно» треба розуміти так, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги.

Поняття медичної допомоги, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг мають бути визначені законом.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Визначення правових, організаційних, економічних основ регулювання суспільних відносин у сфері охорони здоров'я передбачено положеннями Основи законодавства України про охорону здоров'я [3] та низкою спеціальних Законів України, що створюють систему законодавства України в галузі охорони здоров'я, зокрема: Закони України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [4], «Про захист населення від інфекційних хвороб» [5], «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» [6], «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» [7], «Про психіатричну допомогу» [8], «Про лікарські засоби» [9] та інші Закони і підзаконні акти, які прийняті для впровадження і виконання норм і положень, визначених законом.

Необхідно зазначити, що Ст. 9 Конституції України наголошує – «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [1]. Так право людини на охорону здоров'я закріплено у положеннях міжнародних правових актах, які ратифіковано Україною, зокрема:

➤ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом [№ 475/97-ВР від 17.07.97](#)) [10];

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII ([2148-08](#)) від 19.10.73) [11];
- Конвенція про права осіб з інвалідністю (ратифіковано Законом [№ 1767-VI від 16.12.2009](#)) [12];
- Конвенція про права дитини (ратифіковано Постановою ВР [№ 789-XII від 27.02.91](#)) [13];
- Європейська соціальна Хартія (ратифіковано із заявами Законом [№ 137-V від 14.09.2006](#), ВВР, 2006, N 43, ст.418) [14];
- Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я (ратифіковано Законом [№ 4908-VI від 07.06.2012](#)) [15];
- та інші, у тому числі угоди про надання медичної допомоги, співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичних наук тощо.

Таким чином права людини в галузі охорони здоров'я в Україні захищені низкою ратифікованих міжнародних документів та Національним законодавством, яке базується передусім на Конституції України, Законах України, серед яких провідну роль відіграє Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та відповідних нормативно-правових актах, які прийняті для впровадження і виконання норм і положень закону.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України.
[URL:http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0)

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" справа про безоплатну медичну допомогу [№ 10-пн/2002 від](#)

29.05.2002. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#n54>

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>

5. Про захист населення від інфекційних хвороб. Закон України від 6.04.2000 р. № 1645-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

6. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення». Закон України від 23.12.2010 р. № 2861-VI База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2861-17#Text>

7. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз. Закон України від 5.06.2001 р. № 2586-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text>

8. Про психіатричну допомогу. Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

9. Про лікарські засоби. Закон України від 4.04.1996 р. №123/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

12. Конвенція про права осіб з інвалідністю. База даних «Законодавство

України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

13. Конвенція про права дитини. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

14. Європейська соціальна Хартія (переглянута). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

15. Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a91#Text

Дорожко Г.К.,

кандидат технічних наук, доцент,
заступник директора Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України, м. Київ

Петренко В.О.,

доктор технічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри інтелектуальної власності та управління проектами
Українського державного університету науки і технологій, м. Дніпро

Дудка В.Д.,

магістрант
Українського державного університету науки і технологій, м. Дніпро

ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Україна обрала курс на інноваційний шлях розвитку, тому неодмінною умовою цього складного процесу є законодавчі гарантії охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, що особливо важливо в умовах воєнного часу.

На думку вітчизняних фахівців, законодавство України з питань інтелектуальної власності лише продекларувало перетворення інтелектуальних продуктів на товари, що мають споживну вартість та суспільну потребу, але не запровадило ефективного механізму комерціалізації інтелектуальної власності,

чітких «правил гри» у цій сфері, що паралізувало кодифіковані норми та створило можливість для обходу норм спеціальних законів і підзаконних актів. По суті не реалізовано жодну із державних концепцій розвитку та охорони інтелектуальної власності: не удосконалено науково-методичне та нормативно-правове забезпечення ідентифікації та оцінки об'єктів права інтелектуальної власності; не створено дієвий механізм протидії виготовленню й розповсюдженню контрафактної продукції; не диференційовано відповідальність винних у порушенні прав інтелектуальної власності, не налагоджено взаємодію центральних і місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій щодо захисту прав інтелектуальної власності; бажає кращого інформаційне забезпечення діяльності у цій сфері; недостатнім є розвиток міжнародного співробітництва тощо [1, с. 187].

Причин порушення прав інтелектуальної власності дуже багато – від недостатньої інформації до злочинного наміру, коли нелегальні товари охоплюють цілий сегмент ринку.

Такі порушення як контрафакція й піратство мають на меті, перш за все, отримання матеріальної вигоди. Головна ж мета - це створення у свідомості споживача зв'язку між порушником та об'єктом інтелектуальної власності в той час, коли бажання отримати матеріальну вигоду або є вторинним або зовсім відсутнє.

Правопорушенням у сфері інтелектуальної власності вважається будь-яке вчинення дій, що кваліфікуються як використання об'єкта права інтелектуальної власності без згоди правовласника.

Однією з головних умов забезпечення захисту інтелектуальної власності підприємства є здатність протистояти загрозам, що вже існують або можуть виникнути в майбутньому. Аналізуючи загрози, слід звернути увагу на наступне: які загрози можуть завдати шкоди підприємству; які збитки підприємство може понести; внаслідок чого підприємство може знизити темпи свого розвитку та зменшити капітал. Загрози інтелектуальній власності на підприємстві, як правило, поділяються на зовнішні, так і внутрішні. Вони виникають з різних причин:

– непередбачені зміни у зовнішньому середовищі, які відображаються або можуть відобразитися на діяльності суб'єкта господарювання. Це може бути зміна цін, зміни у податковому законодавстві, коливання валютного курсу, зміни соціально-політичної ситуації та інші;

– зміни у відносинах з іншими суб'єктами господарювання, партнерами по бізнесу. Ці зміни можуть бути викликані як самим суб'єктом, так і безпосередньо його партнерами, що призведе до перегляду досягнутих домовленостей або відмови від них;

– зміни, що відбуваються в діяльності самого суб'єкта господарювання, або інші причини внутрішнього походження (невідповідність рівня кваліфікації персоналу запланованим завданням, раптовий вихід із ладу основних виробничих фондів та інше);

– науково-технічний прогрес, в наслідок якого формується нова система орієнтації (наприклад, зміна ставлення до ручної праці після виникнення машинної) [2, 21].

Питання з порушеннями прав інтелектуальної власності, а отже, і з захистом таких прав, залишаються здебільшого не вирішеними [3, 63]. Серед них:

– відсутність захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет та відсутність усталених механізмів фіксації таких порушень;

– відсутність випадків притягнення до відповідальності власників сайтів із піратським контентом;

– відсутність дієвих інструментів захисту прав інтелектуальної власності (фактично, інституціональна неспроможність правоохоронних органів);

– «патентний тролінг», який в Україні має свою специфіку й реалізується у вигляді шахрайства у сфері товарів загального вжитку, зокрема – при митному оформленні;

- використання неліцензійного програмного забезпечення в державних органах;

– відсутність належного захисту прав авторів та виконавців у зв'язку з наявністю непрозорого механізму збору та розподілу авторських винагород

через організації колективного управління;

- надзвичайна ускладненість зібрання доказів для захисту порушених прав інтелектуальної власності у судовому порядку в зв'язку з необхідністю залучення судово-експертних досліджень, які можуть проводити нині майже два десятки судових експертів на всю країну;

- відсутність ефективного судового захисту у зв'язку з наявністю трьох юрисдикцій, через які вирішуються такі справи (загальні, адміністративні та господарські суди) та відсутність Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

- відсутність розробленої стратегії щодо боротьби з наявними організованими ринками з піратським контентом та контрафактною продукцією (медицина, АПК, FmGG);

- відсутність належних правових механізмів щодо застосування заходів юридичної відповідальності (від невдало сформульованих норм адміністративного та кримінального законодавства до неприйнятих методик розрахунку збитків, завданих порушеннями прав інтелектуальної власності).

В основі цих явищ, на думку професора Орлюк О.П. [3, 64], лежить ціла низка факторів. Неврегульованість значного ряду питань на законодавчому рівні, наявність колізій та прогалин. Відсутність стратегії бачення національної політики у сфері правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності. Стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності, яка була запропонована та дуже активно обговорювалась у 2020-2021 роках, поки не прийнята. Відсутність упродовж багатьох років уваги з боку державницьких органів до питань інтелектуальної власності. Одиначні парламентські чи комітетські читання, присвячені цій сфері (2007, 2009, 2014 рр.), які так і не привели, здебільшого, до втілення на практиці більшості прийнятих за їх результатами рішень. Неefективне державне управління, оскільки Національний офіс інтелектуальної власності поки не створено. Поряд із цим одним із ключових факторів має розумітися низький рівень культури інтелектуальної власності, відсутність поваги до прав творців та правовласників.

Професор Бошицький Ю.Л. вважає, що незважаючи на помітний прогрес,

досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності, її недосконалість усе ще є одним із чинників, який перешкоджає створенню в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності [4, 303].

Законодавство України у сфері інтелектуальної власності ще недостатньо сформоване, оскільки його становлення продовжується одночасно зі становленням державності і зумовлюється не тільки суб'єктивними, але й об'єктивними чинниками. Згаданими чинниками можна пояснити і суперечливе поєднання протилежних концепцій: пропрієтарної та виключних прав. Але, з іншого боку, це можна розглядати як пошук свого роду соціального компромісу між суспільством і автором, рівноваги між правами особи та інтересами суспільства, між тим, що відноситься до сфери культури, і тим, що відноситься до сфери комерції. Оскільки усі перемагають тільки тоді, коли повної перемоги ніхто не здобуває, при створенні «юридичної оболонки», законодавчого забезпечення інтелектуальної власності завжди широко застосовувався метод поступок: щоб кожен щось виграв, кожен повинен в чомусь поступитися [5, 282].

Судочинство відіграє важливу роль щодо захисту прав інтелектуальної власності [6], у зв'язку з чим удосконалює практику розгляду таких спорів і намагається застосовувати норми матеріального і процесуального права однаково. З часом такий підхід забезпечить швидке і ефективне врегулювання зазначених спорів. Судді постійно підвищують рівень своєї кваліфікації і взаємодіють з Державним органом «Національним офісом інтелектуальної власності»(НОІВ). Вирішення всіх проблемних питань в перспективі забезпечить єдиний підхід до врегулювання відносин інтелектуальної власності і захистить їх суб'єктів від неправомірних посягань.

У світовій практиці активно використовують альтернативні засоби розв'язання спорів при порушенні прав інтелектуальної власності, такі як арбітраж та медіація. Позитивним моментом даного способу захисту прав інтелектуальної власності являється те, що адвокати та їхні клієнти мають широку свободу модифікувати цю процедуру з урахуванням їхніх потреб.

Підсумовуючи, потрібно сказати, що в Україні сформована законодавча та нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності та захисту прав інтелектуальної власності. Але є прогалини в законодавстві, які потрібно вирішувати на законодавчому рівні. Мова йдеться про те, що закони України щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності не приведені у відповідність до Цивільного Кодексу України, тощо. Законодавство у галузі протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності не позбавлене окремих недоліків, прогалин, суперечливих положень. З огляду на євроінтеграційний шлях розвитку України як офіційний політичний курс держави та враховуючі агресію та небезпеку Росії в національному законодавстві мають знайти закріплення основні європейські принципи та стандарти у сфері правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. /Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С./ К.: «К.І.С.», 2007. 448 с.
2. Перевалова Л.В. Проблеми захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки підприємства / Л.В.Перевалова, М.Г.Окладна // Вісник НТУ «ХПІ», 2016. № 13 (1185). с. 20-23.
3. Орлюк О.П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 58-74.
4. Бошицький Ю.Л. Поглиблення правової культури громадян як засіб оптимізації охорони інтелектуальної власності в Україні. Часопис Київського університету права, 2020. № 2. С. 300-305.
5. Леоценко Д.І. Співіснування двох концепцій права інтелектуальної власності в Україні: філософський аспект проблеми. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2012. № 49. С. 278-284.
6. Знищення контрафактного товару як спосіб судового захисту прав інтелектуальної власності: КГС ВС. URL: <https://advokatpost.com/znyshchennia->

kontrafaktnoho-tovaru-iak-sposib-sudovoho-zakhystu-prav-intelektualnoi-vlasnosti-khs-vs/(дата звернення 27.06.2022).

Oksana Holovchenko,
Chief specialist of the foreign courts of the
Department of international disputes of the Ministry of justice of Ukraine,
Candidate of Economic Sciences,
Docent of Public administration Department at Private Joint-Stock Company
«Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»

**THE EXPERIENCE OF THE CREATION AND FUNCTIONING OF THE
UNITED NATIONS COMPENSATION COMMISSION: BENEFITS FOR
UKRAINE IN TERMS OF COMPENSATION FOR DAMAGES CAUSED BY
THE AGGRESSOR STATE**

The full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine caused unprecedented losses to individuals and legal entities in Ukraine and certainly to the state of Ukraine. The military invasion of the Russian Federation into Ukraine caused the following consequences: mass displacement of people (internal and external migration), enormous economic and personal damage, as well as massive damage to all forms of property. Foreign states and individuals also suffered significant loss and damage.

As of June 8, 2022, the total amount of direct losses to the Ukrainian economy from damage and destruction of residential and non-residential buildings and infrastructure is 103.9 billion dollars, or 3 trillion hryvnias. In general, since the beginning of Russia's war against Ukraine, at least 44.8 million square meters of housing stock, 256 enterprises, 6.3 thousand kilometers of railway tracks, 656 medical institutions, 1177 educational institutions, 668 kindergartens, 198 warehouses, 20 shopping centers, 28 oil depots have been damaged, destroyed or seized. The total losses of the Ukrainian economy due to the war, according to the joint estimates of the Ministry of Economy and KSE, considering both direct losses and indirect losses, range from 564 to 600 billion dollars [1].

The State of Ukraine is constantly taking measures to document damages and collect evidence of war crimes and crimes against humanity committed by the Russian Federation in Ukraine. However, despite Russia's egregious violations of national and international law, the practical mechanisms for making Russia pay for the damage caused by its agents/entities continue to be worked out. We will move on to one of the possible ways of implementing the scenario of compensation by the aggressor state for losses and damages - this is the creation of the UN Compensation Commission on the example of Iraq-Kuwait.

The United Nations Compensation Commission Iraq-Kuwait (United Nations Compensation Commission) was established in 1991 in accordance with Resolution S/RES/687 (1991) [2] to consider claims and pay compensation for losses and damages caused because of the illegal invasion of Iraq and the occupation of Kuwait in 1990-1991.

In general, the UN Compensation Commission can be established by a decision of the UN Security Council or by agreement of the parties, where both parties to the conflict recognize the commission's jurisdiction. In the case of the functioning of the UN Compensation Commission, Iraq and Kuwait, the parties signed the "Agreed Minutes between the State of Kuwait and the Republic of Iraq Regarding the Restoration of Friendly Relations, Recognition and Related Matters" [3].

About 2.7 million claims worth \$352.5 billion were submitted to the Commission. The commission completed its claims in 2005, and total compensation was \$52.4 billion from approximately 1.5 million successful claims [4].

To whom damages were compensated: individuals and legal entities, states, international organizations.

The Governing Council identified six categories of claims listed below:

Category "A" claims - fixed sum amount for those that had to leave Kuwait or Iraq during the invasion;

Category "B" claims - claims for serious personal injury and/or death of an immediate family member;

Category "C" claims - individual claims for less than \$100,000 for various losses;

Category "D" claims - individual claims for more than \$100,000 for various losses;

Category "E" claims - claims of corporations, other private legal entities and public sector enterprises;

Category "F" claims - claims filed by Governments and international organizations, including those for damages to the environment [5].

Sources of compensation: the compensation fund is initially provided as a percentage of Iraq's oil sales [6]. However, the plan did not work. Then they used loans from the UN working capital fund, which was formed from frozen oil revenues. Later, the "oil-for-food" scheme was introduced, and the oil income limit was established. But this scheme is effective only if Iraq depends on humanitarian support, and there were no "voluntary" payments.

Advantages: The United Nations Compensation Commission has obvious advantages over national and international courts and UN bodies: 1) Compensation commissions could consider a huge number of claims arising because of large-scale armed conflicts. The Iraq-Kuwait Commission settled 1.5 million claims; 2) Compensation commissions are a flexible tool, because they can consider various claims from different claimants, including not only from states, but also from individuals and legal entities [2].

Risks: 1) lack of precedents in which one of the parties to the conflict does not recognize the powers of the Commission. It is not known how the commission will be formed and how it will work in such a case. Responsibility for violations of international law lies with the violators, regardless of whether they win or lose the war. However, from the experience of previous wars, the determination of responsibility took place only in the case when the aggressor side was defeated, which lost its previous political power after the war (as in the case of Iraq-Kuwait).

The UN Security Council is an important player in the process of establishing those responsible for the consequences of war and violations of peace and security, they have the authority to do so. However, experience shows that their authority ends where the aggressor countries have the right of veto or significant political power. Therefore, it is important to have options for unbiased data collection and legal analysis

to determine responsibility in war. Theoretically (given their role) this could be done by the UN Secretary-General (UNSG) (indirectly under the mandate of the UNSC) and the IHFFC.

Conclusion. The UN Compensation Commission is an example of an international body that provided compensation to countries, individuals and legal entities affected by Iraq's invasion of Kuwait and its occupation. A small share of the awarded compensations relative to the sums requested by the plaintiffs indicates an exaggeration of the previous calculations by the plaintiffs and/or the difficulty of proving causal relationships. For a better result, Ukraine needs to take this into account and carefully record losses and their causes. To prove damages, the data of economic evaluations before the war or in its initial stage and after the war will be very relevant.

For the highest effectiveness of evidence collection, it is important to know in advance the requirements for the evidentiary base that will be applied to claim compensation, therefore, it is necessary that such a body be established as soon as possible before the end of the war on the territory of Ukraine.

Currently, there is no body authorized to calculate the losses and damages caused by the Russian Federation because of the war in Ukraine, including those caused by armed aggression, terrorist acts and other criminal acts.

An analysis of the Iraq-Kuwait war points to a reparation's mechanism through the UN Compensation Commission. Weaknesses and strengths of this mechanism and recommendations for improving its functioning should be used by Ukraine, such as: the commission serves rather as an administrative system of mass claims, rather than a judicial body; the main problem is a stable/reliable source of funding from the aggressor country; development of a clear and accurate mechanism for determining damage.

References:

1. Depo.ua. The KSE reduced the estimate of direct damage to infrastructure due to the war by \$2.6 billion: the reasons were given. Available at: <https://delo.ua/uk/economy/u-kse-zmensili-ocinku-pryamix-zbitkiv-infrastrukturi-cerez-viinu-na-26-mlrd-nazvano-pricini-399386/>

2. Resolution 687 (1991) Adopted by the Security Council at its 2981st meeting. Available at:

<https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/documents/res0687.pdf>

3. Agreed Minutes between the State of Kuwait and the Republic of Iraq Regarding the Restoration of Friendly Relations, Recognition and Related Matters, signed at Baghdad, on 4 October, 1963. Available at:

<https://peacemaker.un.org/iraqkuwait-friendlyrelations63>

4. United Nations Compensation Commission. Available at: <https://uncc.ch/>

5. United Nations Compensation Commission. Available at: <https://uncc.ch/claims>

6. David D. Caron, Brian Morris (2002) The UN Compensation Commission: Practical Justice, not Retribution. Available at: <http://www.ejil.org/pdfs/13/1/462.pdf>

О.М. Дуброва,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант Міжрегіональної академії управління персоналом

ВАРІАНТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Популярна концепція постіндустріальної цивілізації стверджує, що ми є свідками потужної конвергенції змін - трансформації виробництва, що розвивається паралельно з трансформацією капіталу та грошей. На думку Елвіна Тоффлера, американського філософа, соціального мислителя і футуролога [1], найбільш важливі раніше фактори виробництва - земля, праця, сировина і капітал поступаються місцем іншому, особливо значущому фактору – знанням. Тоффлер стверджує, що ми напередодні глобальної боротьби за владу, головною зброєю якої будуть не насильство, не гроші, а знання, а «головною соціальною силою стає не клас, який володіє власністю, а фахівці-професіонали, які

володіють інформацією і знанням» [1].

Єдиним способом руху до економіки, основу якої становить висококваліфікована праця, є інвестиції в людський капітал та стратегічне інвестування в економіку. У цих умовах модернізація державних політик в галузі вищої освіти ґрунтується на ідеї «суспільства знання», яка виходить з того, що інформація та знання є центром економічного зростання та розвитку, а здатність виробляти та ефективно використовувати інформацію перетворюється у життєво важливе джерело навичок багатьох людей» [2].

За такого підходу пріоритети державної політики в усіх країнах світу все більше мають бути пов'язані з розвитком національних систем вищої освіти, а збільшення бюджетних коштів на виробництво освітніх послуг у ЗВО розглядатиметься як необхідна умова державного розвитку. Однак цього не відбувається або, принаймні, відбувається неоднаково, і різні держави по-різному беруть участь у діяльності національних систем вищої освіти: від майже повної передачі цієї сфери під контроль приватного сектора до повного фінансування за рахунок коштів бюджету.

В результаті у світовому освітньому просторі ми зустрічаємо різні варіанти державного управління національними системами вищої освіти, які залежать від національних та історичних особливостей, розвитку економіки та суспільства, від політичних та економічних цілей Уряду конкретної країни. Немає жодної країни світу, в якій держава не бере активної участі у наданні послуг вищої освіти.

Послуги вищої освіти не припиняють бути в центрі уваги Уряду навіть у разі, коли у державних ЗВО стягується плата за навчання, або, коли їх виробництвом займаються лише приватні ЗВО, і у випадках, коли зростає конкуренція між державними ЗВО, наприклад, за контингент студентів та джерела фінансування. У державах Північної та Центральної Європи більшою мірою розвинений варіант «соціальної демократії», англо-американськими системами використовується найчастіше варіант - «державний квазіринок». Варіанти «соціальна демократія» та «державний квазіринок» передбачають активну участь держави в реалізації освітніх програм і є кращим підтвердженням

постійної уваги органів державної влади до послуг вищої освіти. За своєю природою до цих варіантів державної політики надзвичайно близький і варіант, що передбачає, що послуги вищої освіти реалізуються громадськими організаціями, а також організаціями, створюваними, наприклад, спілками комерційних структур спеціально для навчання своїх працівників. Четвертий варіант передбачає, що вища освіта перетворюється на індустрію приватних послуг, метою якої є отримання прибутку.

Державне регулювання у такому разі пов'язані з встановленням нормативних вимог у тому обсягу, у якому вони встановлені для інших підприємств бізнесу. Послуги реалізуються ЗВО як приватні блага, а повну вартість навчання оплачують домогосподарства.

Випадок з високим рівнем державної участі найчастіше використовуються національними урядами. Однак і у випадках, коли реалізація послуг вищої освіти передається на ринок, держава не припиняє контролювати цей сектор, використовуючи інструменти ліцензування, акредитації, методи громадського контролю.

Одночасне використання кількох варіантів державної політики свідчить про те, що національні системи вищої освіти, що історично склалися, постійно вдосконалюються, а держава і суспільство обирають найбільш підходяще поєднання варіантів для конкретного етапу розвитку, але інтерес держави до цієї сфери не слабшає. зміни, на думку, пов'язані, зокрема і з еволюцією самих освітніх послуг, як особливого роду благ, внаслідок розвитку суспільства, змін споживчих переваг, глобалізації економіки.

Структура споживання суспільством державних та приватних благ вищої освіти сильно варіюються країнами залежно від національної культури, історії розвитку, політичних переваг. Те, що стосується інтересів держави у сфері вищої освіти в одних країнах, може в інших країнах вважатися сферою приватних інтересів.

Наявність всіх цих протиріч пов'язана, як нам здається, з еволюцією суспільного інтересу у вищій освіті. З одного боку, дослідниками визнається існування суспільних інтересів у цій сфері: вчені різних наукових шкіл вже понад

сто років ведуть дискусію про них. З іншого боку, досі існує безліч точок зору - від повного неприйняття до пропозиції суперечливих моделей суспільних інтересів у вищій освіті та властивостей освітніх послуг, які служать для їхнього задоволення. Сам термін «освітня послуга» не є точним і моносемічним, тобто однозначно розуміється різними авторами.

Список використаних джерел:

1. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 669 с. URL: http://yanko.lib.ru/books/cultur/toffler-power_shift-ru-1.pdf. (дата звернення: 25.04.2022 р).
2. Knowledge management in the learning society (2018). Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris. URL: <http://ocw.metu.edu.tr/file.php/118/Week11/oecd1.pdf> (дата звернення: 28.04.2022 р).

Н.В. Виноградова,
аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА ЕЛЕМЕНТИ УСПІХУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Найважливішим елементом механізму реалізації Стратегій соціально-економічного розвитку регіонів та країни загалом є економічна політика органів державної влади, що базується на системному стратегічному плануванні розвитку економіки, окремих галузей, сфер діяльності та територій та прийнятті оперативних управлінських рішень. Одним із ефективних та основоположних інструментів досягнення стратегічних цілей є сьогодні використання механізму державно-приватного партнерства. Державно-приватне партнерство (ДПП) розглядається як перспективна форма економічного співробітництва, що забезпечує рівноправність влади та бізнесу в рамках реалізації економічних проєктів, спрямованих на досягнення цілей державного управління, рівні умови

розвитку бізнесу, залучення та ефективне використання державних, місцевих та приватних ресурсів.

У світі поки що немає загальноприйнятої класифікації форм ДПП. Ключові характеристики ДПП та фактори успіху докладно розглянуті у публікації за підтримки Європейського Союзу та його держав-членів Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції. У тому числі можна назвати такі форми: форми ДПП: оренда, лізинг, спільна діяльність, управління майном, концесія, інвестиційний договір [1].

У зарубіжній та вітчизняній практиці спостерігається безліч різновидів, типів та видів партнерств [2; 3; 4]. Грунтуючись на зазначених позиціях визначено наступне. Держава вважає вигідною для себе участь у ДПП, враховуючи такі фактори: очікування високої ефективності такого партнерства; нові джерела інвестицій. ДПП дозволяє державі отримати доступ до альтернативних джерел капіталу, роблячи реальним здійснення важливих та термінових проектів, які були б неможливими в інших умовах; надійність результатів; інновації.

Бізнес вважає вигідною для себе участь у ДПП, враховуючи такі фактори: приватна компанія отримує у довгострокове володіння та користування державні активи, забезпечуючи тим самим стабільне отримання прибутку у довгостроковій перспективі; здійснюючи інвестиції, підприємець отримує гарантії їхнього повернення, оскільки держава як його партнер погоджується на забезпечення взаємоприйняттого рівня рентабельності; маючи господарську свободу, приватна фірма може з допомогою підвищення продуктивності праці, нововведень збільшувати загальну прибутковість бізнесу під час терміну дії договору з державою. А отримувати державні активи в управління та нарощувати прибутковість власного бізнесу – це умова сталості підприємства. Нові ефективні форми управління ДПП не можуть бути створені без відповідного глибокого опрацювання.

Більшість країн, включаючи Україну, знаходиться поки що лише на першому етапі розвитку ДПП із відносно невеликою кількістю здійснюваних проектів.

«На 01.01.2021 було укладено на умовах ДПП 192 договори, що на 2,67% більше ніж у 2020 році. З них, низка проєктів з будівництва або експлуатації автострад, доріг, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури, злітно-посадових смуг на аеродромах в Івано-Франківській, Миколаївській, Житомирській областях» [5].

Фундаментальними чинниками успіху ДПП, як свідчить світовий і вітчизняний досвід, є: політична воля держави, наявність необхідної нормативно-правової бази та системи регулювання ДПП; наявність потоку проєктів, глибина опрацювання контрактів та можливості фінансових ринків забезпечити фінансування проєктів; рівень правової та економічної підготовки керівників та спеціалістів органів виконавчої влади, які беруть участь у проєктах ДПП, професійні навички учасників проєкту, готовність сторін йти на компроміси та знаходити шляхи вирішення спірних питань.

Список використаних джерел:

1. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проєктів (2017). За підтримки Європейського Союзу та його держав-членів Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції. URL: http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf (дата звернення: 10.05.2022 р).

2. Данилишин Б. (2014) Державно-приватне партнерство: стратегічна форма взаємодії влади і бізнесу. Збірник наукових праць економічного інституту Мінекономрозвитку України. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/derzhavno-privatne-partnerstvo-yak-forma-institutsyunalnoyi-vzaemodiyi-organiv-vladi-z-biznesom/viewer> (дата звернення: 05.05.2022 р).

3. Качала, Т. М. Розвиток державно-приватного партнерства в житлово-комунальному господарстві регіону: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана. Київ: КНЕУ, 2010. Випуск 23. С. 218-223.

4. Verhoest, K. How Do Governments Support the Development of Public

Private Partnerships? Measuring and Comparing PPP Governmental Support in 20 European Countries. *Transport Reviews: A Transnational Transdisciplinary Journal*. 2015. Volume 35, Issue 2. P. 118-139.

5. Хоменко, І., Волинець, Л., Лисенко, Г. (2021). Особливості державно-приватного партнерства як механізм реалізації нової регіональної політики для функціонування та розвитку дорожнього господарства. *Науковий вісник Полісся*, 2 (21), с. 73–82.

С.О.Колісник,
здобувач Міжрегіональна академія управління персоналом

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМ У РАМКАХ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОПЕРЕРОБНОГО КОМПЛЕКСУ

В даний час у вітчизняній та зарубіжній теорії та практиці накопичений значний, хоча і часто суперечливий досвід розробки та втілення стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку, який потребує аналізу та узагальнення. В основу методологічних положень інноваційного розвитку нафтопереробного комплексу має бути закладена, перш за все, методологія системного підходу. Стійке функціонування великої макроекономічної системи, якою є нафтопереробний комплекс, вимагає виявлення проблем цілісності та взаємозалежності таких великих блоків, як відтворення ресурсів нафти, видобуток, транспортування та розподіл нафти та нафтопродуктів у існуючих та динамічно змінних умовах функціонування нафтопереробного комплексу та ринку з урахуванням геополітичних інтересів України, її соціально-екологічних пріоритетів. Системний підхід у сучасній інтерпретації є для економіки винаходом XX ст., що дозволяє підвищити організованість, якість та ефективність керованих об'єктів.

Системний підхід полягає у методології дослідження об'єктів як систем. Система складається з двох складових: первинно-зовнішнє оточення, що

включає вхід та вихід системи, зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок (погляд усередину) та вихід системи; вторинно-внутрішня структура - сукупність взаємозалежних компонентів, які забезпечують процес впливу суб'єкта управління на об'єкт, переробку входу у вихід та досягнення цілей системи (погляд зсередини) [1].

Центральним поняттям основою системного методу є поняття системи. У випадку під системою розуміється впорядкована сукупність взаємопов'язаних двох чи більше елементів, що у певних відносинах між собою і системою загалом. Поведінка кожного з елементів системи впливає на поведінку інших елементів та освіченого ними цілого. Елемент системи - самостійна та умовно-неподільна одиниця. Елементи взаємодіють між собою та навколишнім середовищем, інакше кажучи, між ними існують матеріальні, енергетичні, економічні та інформаційні зв'язки. Просторово-часові агрегати взаємодіючих систем, що мають певну цінність і цілеспрямованість, виділяються в функціональні підсистеми.

Розчленування системи на підсистеми дозволяє розкрити ієрархію структури та розглядати систему на різних рівнях її деталізації. Складність системи визначається складністю її структури, кількістю елементів і зв'язків, числом рівнів ієрархії, обсягом інформації, що циркулює у системі. Система характеризується алгоритмом функціонування, спрямованим на досягнення певної мети [1].

Регулювання системи забезпечує таку її діяльність, при якій вирівнюється стан виходу системи за заданою нормою. Отже, головне завдання зводиться до встановлення заданого стану функціонування системи як попереджувальним керуванням. Складність управління залежить, насамперед, від кількості змін у системі та її оточенні. Всі зміни мають певні закономірності або носять випадковий характер. Сутність управління системою розглядається як сукупність наступних понять: організація управління, процес управління та інформація [2].

Основні особливості систем у рамках нафтопереробного комплексу такі: мінливість (нестационарність) окремих параметрів системи, стохастичність

поведінки; унікальність (природно-ресурсна та технологічна) та непередбачуваність поведінки системи в конкретних умовах і, водночас, наявність у неї граничних можливостей, що визначаються наявністю чи відсутністю ресурсів; здатність протистояти руйнівним тенденціям (військова агресія, економічна криза, надзвичайна техногенна або природна ситуація) - здатність адаптуватися до змінних умов (зберігати економічно прийнятні виробничі показники); здатність змінювати свою структуру (мобільна реструктуризація) і формувати варіанти стратегій (політик); здатність і прагнення до цілеутворення, тобто формування цілей всередині системи.

Поведінка системи характеризує можливість стійкого контрольованого переходу з одного стану до іншого; у разі необхідно або знати, або визначити закономірності, управляючі поведінкою системи. Здатність системи повертатися у стан рівноваги після того, як вона була виведена з нього під впливом зовнішнього впливу, називається стійкістю. Тому стійкість є найважливішим принципом функціонування нафтопереробного комплексу за умов підвищення інноваційної активності. Реально стійкість систем може досягатися лише певних межах.

Поняття рівноваги визначається здатністю системи без зовнішніх впливів зберігати скільки завгодно заздалегідь заданий стан. Розвиток характеризує вдосконалення структури та функцій системи під впливом в основному внутрішніх факторів, внаслідок чого поведінка системи набуває більш структурований і прогнозований характер. Властивістю розвитку мають багато систем. Структура системи відображає найбільш суттєві, стійкі зв'язки між елементами системи та їх групами, які забезпечують основні властивості системи. Компоненти системи можуть бути пов'язані між собою як безпосередньо, так і опосередковано через інші компоненти. Зв'язки можуть бути як прямими, і зворотними [1].

Список використаних джерел:

1. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.

2. Федулов Л. , Пашута Н. Развитие национальной инновационной системы Украины. Экономика Украины. 2005. № 3. С. 35-47.

Г.Ю. Сєдов,
аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

ЕЛЕКТРОНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПОСЛУГИ

В Україні офіційним джерелом надання адміністративних послуг в електронній формі відбувається через Єдиний державний портал адміністративних послуг [1]. Втім слід враховувати, що адміністративні послуги також надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо та через центри надання адміністративних послуг [1]. Міністерством цифрової трансформації України запущено мобільний застосунок «Дія», що надає доступ громадян до цифрових документів, створено та запущено Єдиний державний веб-портал електронних послуг – Портал Дія (diia.gov.ua), запроваджено Е-систему у сфері будівництва, що має на меті максимальну автоматизацію та прозорість всіх процесів у галузі [2].

Стрімко зростає питома вага галузей, що стосуються створення, використання та передачі інформації. Впровадження сучасних інформаційних технологій у промисловість та сектор послуг у всьому світі призвело до зміни структури формування вартості товарів та послуг, посилення ролі нематеріальних активів, скорочення дистанції між виробниками та кінцевими користувачами, підвищення уваги постачальників до потреб споживачів. Вважається, що інформаційне суспільство має величезний потенціал для покращення якості життя всього людського співтовариства та кожної людини окремо, різко розширює можливості для малого та середнього підприємництва, для оптимального використання місцевих умов та ресурсів, для розвитку управління, освіти та охорони здоров'я. Україна демонструє сьогодні дуже високі темпи розвитку у сфері інформатизації. Цьому сприяють наявність досить

високого інтелектуально-кадрового та освітньо-наукового потенціалу, так і серйозних теоретичних розробок світового рівня в галузі інформатики. Перехід в інформаційне суспільство дозволить Україні вирішити проблему низької ефективності української економіки, створити не тільки нові робочі місця, але й інфраструктуру для розвитку та ефективного застосування інновацій, отримати доступ до інвестицій та інтегруватися у світовий інформаційний та економічний простір як сильний і рівноправний партнер. У зв'язку з цим є важливим завданням розвиток інфраструктури виробництва та надання населенню інформаційних продуктів та послуг, зокрема, переведення державного апарату від традиційних організаційно-управлінських цінностей до нових, заснованих на сучасній теорії інформаційного суспільства. Для цього необхідно вирішити завдання впровадження механізмів дистанційного надання адміністративних послуг на основі сучасних інформаційних технологій щодо пілотних послуг та створення системи зворотного зв'язку з їх споживачами з метою використання цієї інформації при виробленні рішень та корекції цільових значень показників результативності. Заходи цього напрямку вимагатимуть координації з концепцією електронної послуги та роботами, що проводяться у сфері впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

У дуже спрощеній формі у громадському житті будь-якої країни існує три суб'єкти - це держава, громадяни та комерційні організації («бізнеси»), які представляють економіку країни. Взаємодії між державою, бізнесами та громадянами позначаються відомими скороченнями, такими як B2B (business-to-business), B2C (business-to-customer), G2B (government-to-business), G2C (government -to-citizen»), G2G («government-to-government») тощо. Важливо, що ці терміни покривають лише відносини взаємодії між суб'єктами життя. Різні країни використовують при цьому різні схеми категоризації. Так, наприклад, у країнах ЄС прийнято таку сукупність, названу урядовими послугами, для якої проводиться регулярний моніторинг: для громадян (G2C): пошуки роботи, податки, соціальна безпека, повідомлення про зміну адреси, персональні документи, громадські бібліотеки, реєстрація у вищих навчальних закладах, реєстрація автомобілів, реєстрація народження та одруження, декларації для

поліції, отримання дозволу на будівництво, медичні послуги; для бізнесу (G2B): податки на додану вартість, корпоративні податки, реєстрація нових компаній, митні декларації, передача інформації для статистичних організацій, соціальні відрахування роботодавців, громадське та адміністративне постачання, сфера довкілля; для інших урядів (G2G): управління державними закупівлями, управління кадрами, управління фінансами, управління ланцюжками постачальників, адміністрування, управління діловими поїздками (відрядженнями) службовців).

Громадяни, відповідно, представляють громадянське суспільство, держава є інтегруючою системою. Тобто держава, з деякими відомими застереженнями є великою корпорацією, що займається наданням послуг своїм громадянам-клієнтам. Конструктивна користь погляду на державу через «бізнес-окуляри» полягає саме в тому, що вона переводить сферу державного управління у цілком прагматичну сферу, де є уявлення про ефективність та технологізоване знання про те, як її можна підвищити. Такий підхід вже успішно використовується у світовій практиці публічного управління. Останнім часом у різних країнах від Бразилії до Великобританії проходили різні реформи публічного управління, і стосовно них механізми проектного менеджменту та управління за принципом just-in-time показали себе фантастично ефективними.

Критичним елементом стратегії електронного уряду щодо розмірів та пріоритетності інвестицій є оцінка якості послуг, що надаються через всілякі канали їх доставки громадянам. Відомства та їхні експерти зазвичай прагнуть сфокусуватися на тому, які обсяги витрат пов'язані з отриманням послуг, маючи на увазі час доступу до послуг або виконання транзакцій. Однак відомо, що існує фундаментальна відмінність між послугами, які є високо критичними або особливо значущими для громадян (наприклад, отримання роботи або кредитів), та послугами, які є просто здійсненням адміністративних обов'язків (наприклад, отримання дозволів або ліцензій на будь-яку діяльність) . Тому для визначення стратегії електронного уряду може бути використана класифікація послуг щодо їх цінності та вартості для громадян.

Необхідно здійснити широкомасштабне впровадження стандартів

адміністративних послуг та забезпечення їх дотримання, а також ефективно виконання інших повноважень, адміністративних регламентів. Стандарти послуг дозволяють упорядкувати та конкретизувати зобов'язання органів виконавчої влади перед громадянами та організаціями, запровадити об'єктивні процедури контролю та оцінки їх діяльності, знизити дефіцитність послуг, значущих для громадян. Стандарти створюються для адміністративних послуг, закріплених у реєстрах адміністративних послуг, узгоджених із вимогами законодавства та реєстрами видаткових зобов'язань бюджетів. При цьому під державними послугами розуміються послуги, що надаються громадянам та організаціям безпосередньо в органах виконавчої влади у зв'язку із виконанням їх повноважень. Запроваджується особливий порядок доказу необхідності доповнення реєстрів адміністративних послуг, що стає бар'єром на шляху нав'язування суспільству надлишкових адміністративних послуг. На деяких сайтах створено системи для приймання пропозицій від комерційних організацій на участь у тендері.

Питання покращення якості послуг є ключовими при вирішенні проблеми підвищення ефективності функціонування органів державної влади. Ефективним має вважатися таке виконання функцій держорганів, що призводить до отримання корисних громадянам результатів і досягненню очікуваних громадськістю цілей при мінімумі негативних ефектів (наприклад, витрат на ці функції, обмеження свобод тощо). Звідси впливає орієнтація на вироблення органами влади конкретних результатів, корисних насамперед не самим державним органам та держслужбовцям, а зовнішнім по відношенню до державних органів споживачам цих результатів – громадянам, їх об'єднанням та підприємствам.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 32. С. 409.
2. Розвиток електронних послуг (2020). Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug> (дата звернення: 05.05.2022 р).

Є.П. Цимбал,

аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

СПЕЦИФІКИ МОДЕЛЕЙ, НА ЯКИХ ГРУНТУЄТЬСЯ ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДНИХ І ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Підприємницькі структури незовсім відкриті для колаборації у спільному здійсненні соціальної політики, але ситуація починає змінюватися на краще. Ми згодні з думкою Митника А.А., який розглядає взаємодію влади та бізнесу через призму їхньої спільної діяльності, «спрямованої на створення та здійснення ефективних напрямів розвитку, як окремих елементів (з урахуванням інтересів сторін та раціонального використання ресурсів), так і всієї соціально-економічної системи в цілому» [1].

Особливо значуще є розуміння специфіки моделей, на яких ґрунтується взаємодія владних і підприємницьких структур. Зазначимо також, що у різні періоди історії це взаємодія будувалося іноді навіть на діаметрально протилежних моделях. До факторів, що формують ту чи іншу модель взаємодії владних структур та суб'єктів підприємництва, відносяться: особливості державного устрою та інституційного середовища, історичні та культурні аспекти, специфіка економіки держави тощо. Більшість авторів виділяють як основні плюралістичну та корпоративістську моделі взаємодії груп інтересів влади та бізнесу. Представниками плюралістичної моделі є Р. Даль, Й. Шумпетер [2].

Відмітними ознаками плюралістичної моделі є: необмежена кількість об'єднань підприємців, які перебувають у стані вільної конкуренції, та майже повній відсутності державного контролю. Взаємини між бізнесом і державою можна назвати відносно вільними, однак, особливість моделі полягає в інституційному конфлікті, викликаним боротьбою бізнесу, профспілок, як між собою, так і за вплив на державу. Держава у цій моделі є пасивною, її роль зводиться до розподілу обмежених ресурсів з урахуванням балансу між основними громадськими силами. Плюралістичну модель навпаки, можна

охарактеризувати свободою та самостійністю груп інтересів [2].

Відмінною рисою корпоративістської моделі (основними представниками є Ф. Шміттер, Дж. Лембрух, А. Лейпхарт, А. Косон) називають сувору ієрархію та організовану структуру всередині обмеженої кількості об'єднань корпорацій, що мають прерогативне право на вираження інтересів. Взаємодія корпорацій з владними структурами ґрунтується на партнерстві, суб'єкти спільно беруть участь у розробці та реалізації державної політики [3]. Крім того, модель характеризується успішним партнерством усередині підприємницької спільноти, різних професійних та соціальних груп. Роль держави у відносинах з бізнесом полягає у забезпеченні сталого інституційного середовища, виконання вимог закону обов'язково для всіх; у відносинах із суспільством - виступає гарантом виконання соціальних зобов'язань [3]. Як зазначає Узунов Ф.В. [4], особливістю корпоративістської моделі є деяка залежність рішень, що приймаються бізнесом, від цілей та інтересів державної політики, складна процедура узгодження та супутнє інституційне оформлення. В рамках демократичного політичного устрою виділяють також неокорпоративну модель, взаємодії в якій відбуваються за допомогою сильних підприємницьких спілок, які мають «монопольне право на діалог з владою від імені даної спільноти» [5].

У своїх дослідженнях особливостей взаємодії владних та підприємницьких структур в Україні Герасименко А. Г., Масько А. М. [6] виділяють такі 4 моделі: модель «придушення та примусу» (адміністративний тиск); модель «партнерства» (компроміс та облік інтересів і владних структур, та бізнесу); модель «патронажу» (компенсація витрат бізнесу на реалізацію соціальних програм та проектів); модель «невтручання» (державна не втручається у соціальну політику бізнес-структур).

Таким чином, докладний аналіз взаємодії владних і підприємницьких структур дозволив зробити висновок про те, що найбільш вдалою та вигідною для всіх є модель взаємодії, заснована на партнерстві. Як показав аналіз досліджень, в даний час модель «партнерства», побудована на балансі інтересів учасників взаємодії, знаходить свою реалізацію практично у всіх розвинених демократичних державах.

Список використаних джерел:

1. Митник А.А. Теоретико-концептуальні моделі взаємодії держави та бізнесу. Актуальні проблеми державного управління, 2015. № 2. С. 62—69.
2. Schumpeter J.A., Capitalism, Socialism and Democracy, 3rd edition, George Allen and Unwin, London. 1942. England.
3. Schmitter P.C. The Nature and Future of Comparative Politics." European Political Science Review. 2009. 1 (01): 33—61.
4. Узунов Ф.В. Види взаємодії бізнесу з органами державної влади та управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 8.
5. Музиченко А.С., Бержанір А.Л. Моделі взаємодії влади та бізнесу в умовах ринкової економіки. Сталий розвиток економіки. 2013. № 4. С. 24—28.
6. Герасименко А. Г., Масько А. М. Моделі взаємодії держави та ринку: інституційний аспект. Економіка та держава. 2019. № 8. С. 12—18.

С.В. Шевченко,
аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

УМОВИ ДЛЯ ПРОДАВЦЯ ТА ПОКУПЦЯ НА РИНКУ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ

З аналізу робіт науковців [1] можна дійти висновку, що стороною, на яку впливає держава, в рамках політики зайнятості є працівник (його освіта, кваліфікація, мобільність, конкурентоспроможність тощо). При цьому роботодавець залишається осторонь участі в державному регулюванні, незважаючи на те, що працівник і роботодавець в умовах ринку визнаються рівними сторонами, і відповідно повинні мати рівні умови функціонування. При цьому, розглядаючи працю як фактор виробництва, використовуючи теорію факторів виробництва, необхідно констатувати, що попит на працю і відповідно зайнятість населення залежатиме від перспектив розвитку бізнесу. Таким чином, державна політика зайнятості має бути спрямована, у тому числі, на розвиток

економіки, підприємницького середовища. Даний підхід частково розглядається з позиції сприяння самозайнятості населення, але це лише один із сегментів, у нашій країні абсолютно незначний.

Основною причиною створення та функціонування будь-якого ринку є рівні умови для продавця та покупця. На ринку праці даний підхід не дотримується. За українським трудовим законодавством працівник захищено набагато більше, ніж роботодавець. При цьому несумлінність роботодавця може призвести до втрати доходу працівника, обмеженого невеликим періодом часу. Працівник, потрапивши у стан безробіття, одночасно потрапляє під захист держави, зокрема й матеріальну. Збитки, завдані роботодавцем від недбайливого працівника, ніким не компенсуються. Тому роботодавці дуже обережно ставляться до прийняття нових співробітників, що йдуть на підписання тимчасових трудових договорів, набирають працівників з випробувальним терміном або одночасно з заявою приймання змушують написати заяву на звільнення з відкритою датою. виправлення даної ситуації вбачається в аналізі трудового законодавства та вирівнюванні його у відносинах між учасниками ринку праці та зайнятості населення.

Працівник має право отримання роботи; робочого місця, що відповідає вимогам охорони праці та колективного договору; заробітної плати, відпочинку, освіти та підвищення кваліфікації; участь у управлінні організацією; отримання необхідної інформації про своє робоче місце; відшкодування збитків від організації. При цьому обов'язків у працівника вдвічі менше, ніж у роботодавця. Загальним обов'язком є забезпечення та дотримання вимог з охорони праці.

Працівник зобов'язаний виконувати свою роботу згідно з нормою, не порушувати дисципліну та правила внутрішнього розпорядку; дбайливо ставитись до майна роботодавця та інших працівників; у разі їх порушень повідомити роботодавця. Роботодавець зобов'язаний дотримуватися трудового законодавства, умов колективного договору, угод та трудових договорів. Законодавець не вказує на обов'язок працівника щодо дотримання цих вимог, незважаючи на те, що колективний та трудовий договір підписується і, відповідно, повинен дотримуватися обома сторонами.

Нерівність у правах та обов'язках працівника та роботодавця призводить до необхідності самостійної адаптації останнього у жорстких умовах трудових відносин. Роботодавець адаптується, укладаючи обмежувальні колективні та індивідуальні трудові угоди; перекладаючи збитки від недбайливих на виконавчих працівників, демотивуючи їхню поведінку; формуючи страхові фонди для покриття збитків, за рахунок фонду заохочення та преміювання; укладаючи тимчасові чи повністю оформлені трудові угоди; формуючи тіньову зайнятість та економіку.

Список використаних джерел:

1. Зайцева І.С., Бунчикова Т.С. Ринок праці в Україні: фактори формування, сучасний стан і тенденції розвитку. Управління розвитком. 2016. № 3 . С. 105-113.

А.І. Вагін,

аспірант Київського університету Права Національної Академії наук України

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ НАСТУПНОГО (АПОСТЕРІОРНОГО) ПЕРЕГЛЯДУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО СТАТТІ 159 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальність проблематики питань внесення змін до Конституції завжди посідає високий щабель в правовій доктрині внаслідок як високого статусу Основного закону і кола суб'єктів, що охоплює Конституція, так і наслідків, що породжує втручання в Основний закон. Важливість питання конституційного контролю збільшує і воєнний стан оголошений в Україні, оскільки загроза правам і свободам людини і громадянина, загроза територіальній цілісності України, це і є пряма загроза Конституції України. Спрощене формулювання досліджуваної проблематики виглядає наступним чином: чи може Конституційний Суд здійснювати конституційний контроль законів про внесення змін до Конституції України після їх прийняття та набрання чинності?

В порівняльному конституційному праві немає загальновизнаного стандарту щодо участі конституційних судів у процесі внесення змін до Конституції. Визначення обсягу та характеру конституційного контролю змін до конституції у кожній конкретній країні є результатом складного балансу між принципами “народного суверенітету” та “верховенства права”, що також передбачає нав’язування розумних меж втручання судової влади.¹ Навіть якщо парламент є основною ареною для внесення змін до конституції майже у всіх європейських державах, також доцільно включати “обов’язковий і систематичний перегляд національним Конституційним судом до або після того як пропозиція про внесення змін до Конституції може бути прийнята парламентом”². Конституційний законодавець повинен зробити збалансований вибір між вищезгаданими принципами, а Конституційний суд має поважати вибір, зроблений конституцієдавцем, і встановити узгоджену судову практику.

Конституція України статтею 159³ чітко передбачає обов’язкову апріорну перевірку Проекту Закону про внесення змін до Конституції на предмет відповідності статтям 157⁴, 158⁵ Конституції України, однак не містить вказівок на можливість Конституційному Суду України зробити таку перевірку після набрання ними чинності (наприклад коли апріорна перевірка не була проведена, а закон був прийнятий)⁶.

Крім того Конституція України не містить регулювання й щодо деяких аспектів процесу внесення змін, таких як терміни перегляду і наслідки прийняття таких змін у випадках коли наявне відмовне рішення Конституційного Суду

¹ Див. Венеціанська комісія, CDL-AD(2010)001, Звіт про внесення змін до Конституції, параграф 112: “Венеціанська комісія неодноразово вітала та схвалювала модель “конституційних судів” . Це модель, яка загалом є сприятливою для судового тлумачення конституції, головним чином тому, що такі суди можуть законно сприяти розвитку своїх національних конституційних систем”.

² Див. Венеціанська комісія, CDL-AD(2010)001, Звіт про внесення змін до Конституції, параграф. 194

³ Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

⁴ Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

⁵ Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту. Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

⁶ Законопроект № 7203 від 30 серпня 2019 року.

України чи взагалі відсутності такого рішення.

Стаття 1 Закону України “Про Конституційний Суд України” так само як і стаття 150 Конституції України підтверджує повноваження Конституційного Суду України приймати рішення “про відповідність конституції України законів України” та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.⁷

Венеціанська Комісія у своєму висновку *CDL-AD(2022)012* зазначає, що апостеріорний контроль Конституційним судом щодо того, чи були дотримані правильні процедури внесення змін до Конституції (офіційний контроль), є набагато більш поширеним ніж апостеріорний контроль щодо того, чи прийнята зміна не несе порушення “незмінних” положень чи принципів Конституції. Як зазначено у звіті у деяких країнах правова ситуація є незрозумілою, в інших судовий перегляд конституційних поправок теоретично можливий, але ніколи не застосовувався на практиці, тоді як у деяких країнах судовий контроль був відхилений на підставі аргументу, що суди не можуть ставити себе вище конституційного законодавця.⁸

Комісія визнала наявність *апостеріорного* перегляду в таких країнах, як Австрія, Німеччина, Болгарія, Туреччина, Португалія, Південна Африка та Чеська Республіка, і навіть виявила випадки, коли конституційні поправки були анульовані через порушення процедури внесення змін або навіть через порушення матеріальних обмежень.⁹ Венеціанська комісія визнала, що предметний конституційний контроль є “проблемним інструментом, який слід застосовувати лише в тих країнах, де це вже впливає з чіткої усталеної доктрини, і навіть там з обережністю, дозволяючи конституційному

⁷ У 2006 році зміна до Закону про Конституційний Суд спеціально *виключила* з-під юрисдикції Конституційного Суду України “закони України про внесення змін до Конституції України, що набрали чинності”. Зокрема, новим пунктом 3.1 розділу IV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України про Конституційний Суд України було передбачено, що рішення з питання відповідності Конституції України (конституційності) законів України про внесення змін до Конституції України, що набрали чинності, вилучаються з-під юрисдикції Конституційного Суду України. Пізніше Конституційний Суд України визнав цей пункт 3.1 неконституційним.

⁸ Див. Венеціанська комісія, *CDL-AD(2010)001*, Звіт про внесення поправок до Конституції, пп. 228-234

⁹ Див. Венеціанська комісія, *CDL-AD(2013)012*, висновок щодо четвертої поправки до Основного закону Угорщини, п. 105

законодавцю простір обдумування”.

Важливою передумовою для того, щоб Конституційний Суд міг перевіряти конституційність змін до Конституції, особливо щодо перевірки по суті, є те, що відповідна Конституція передбачає внутрішню ієрархію конституційних положень. Тобто деякі конституційні норми мають вищу позицію ніж інші. Ця передумова виконана у випадку Конституції України. Це впливає із статті 157 Конституції України, згідно з якою законодавча влада чітко самовстановила обмеження, створивши “незмінювані положення”. Усі конституційні норми, які регулюють або захищають “права і свободи людини і громадянина”, або “незалежність” і “територіальну неподільність України”, слід вважати вищими конституційними нормами, оскільки навіть законодавча влада не може їх змінювати.

Отже, існують два протилежні тлумачення Конституції України у контексті питання щодо можливості наступного (апостеріорного) перегляду конституційних змін Конституційним Судом України відповідно до статті 159 Конституції України.

Конституція не виключає апостеріорного перегляду конституційних змін Конституційним Судом України. На підтвердження такого тлумачення можна зазначити наступне:

- Термін “закони” можна тлумачити широко, і таким чином охоплювати “закони про внесення змін до Конституції України після набрання ними чинності”¹⁰
- Той факт, що законодавча влада надає Конституційному Суду України явну і конкретну вказівку тільки щодо апріорного перегляду, однак нічого не вказує щодо апостеріорного перегляду конституційних змін, не обов’язково означає, що вона мала на увазі виключення апостеріорного перегляду. Як зауважував Конституційний Суд України у рішенні № 13-рп/2008 “Конституція України (стаття 150) не передбачає застережень (на відміну від

¹⁰ Зразком такої практики є рішення Конституційного Суду Угорщини № 45/2012 від 29.12.2012, в якому Конституційний Суд вказав можливу компетенцію розглядати конституційні зміни з точки зору сутнісного змісту конституційності.

встановлених пунктом 30 частини першої статті 106 Конституції України обмеження права Президента України накладати вето на такі закони) щодо можливості Конституційного Суду України здійснити подальший конституційний контроль за законом про внесення змін до Конституції України після його прийняття Верховною Радою України.

Конституція виключає апостеріорний перегляд конституційних змін Конституційним Судом України.

- Хоча зміни до Конституції вносяться законами, після їх прийняття внесені конституційні положення більше не можуть вважатися законами, оскільки стають невід’ємною частиною Конституції.

- Той факт, що законодавча влада надала явне та конкретне повноваження Конституційному Суду України щодо апріорного контролю, слід розуміти як навмисний, але неявний спосіб позбавити Конституційний Суд України апостеріорного контролю конституційних змін. Задля правової безпеки законодавча влада хотіла, щоб потенційні проблеми конституційності були перевірені до набрання чинності відповідними змінами.

Наступні три аргументи можуть виправдати визнання повноваження *апостеріорного* конституційного контролю, принаймні, коли це необхідно для забезпечення перевірки змін, які належним чином не були подані на попередній розгляд:

1. Конституційний Суд України був би відповідний до аргументації, розробленій Венеціанською комісією “Про конституційні зміни” в якому він висловив “рішучу підтримку” “всім системам, що дозволяють здійснювати ефективний і демократичний контроль за дотриманням процедур внесення конституційних змін”.

2. Конституційний Суд України відповідатиме своїй судовій практиці – рішенням 2008 року та 2010 року - у яких Суд вважав себе компетентним у цих повноваженнях.

3. Відсутність будь-якої “санкції” щодо невідповідності статті 159 Конституції України (обов’язковий апріорний висновок Конституційного Суду

України) означатиме, що чітка воля законодавця, про те, що принаймні апріорний розгляд мав бути здійснений, залишиться неефективною.

Однак надзвичайно важливо Конституційному Суду України розуміти, що *такі повноваження* мають здійснюватися лише в чітко окреслених межах та для цілей статей 5, 157, 158 та 159 Конституції. Вони не мають на увазі метаконституційні чи установчі повноваження, щодо внесення змін до існуючих конституційних положень. Не повинні позбавляти наслідків повноваження чи акти конституційного законодавця.

Також Венеціанська комісія зауважила у своєму висновку, що у разі якщо Конституційний Суд України, вирішить що він має повноваження здійснювати офіційний апостеріорний перегляд конституційних поправок, він, у будь-якому випадку, повинен був би дотримуватись критерію пропорційності при здійсненні цього повноваження. Це має на меті збалансувати вимогу конституційності та негативні наслідки скасування відповідної конституційної поправки. Отже, якщо закон про внесення змін до Конституції буде визнаний неконституційним за процедурні порушення, розумним наслідком було б дозволити парламенту відновити процедуру, таким чином акт законодавчої влади повністю не скасовується. Таке тлумачення було б достатнім, щоб збалансувати те, що Венеціанська комісія називає “частково антагоністичні конституційні цінності народного суверенітету та верховенства права”.¹¹

Систематичне тлумачення частини другої статті 152 Конституції України та статей 75, частини першої статті 85, 154 та 159 Конституції передбачає, що Суд не повинен здійснювати свої повноваження щодо внесення змін до Конституції у спосіб, який позбавляє чинності акти законодавця, що діє через Верховну Раду України. Однак у разі необхідності забезпечення єдиного розуміння, верховенства та стабільності Конституції України, Конституційний Суд, реалізуючи свої повноваження щодо тлумачення Конституції та здійснення конституційного правосуддя, може роз’яснити наслідки свого рішення про визнання неконституційним закону про внесення змін до Конституції, у тому

¹¹ Див. Венеціанська комісія, CDL-AD(2012)010, висновок щодо перегляду Конституції Бельгії, абз. 51

числі зміст зміненого конституційного регулювання після такого рішення з урахуванням того, що Конституція не може мати прогалин у своєму регулюванні.

Однак останнє слово у вирішенні цієї проблеми звісно залишається за Конституційним Судом України, у будь-якому разі обраний судом шлях розв'язання цього питання матиме вплив на механізм виконання актів Конституційного Суду України.

А.Г.Нітченко,
Кандидат історичних наук, доцент,
С.Л. Павлова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПОРЯДОК ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗВЕРНЕНЬ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Тривалий час Україна була в топі лідерів з якими найчастіше судяться в Європейському суді з прав людини. Кожний рік кількість звернень громадян України нараховувала тисячі. Переважна їх більшість стосувалася таких питань: право на свободу та особисту недоторканність; право на мирне володіння своїм майном; право на вільні вибори; право на справедливий судовий розгляд; на виконання рішень національних судів тощо.

Сьогодні нова реальність продовжує актуалізацію необхідності захисту власних прав і свобод за допомоги міжнародних юрисдикційних органів у сфері захисту прав людини. У цьому контексті Європейський суд з прав людини безперечно вважається еталоном справедливості у всьому світі та останньою інстанцією з відновлення порушених прав чи основоположних свобод.

Європейський суд з прав людини – це міжнародна судова установа, яка розглядає як індивідуальні так і міждержавні заяви, щодо порушення прав заявників державами.

Звернемо нашу увагу на індивідуальні звернення. Існують певні підстави та умови прийнятності звернень. Зокрема, до Європейського суду з прав людини можуть звернутися, як фізичні так і юридичні особи, якщо вони вважають, що їхні права чи основоположні свободи гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод та Протоколами до неї (Протоколи № 1, 4, 6, 7, 12 і 13), є порушеними державою.

Звернутися до Європейського суду заявники можуть протягом шести місяців з дня ухвалення остаточного рішення національного суду або органу влади, яке не підлягає оскарженню.

Слід наголосити, що Європейський суд з прав людини може розглядати лише ті заяви, в яких йдеться про порушення прав і свобод гарантованих вищезазначеною Конвенцією та Протоколами до неї (одного або кількох). Також слід враховувати те, що заяву можна подати лише проти держави, а не проти приватної особи або якоїсь організації і звернутися до Євросуду можна з приводу лише тих питань, за які несе відповідальність відповідний державний орган влади.

Перед подачею заяви слід знати про те, що заяву до Європейського суду з прав людини потрібно подавати лише в тому разі, якщо особою було використано всі засоби судового захисту в державі, проти якої спрямована заява. Але, якщо Ви зверталися до національних судів і жодного ефективного рішення, на Ваш розсуд, не було прийнято, то Вам слід буде довести неефективність засобу судового захисту.

Заяву до Європейського суду з прав людини рекомендується подавати на офіційних мовах Євросуду. Такими мовами є: французька та англійська, але за бажанням Ви можете звертатися до Секретаріату Суду офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію. Формуляр заяви є на офіційному сайті Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини приймає лише офіційно надіслані заяви на звичайну пошту, а не по телефону чи якимось ще. Якщо ж заява була надіслана на електронну пошту, то її обов'язково слід продублювати на звичайну пошту. У поданій заяві листи мають бути окремими, їх не слід склеювати, прошивати

степлером чи загортати, також кожна сторінка повинна бути пронумерована [1].

Зміст заяви повинен бути чітким та послідовним. В заяві необхідно вказати особисті дані; стисло вказати причину Ваших скарг та суть; зазначити права і свободи, які держава порушила на вашу думку, але вони гарантовані Конвенцією або Протоколами до неї; вказати засоби захисту, якими Ви вже скористалися; навести повний перелік судових рішень у справі з якою Ви зверталися та вказати дату рішення, а також вказати, який орган його виніс. До заяви слід додати копії судових рішень. Обов'язково заяву потрібно підписати, це можете зробити Ви особисто або Ваш представник чи уповноважений. У цьому випадку, необхідно додати до формуляра заяви довіреність, яка б уповноважувала представника чи уповноваженого діяти від Вашого імені. Якщо Ви не бажаєте розкрити свою особу в заяві, Ви маєте про це зазначити та пояснити чому саме Ви не хочете цього робити (Правило 45, 47 Регламенту суду [2]).

На офіційному сайті Європейського суду з прав людини можна ознайомитися з типовими помилками при оформленні формуляру заяви [3]. Також можна скористатися «Нотаткою для заповнення формуляру заяви» в якій містяться корисні лайфаки по її заповненню [4].

З моменту надіслання заяви на пошту до Євросуду, слід очікувати підтвердження про те, що заяву прийнято або відхилено (відхилення заяви може відбутися в тому разі, якщо не було дотримано вище зазначених умов прийнятності). Розгляд заяви Євросудом може початися лише через рік з моменту її надходження на пошту, у зв'язку з тим, що існує надвелике навантаження. Проте, деякі заяви можуть розглядатися позачергово та швидко – відповідно до політики пріоритетності розгляду справ. Наприклад, заяви, які стосується життя та здоров'я заявника [5, с.10].

З моменту отримання Європейським судом з прав людини заяви до моменту винесення ним рішення по суті може пройти від трьох до п'яти років. Мінімальний строк розгляду справи може складати близько півтора року, максимальний – десять років і більше. Процедура розгляду справи безкоштовна.

Після розгляду заяви, якщо Євросуд встановить, що дійсно було порушено права людини, він може присудити певну суму на відшкодування спричиненої

шкоди. Також Євросуд може зобов'язати державу відшкодувати всі кошти заявнику, які були витрачені на звернення. Проте, якщо Євросуд не встановить жодних порушень зі сторони держави стосовно порушення прав, то заявник не повинен сплачувати жодних додаткових коштів і не має компенсувати витрати держави-відповідача [5, с.11].

Подаючи звернення до Європейського суду з прав людини слід пам'ятати, що Євросуд не є апеляційною інстанцією по відношенню до національних судів та не може скасовувати чи міняти їх рішення.

Отже, якщо громадянин України вважає себе потерпілим від порушення прав і свобод гарантій, зазначених у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод або в Протоколах до неї має «статус жертви» та вичерпав усі можливі національні засоби правового захисту, то він може звернутися до Європейського суду з прав людини. У випадку індивідуального звернення за захистом до Європейського суду з прав людини, громадяни України мають ознайомитися з Порядком звернень до Європейського суду з прав людини, встановленими правилами Регламенту суду та впевнитися, що скарга відповідає критеріям прийнятності і тільки після цього заповнити формуляр заяви, який розміщений на офіційному сайті Євросуду.

Список використаних джерел:

1. Міністерство юстиції. Порядок звернення до Євросуду з прав людини
URL: <https://minjust.gov.ua/m/poryadok-zvernennya-do-evrosudu-z-prav-lyudini>
(Дата звернення: 25.06 .2022)

2. Рада Європи. Європейський суд з прав людини: Регламент Суду від 04.11.1998 в редакції від 01.11.2003. Документ 980_067 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text (Дата звернення: 25.06.2022)

3 European Court of Human Rights. Cour européenne des droits de l'homme
URL:https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants&c=#n1357809352012_pointer (Дата звернення : 25.06.2022)

4. Нотатка для заповнення формуляру заяви. European Court of Human Rights. Cour européenne des droits de l'homme. UKR 2022/1 URL: https://www.echr.coe.int/documents/application_notes_ukr.pdf (Дата звернення

25.06.2022)

5. Європейський суд з прав людини. Питання й відповіді. Council of Europe
URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Questions_Answers_UKR.pdf (Дата
звернення: 25.06.2022)

В.А. Орел,
старший викладач кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ЮРИДИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ

*«Верховенство права – це, зрештою, правління розуму:
воно задовольняється суворими дебатами про
вимоги справедливості, відповідним чином пристосовані
до обставин конкретної справи»
професор Тревор Роберт Сівард Аллан*

Право як регулятор суспільних відносин має бути передбачуваним та зрозумілим. Сучасні реалії прискорили процес переходу від ідеї права як продукту до ідеї права як діяльності. У правових системах мають місце з одного боку, верховенство права, з іншого – спірний характер права.

У новітній правовій доктрині верховенство права є комплексним демократичним принципом права, що ґрунтується на природному праворозумінні та загальновизнаних правових цінностях, об'єднує загальні принципи права як невід'ємні вимоги до правового регулювання, нормотворчості, реалізації та застосування права й має на меті обмеження публічної влади і захист прав людини [1].

Право, верховенство права та юридична аргументація мають подвійну природу. Правила належать до реального виміру, тоді як принципи належать до ідеального виміру закону [2, с. 180].

Коли формулювання закону передбачає певну альтернативу тлумачення,

яка, однак, є несправедливою, суддя повинен має обирати чому віддати перевагу: юридичній визначеності чи справедливості. Існує дві альтернативи: або принцип юридичної визначеності вимагає, щоб закон застосовувався, незважаючи на його несправедливість, або принцип справедливості вимагає не застосовувати несправедливий закон. Ідеальний вимір права обов'язково включає обидві альтернативи.

Юридична аргументація стосується того, що є обов'язковим, забороненим або дозволеним у практичних питаннях, однак здійснюється за обмежених умов, які впливають із обов'язковості законів, прецедентів або встановлених правових доктрин. Ця теза свідчить про подвійну природу права, що є правилом розуму [2, с. 179], [4].

У Конституції України закріплюється принцип верховенства права, зокрема у статтях **8** (в Україні визнається і діє принцип верховенства права), **129** (суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права), **147** (діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків).

Верховенство права вимагає правової визначеності, передбачуваності та розумності; аргументований характер права передбачає простір для раціональних розбіжностей. Компроміс можливий, коли верховенство права також включає правила для розумової діяльності. Надання мотивів має бути частиною змістовної концепції верховенства права. Аналіз ідеалу раціональної аргументації та ідеалу верховенства права показує, як ці дві традиції пов'язані [6].

Аргументація виконує важливу функцію в контексті верховенства права. У сучасних правових системах суддя не лише застосовує правові норми, але й вирішує проблеми тлумачення та обґрунтовує свої дії у вмотивованому рішенні. Концепція верховенства права стала невіддільною від ідеї, що особи, які приймають юридичні рішення, повинні наводити аргументи для виправдання своїх рішень [5].

Вимоги, що дають можливість реалізувати принцип верховенства права,

можна умовно поділити на дві підгрупи: формальні та процедурні.

До формальних характеристик належать:

- generality (загальність);
- publicity (публічність);
- prospectivity (перспективність);
- intelligibility (зрозумілість);
- consistency (послідовність);
- practicability (практичність);
- stability (стабільність);
- and congruence (відповідність) [7].

Їх належить доповнити основними правами, демократією та критеріями справедливості права. Окрім того, для верховенства права необхідні процесуальні принципи. Джеремі Уолдрон пропонує «процедурні аспекти», пов'язані з «природним правосуддям» ('natural Justice') або «процесуальною належною процедурою» ('procedural due process'):

1. Слухання в неупередженому суді, який повинен діяти на підставі офіційно наданих йому доказів і аргументів щодо правових норм, які регулюють накладення покарання, стигматизації, втрати тощо.

2. Юридично підготовлений судовий службовець, незалежність від інших органів влади якого повністю забезпечується.

3. Право на представництво адвокатом, а також на час і можливість, необхідні для підготовки справи.

4. Право бути присутнім на всіх критичних етапах процесу.

5. Право на очну ставку проти затриманого.

6. Право на впевненість у тому, що докази, представлені урядом, були зібрані належним чином під наглядом.

7. Право надавати докази на свою користь.

8. Право висувати юридичні аргументи щодо наявності доказів і щодо наявності різних правових норм, що стосуються справи.

9. Право заслухати аргументи трибуналу, коли він приймає своє рішення, які відповідають доказам і аргументам, наданим йому.

10. Деяке право на апеляцію до вищого суду подібного характеру [5, с.5].

Формальні та матеріальні вимоги мають інтегруватися у верховенство права та юридичну аргументацію.

Отже, верховенство права є ідеалом або прагненням, над яким члени суспільства повинні постійно працювати, щоб бути причетними до створення справедливих законів та жити у вільному, демократичному суспільстві.

Список інформаційних джерел:

1. Теорія права. *Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/?p=14154> (дата звернення: 13.07.2022).
2. Alexy R. The dual nature of law. *Ratio Juris*. 2010. No. 23. P. 167–182.
3. Allan T.R.S. *Constitutional Justice: A Liberal Theory of the Rule of Law*. UK, Oxford University Press, 2001. 342 p.
4. Klatt M. Legal Argumentation and the Rule of Law. “*The Rule of Dual-Natured Law*” in *Legal Argumentation and the Rule of Law* / ed. by E. Feteris. The Hague, Eleven International Publishing, 2016. P. 27–46. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2984342_code2661641.pdf?abstractid=2984342&mirid=1
5. Kloosterhuis H. The Rule of Law and the Ideal of a Critical Discussion. *SSRN Electronic Journal*. 2014. November 4. 11 p. URL: <https://ssrn.com/abstract=2519280>
6. MacCormick N. *Rhetoric and the rule of law. A theory of legal reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 304 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=VG1CAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR8&dq=Rule+of+law+and+legal+argumentation&ots=Ph1xE-gK-c&sig=Ls8VSGRkR1oFWETLT6q6W44io0&redir_esc=y#v=onepage&q=Rule%20of%20law%20and%20legal%20argumentation&f=false
7. The Rule of Law. *Stanford Encyclopedia of philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/rule-of-law/> (date of access: 13.07.2022).

Я.Л. Волошина,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні публічне управління та адміністрування є актуальною науковою і практичною проблемою для всіх країн світу, зокрема для України, яка рухається до євроінтеграційних орієнтирів. Публічне адміністрування виступає необхідною умовою для вдосконалення функціонування органів влади. Саме від ефективності функціонування публічної адміністрації залежить успіх державно-владної діяльності. Будь-які успішні зміни, прогрес та еволюція залежать від розвитку публічного адміністрування та дієвості його механізму, який потребує системно-структурної модернізації.

Останніми роками поняття «публічне адміністрування» набуло надзвичайного поширення, хоча сам термін був уведений ще у 1887 році 28-м президентом США Вудро Вільсоном. Однак через трансформаційні процеси, які відбуваються у світі, відсутня єдність стосовно розуміння сутності категорії «публічне адміністрування» та його співвідношення з поняттями «публічне управління» і «державне управління».

Різним аспектам публічного адміністрування приділяли увагу багато науковців, а саме: Т. В. Аверочкіна, В. Д. Бакуменко, О. М. Вольська, О. А. Задихайло, Л. Є. Кошелева, М. А. Латинін, Л. В. Лощина, О. В. Марухленко, О. А. Моргунов, Т. Б. Семенчук, Є. І. Таран, О. А. Шатило.

Проблематика публічного адміністрування у сфері національної безпеки ставала предметом наукових досліджень таких учених, як К. О. Ващенко, А. Б. Качинський, Ю. В. Ковбасюк, В. К. Колпаков, В. А. Ліпкан, А. Г. Мосейко, Ю. М. Павлютін, В. М. Пасічник, В. Г. Пилипчук, Г. П. Ситник, В. А. Шахов та ін.

Під публічним адмініструванням пропонується розуміти цілеспрямовану

спільну діяльність публічних адміністрацій з юридичними та фізичними особами щодо забезпечення реалізації законодавчих актів і виконання основного функціонального призначення [3, с. 14].

Деякі науковці визначають публічне адміністрування як процес реалізації владних повноважень і функцій органами державної влади та місцевого самоврядування, який забезпечує їх ефективну взаємодію з громадянською [2, с. 9].

М. І. Зінчук зауважує, що державне управління є складовою публічного управління. Приділяючи увагу співвідношенню понять «публічне управління» і «публічне адміністрування», науковець вказує на їх схожість і тісний взаємозв'язок. На його думку, публічне адміністрування слід розглядати у двох розуміннях: у вузькому – як професійну діяльність державних службовців, спрямовану на реалізацію рішень уряду; у широкому – як систему адміністративних інституцій, засновану на ієрархії влади [1, с. 118]. Такий підхід є досить перспективним для створення нових концепцій державного управління сектором безпеки і побудови новітньої моделі публічного адміністрування, яка буде базуватися на тісній взаємодії та співпраці влади з інститутами громадянського суспільства, що є запорукою якісної державної політики у сфері національної безпеки.

У сучасній науковій літературі виокремлюють такі принципи публічного адміністрування як: верховенство права; об'єктивність; пропорційність; незловживання владою; службова співпраця; ефективність; субсидіарність; пріоритет державної політики; зворотній зв'язок; демократія; системний підхід; централізм; соціальна справедливість [2, с. 100]. Досліджуючи питання засад публічного адміністрування у секторі безпеки, зазначений перелік принципів слід доповнити законністю, підконтрольністю, підзвітністю та відповідальністю.

Основними елементами публічного адміністрування у сфері національної безпеки є суспільство і публічна влада [6, с. 139]. Суб'єктом публічного адміністрування у цій сфері виступає відповідний орган державної влади, який розробляє та приймає управлінські рішення щодо протидії загрозам національним інтересам (наприклад, Президент України, Верховна Рада

України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства та інші органи державної влади) [4, с. 25]. У ролі об'єкта публічного адміністрування у сфері національної безпеки у загальному вигляді виступає національна безпека, під якою законодавець пропонує розуміти «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [5]. Об'єктами національної безпеки, на які спрямована діяльність суб'єктів публічного адміністрування у цій сфері, є: людина і громадянин, точніше, їхні конституційні права і свободи; суспільство і його цінності; держава (її конституційний устрій, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність).

Аналіз основних теоретичних підходів до визначення публічного адміністрування дозволяє дійти висновку, що публічне адміністрування у сфері національної безпеки – це діяльність відповідних органів державної влади, регламентована нормативно-правовими актами та спрямована на реалізацію законодавства шляхом прийняття управлінських рішень і надання адміністративних послуг у сфері забезпечення національних інтересів держави, суспільства, громадян. Суб'єктами публічного адміністрування у сфері національної безпеки є державні органи, об'єктами – національні інтереси, тобто життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави.

Публічне адміністрування у сфері національної безпеки є системним утворенням і передбачає вжиття комплексу заходів, зокрема: визначення цілей і задач (планування); створення організаційної структури з чітким розподілом функцій і повноважень між підрозділами або структурними частинами (організацію); своєчасне прийняття рішень управлінсько-розпорядчого характеру (керівництво); збір та обробку інформації, яка відображає кількісну й якісну характеристику явищ, подій, процесів (облік); здійснення нагляду за дотриманням законів та інших правових актів (контроль); оцінку стану і систематичний моніторинг змін, виявлення недоліків (аналіз).

Список використаних джерел:

1. Зінчук М. І. Генезис наукового розуміння поняття публічного адміністрування в світі та Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 117–122.
2. Ігнатюк О. Б., Горачук В. В. Основні засади публічного адміністрування в правовому полі українського законодавства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 98–104.
3. Кошелева Л. Є. Основні теоретичні підходи до визначення публічного адміністрування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 2 (37). С. 13–19.
4. Мосейко А. Г. Публічне адміністрування у сфері національної безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 220 с.
5. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
6. Шевчук О. М. Сектор безпеки України як об'єкт публічного адміністрування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 138–142.

І.І. Ващинець,

Кандидат юридичних наук, доцент
Київського університету права НАН України, адвокат

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ НА ОХОРОНУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

До прийняття Конституції 1996 року конституційні норми не регулювали цивільні відносини та не мали безпосереднього впливу на охорону цивільних прав та інтересів учасників цивільних правовідносин. Хоча у юридичній літературі і відмічалася роль Основного закону як базису для розвитку й удосконалення усіх галузей права, у тому числі й цивільного, однак тогочасні конституційні норми мали радше політичний характер і не застосовувалися при

вирішенні цивільних спорів.

Ситуація докорінно змінилася з прийняттям у 1996 році чинної Конституції України, норми якої, як це встановлено статтею 8, мають найвищу юридичну силу і є нормами прямої дії. Вони заклали фундамент регулювання цивільних відносин, визнавши людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Важливими у цьому аспекті є конституційні положення, що регулюють відносини власності та інтелектуальної власності, зокрема статті 13, 14, 41, 54, і особисті немайнові відносини, викладені у статтях 27-35.

Остаточо визначив місце Конституції у системі цивільного законодавства Цивільний кодекс України, який набрав чинності 1 січня 2004 року. Відповідно до частини першої статті 4 цього Кодексу Конституція України становить основу цивільного законодавства України. Конституційні норми про права і свободи людини і громадянина є найбільш вагомими у контексті цивільно-правового регулювання, оскільки визначають перелік, зміст і межі особистих немайнових прав, а також гарантують право власності та обмежують втручання у це право. Крім того, згідно з положеннями Цивільного кодексу України нікчемними є правочини, спрямовані на порушення конституційних прав і свобод, які визнаються невід'ємною частиною публічного порядку.

Важливу роль конституційних прав і свобод для судочинства, у тому числі цивільного, визнав Пленум Верховного Суду України у постанові №9 від 01.11.1996 “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя”, відмітивши, що конституційні права та свободи людини і громадянина є безпосередньо діючими. Виходячи із принципу верховенства права та гарантування Конституцією судового захисту конституційних прав і свобод, судова діяльність має бути спрямована на захист цих прав і свобод від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного та якісного розгляду конкретних справ. При цьому слід мати на увазі, що згідно зі статтею 22 Конституції закріплені в ній права і свободи людини й громадянина не є вичерпними.

Подібний підхід був підтриманий законодавцем при внесенні змін до Цивільного процесуального кодексу України у 2017 році, внаслідок яких він був

викладений у новій редакції, яка є чинною сьогодні. Відповідно до частин першої і другої статті 10 Цивільного процесуального кодексу України суд при розгляді справи керується принципом верховенства права та розглядає справи відповідно до [Конституції України](#). Невід'ємною частиною верховенства права є дотримання основоположних прав і свобод людини.

Вплив конституційних норм на захист цивільних прав та інтересів знаходить свій вияв у правозастосовчій практиці. Однією зі значних груп правозастосовчих актів у цьому контексті є рішення Конституційного Суду України. Так, важливим для розвитку цивільного права загалом є рішення від 1 грудня 2004 року №18-рп/2004, в якому Суд дав тлумачення поняттю охоронюваного законом інтересу. Значний вплив на розгляд спорів, що виникають з кредитних правовідносин, справило рішення Конституційного Суду України від 10 листопада 2011 року №15-рп/2011, згідно з яким положення Закону України “Про захист прав споживачів” та частини четвертої статті 42 Конституції України поширюються на правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і виконання такого договору.

Після внесення змін до Конституції України у 2016 році та прийняття у 2017 році нового Закону України “Про Конституційний Суд України” цей Суд не наділений повноваженнями щодо офіційного тлумачення законів України, проте як і раніше, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Рішення Суду, ухвалені на реалізацію цих повноважень, також справили вплив на цивільне право. Серед останніх подібних рішень можна назвати, зокрема, рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року №7-р(II)/2021, яким визнано неконституційним підпункт “б” пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України “Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків”, що передбачає примусове передання на безкомпенсаційній основі в комунальну власність гуртожитку, включеного до статутного капіталу товариства-власника

такого гуртожитку. Підставою для визнання зазначеного положення таким, що не відповідає Конституції України є, зокрема, порушення цим положенням справедливого балансу між гарантією захисту права приватної власності, зокрема і від примусового відчуження без дотримання умови попереднього і повного відшкодування її вартості (частина п'ята статті 41 Конституції України), та конституційним правом осіб, які проживають у гуртожитках, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї.

Іншою значною групою актів правозастосування, в якій проявляється вплив Конституції на захист цивільних прав, є рішення вищих судів України, зокрема Верховного Суду. На необхідність застосування Конституції в усіх необхідних випадках при розгляді конкретних справ вказував Пленум Верховного Суду України у згаданій вище постанові. Такої позиції Пленум дотримувався послідовно, вказуючи на необхідність застосування конституційних норм при розгляді цивільних справ про визнання правочинів недійсними, у справах про захист авторського права і суміжних прав, у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи тощо. Значна кількість правових позицій чинного Верховного Суду також ґрунтується на нормах Конституції. Наприклад, при вирішенні спору у справі №342/180/17 Велика Палата Верховного Суду зробила правовий висновок про те, що підписання анкети-заяви про приєднання до Умов та правил надання банківських послуг не може вважатися договором приєднання. При цьому в обґрунтування такого рішення Великою Палатою покладено, зокрема, частину четвертої статті 42 Конституції України, відповідно до якої держава захищає права споживачів. В іншій справі №357/3258/16-ц Верховний Суд підтримав рішення нижчих судів про відмову у позові про виселення з гуртожитку з посиланням на частину третю статті 47 Конституції України, що забороняє примусове позбавлення житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Згаданий вплив конституційних норм на охорону цивільних прав та інтересів не є явищем, притаманним виключно праву України. Подібні тенденції спостерігаються також і в інших правових системах. Вони отримали загальну

назву “конституціоналізації” приватного права, під якою загалом розуміють вплив національних конституцій на інститути приватного права, зокрема, договірне і деліктне право та право власності. В іноземній юридичній літературі виділяють прямий і непрямий вплив конституційних норм. Прямий вплив передбачає безпосереднє регулювання приватних правовідносин конституційними нормами. В Україні такий вид впливу є очевидним з огляду на пряму дію норм Конституції, прикладом чого є невиключний перелік особистих немайнових прав, які одночасно установлені Конституцією та закріплені у Цивільному кодексі.

Серед іноземних країн подібний прямий вплив характерний для права Франції. Однак на відміну від України він пов'язаний у першу чергу з основоположними правами і свободами людини, причому з тими, які визнаються навіть не Конституцією¹², а закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Через такий підхід вплив прав людини на регулювання приватних правовідносин у Франції називають “конвенціоналізацією” приватного права. Це явище характерне і для України, де положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод широко використовуються судами при вирішенні спорів, а практика Європейського суду з прав людини є джерелом права.

Непрямий вплив, тобто регулювання правовідносин між приватними особами відповідними нормами приватного права, але з урахуванням закріплених у національних конституціях цінностей, прав і свобод людини, є більш поширеним явищем в іноземних правових системах. Наприклад, у Німеччині як серед науковців так і серед практиків панівною є позиція щодо непрямого впливу Конституції на приватне право, в якому важливу роль відіграють закріплені Основним законом цінності, такі як людська гідність.

Незважаючи на переважно позитивну оцінку такого явища як конституціоналізація приватного права, у іноземному фаховому середовищі

¹² Преамбула чинної Конституції Франції 1958 р. проголошує відданість правам людини, визначеним Декларацією прав людини і громадянина 1789 р. та Преамбулою Конституції Франції 1946 р., а безпосередньо у самому її основоположні права людини майже не встановлюються

існує і певне критичне ставлення. Передусім вказується на те, що конституційні норми загалом не пристосовані для регулювання відносин між особами приватного права, оскільки створювалися для регулювання відносин у публічній сфері. Особливо це стосується фундаментальних цінностей, закріплених цими нормами, наприклад таких, як людська гідність, що є досить нечітким поняттям, визначення змісту якого різними судовими органами є неоднаковим. Тому застосування конституційних норм для регулювання приватних відносин можливе тільки субсидіарно, у разі неможливості справедливого вирішення спору на основі норм приватного права. Це, власне, і має місце при непрямому впливі, коли суди тлумачать норми приватного права у світлі фундаментальних цінностей, закріплених конституціями. Водночас учасники приватних правовідносин не зобов'язані турбуватися про дотримання прав і свобод людини, оскільки такий обов'язок покладено на державу, та навіть можуть за певних обставин відмовлятися від таких прав і свобод, наприклад шляхом укладення договорів між сторонами у рівних переговорних позиціях. Крім того, висловлюються побоювання щодо стирання меж між публічним і приватним правом, що може призвести до втрати останнім автономності та негативно позначитися на методі регулювання приватних правовідносин.

В Україні дослідженню питання впливу конституційних норм на цивільне право не приділяється достатня увага. Наукові праці у цій сфері присвячені в основному застосуванню Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних спорів, що не дозволяє повною мірою дослідити вплив конституційних норм на охорону цивільних прав та інтересів. Разом з тим, такий вплив чітко проявляється у правозастосовчій практиці та потребує подальших досліджень.

Г. В. Терела,
кандидат історичних наук, доцент
Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ГІДНОЇ ПРАЦІ

Період, що розпочався у 90-х роках ХХ століття, уособлюється з інституалізацією на міжнародному рівні концепції гідної праці та супроводжуючого його процесу доктринального обґрунтування та нормативного закріплення права на гідну працю, будучи логічним відображенням визнання послідовного і беззастережного «...дотримання вимог людської гідності як онтологічної основи всіх прав і свобод людини» [8, с. 134]. Перехід проблем забезпечення дотримання трудового законодавства на новий рівень має об'єктивні передумови, що підтверджуються як еволюцією трудових прав, так і концептуальними змінами розвитку трудового законодавства, що мають стати, з поміж іншого, основою реформування інституту нагляду і контролю у сфері найманої праці відповідно до міжнародних стандартів. Останні, у свою чергу, за слушним зауваженням директора бюро Міжнародної організації праці (далі – МОП) Д. Бейкера утворюють «бастіон» проти схильності до перегляду трудового законодавства під тиском неоліберальної ідеології [2, с. VI].

Саме як протидія негативним проявам глобалізації, зрощеним на ідеологічній базі неолібералізму, з такими наслідками у соціально-трудовій сфері, як прекаризація, флексибілізація, зростання безробіття та не в останню чергу під впливом ідеології соціалізації права, «...антропоцентричних теорій гуманізації праці, людського капіталу, людських відносин, виробничої демократії, соціального партнерства...» [7, с. 10-11] новою парадигмою ХХІ ст. була проголошена концепція сталого розвитку, ставши, в свою чергу, підґрунтям для формування концепції гідної праці.

Провідником на міжнародній арені останньої не випадково стала

Міжнародна організація праці як структурна складова ООН. Варто пригадати, що основоположним принципом діяльності МОП, як впливає із її Статуту, що ввійшов тринадцятим розділом до Версальського мирного договору 1919 р., стало твердження: «загальний мир може бути заснований лише на ґрунті соціальної справедливості». Саме поняття «справедливість» позначає наявність у соціальному світі прав, засад і виражає їх правильність, імперативність і необхідність [10, с. 621]. Справедливість власне тому й справедлива, що втілює і віддзеркалює загальну правильність, яка в системно-раціоналізованому вимірі означає «всезагальну правомірність, тобто сутність і начало права» [6, с. 72]. Не випадково, що за відсутності нормативної дефініції гідної праці, вчена Л. П. Амелічева визначає таку працю у значенні гідних або справедливих умов праці [4, с. 27].

У науковій літературі активно дискутуються підходи до з'ясування складових юридичної конструкції гідної праці, позиції щодо закріплення права на гідну працю та/або гідних умов праці, засвідчуючи етап інституалізації концепції гідної праці на доктринальному рівні. Безперечно, що важливе практичне значення має гарантійна складова реалізації такого права, незалежно навіть від того, як це буде закріплено на нормативному рівні: «право на гідну працю», чи «право на гідні умови праці», або ж із конкретизацією в напрямку до розширення умов праці під час реалізації тих трудових прав, які є традиційними у статусі позитивних соціально-економічних прав другого покоління.

Одним із юрисдикційних способів захисту трудових прав є, як відомо, нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю. Контролювати можна лише дотримання тих нормативних приписів та правил, які чітко виписані. Так само, як здійснювати нагляд за відповідністю дій підконтрольного суб'єкта (об'єкта контролю) вимогам законодавства. Саме тому так важливо впроваджувати систему правових показників вимірювання й оцінки гідної праці за методологією МОП, завдяки чому формуються моніторингові звіти «Профіль гідної праці МОП в Україні».

Водночас не можна не визнати, що саме поняття «гідна праця» включає певний елемент суб'єктивного сприйняття та оцінки з боку учасників трудових

відносин. Так, ставлення різних працівників до однакових умов виконання роботи буде неоднаковим, тобто ми маємо приклад оціночного поняття, яких намагаються уникати в юриспруденції, але без яких, тим не менше, обійтися не вдається. Більше того, на визнання, чи є умови праці гідними, можуть впливати не лише суб'єктивні чинники, але й об'єктивні, зокрема, умови воєнного стану, в правовому режимі якого на сьогодні перебуває Україна. Обмеження реалізації права на працю, визначені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 р. щодо, наприклад, збільшення тривалості робочого часу та зменшення відпусток на критично важливих для оборони країни об'єктах не сприймаються як такі, що обмежують гідність працівників, оскільки є необхідними для захисту держави, збереження життя людей. Водночас і в умовах воєнного стану мають бути забезпечені мінімально необхідні та гарантовані на законодавчому рівні умови праці, здійснення громадського контролю за якими покладається на профспілки (частина 1 ст. 14 Закону № 2136-IX). Схвалення заслуговує прийняття під час дії режиму воєнного стану Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» № 2253-IX від 12 травня 2022 р., нормативні приписи якого спрямовані на забезпечення рівності трудових прав, недопущення дискримінації, підвищення штрафних санкцій, що накладаються Держпраці за порушення антидискримінаційних вимог законодавства щодо реклами про вакансії (прийом на роботу).

Проектом Закону про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин № 7251 від 05 квітня 2022 р. передбачено поновлення здійснення державного контролю Державною службою з питань праці України та її територіальними органами у формі позапланових заходів, спрямованих на забезпечення додержання приписів норм Закону № 2136-IX, а також з питань виявлення неоформлених трудових відносин та припинення трудових договорів.

Обмеження конституційних прав і свобод в умовах правового режиму воєнного стану носять тимчасовий характер і всі ми прагнемо якнайшвидшої перемоги та миру. За визначенням відомого американського політолога, автора

«Дослідження війни» Квінсі Райта мир – це баланс сил, що включає сукупність політичних, соціальних, культурних та технологічних факторів [3]. Відповідно, забезпечення суспільної стабільності, соціальної безпеки – вагомий крок до збереження загального миру. Саме на обґрунтування необхідності цих факторів спрямована концепція гідної праці в умовах розвитку соціальної та солідарної економіки, що засвідчує, зокрема, порядок денний 110-ї сесії Міжнародної конференції праці (27 травня – 11 червня 2022 р.) [1].

Декларація МОП про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації (2008 р.) одним із чотирьох стратегічних завдань концепції гідної праці визначає «дотримання, сприяння, реалізація основоположних принципів та прав у сфері праці, які мають особливу важливість і як основоположні права, і як сприятливі умови» [5, с. 14]. При цьому тенденцією організаційно-правового забезпечення державного нагляду (контролю), спроможного забезпечити його ефективність, за висновком німецького вченого, головного спеціаліста цільової програми МОП з питань безпеки, здоров'я і навколишнього середовища В. Ріхтовена, є функціональна інтеграція, чи то концентрація функцій в єдиній державній службі інспекції праці [9, с. 44]. Подальші кроки удосконалення системи нагляду і контролю в Україні відбуваються, зокрема, в рамках реалізації Програми гідної праці МОП 2020-2024, спрямованої на забезпечення спроможності національної системи інспекцій праці ефективно сприяти забезпеченню дотримання трудового законодавства.

Список використаних джерел:

1. General Discussion Committee: Decent work and the social and solidarity economy. URL: <https://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/110/committees/sse/lang--en/index.htm>
2. Labour law: Its role, trends and potential Labour Education. 2006/2-3. № 143-144. 102 p.
3. Wright Q. A Study of War. Chicago : Chicago University Press, 1942.
4. Амелічева Л. П. Парадигма правового регулювання гідної праці в сучасних умовах розвитку трудового законодавства: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2020. 487 с.

5. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации: принята Международной конференцией труда на ее 97-й сессии, Женева, 10 июня 2008 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/fair_globalization.pdf, с. 14
6. Донченко О. П. Аксіологічний зміст категорії свободи у праві: взаємозв'язок принципів свободи, рівності й справедливості. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 69–74.
7. Жадан О. В. Концепція гідної праці як основа соціально-економічного розвитку держави. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 2. С. 8-15.
8. Козюбра М. І. Права людини і верховенство права. *Верховенство права та права людини у світлі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод*: Практично-методичний посібник викладача. Київ, 2016. С. 129-138.
9. Рихтхофен фон В. Инспекция труда: Введение в профессию. Женева: МОТ, 2004. 352 с.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5. С. 621.

О. О. Кульчій,

Кандидат юридичних наук, доцент
Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЗМІ

Цілеспрямовані євроінтеграційні прагнень України мають понад десятилітню історію. Важливим кроком на цьому шляху стало підписання у 2014 р. Угоди про асоціацію, яка набрала чинності у 2017 р. [5]. Один із важливих напрямів у контексті євроінтеграції – наближення нормативного

регулювання різних сфер суспільного життя до європейських стандартів, що, зокрема, передбачалося і у багатьох статтях Угоди про асоціацію (передусім, з метою поглиблення економічної взаємодії). Наступним важливим кроком у євроінтеграції України стало надання їй статусу члена. 17 червня 2022 року Європейська комісія надала свої висновки щодо заявок на членство в Європейському Союзі (ЄС), які, водночас, містили й певні висновки та рекомендації. Одним із кроків, якими було обумовлено рекомендацію Європейської комісії щодо надання статусу кандидата було визначено «подолання впливу суб'єктів з корисливими інтересами шляхом ухвалення закону про ЗМІ, який узгоджує законодавство України з Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги та надає повноваження незалежному медіа-регулятору» [4].

Слід зауважити, що означена задача не є новою і зобов'язання щодо «поступового наближення до права та нормативно-правової бази ЄС, а також міжнародних правових документів у сфері політики з питань аудіовізуальної галузі» було визначене ще у ст. 397 Угоди про Асоціацію. Більш детально це питання було врегульовано Додатком XXXVII до Глави 15 Угоди про асоціацію «Політика з питань аудіовізуальної галузі», який встановив чіткі строки впровадження положень Директиви № 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2010 року про узгодження деяких положень, встановлених законом, правилами або адміністративними діями у державах-членах, що стосуються надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги) [5] (зі змінами та доповненнями внесеними Директивою № 2018/1808/ЄС від 14 листопада 2018 р. [6]). Положення Директиви мали бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію (тобто, ще у 2019 році).

Активні дії, спрямовані на досягнення означеної мети, вчинялися. У грудні 2019 року було подано на розгляд ВР України проект ЗУ «Про медіа» № 2693, згодом було підготовлено і два альтернативних проекти № 2693-1, № 293-2. Однак найбільш перспективним видається саме перший проект, який було взято за основу для подальшого серйозного доопрацювання (зокрема, із залученням

громадськості, фахівців Ради Європи), після якого його 02 липня 2020 р. вже під № 2693-д було подано на повторне друге читання. 15 лютого 2022 р. цей проект навіть було включено до порядку денного 7-ї сесії ВР України IX скликання, але війна внесла свої корективи [3].

Проект ЗУ «Про медіа» № 2693-д від 02.07.2020 р. (далі – Проект) передбачає доволі радикальне оновлення усього медійного законодавства і, фактично, є кодифікованим законом, оскільки консолідує правові норми щодо усіх засобів масової інформації та інформаційних агентств, які було розміщено у різних законах. Доволі значимою є зміна застосовуваної термінології та класифікації ЗМІ, які пропонується надалі позначати терміном «медіа». Усе це значно мірою спрямовано саме на гармонізацію регулювання цієї сфери відносин із правом ЄС (доволі часто для перекладу використовується термінологія використовується метод калькування з огляду на відсутність адекватних відповідників, що не завжди виправдано). Це, до речі, вимагатиме кропіткої роботи щодо приведення нормативної бази у відповідність із новою термінологією [3].

Медійна громадськість неодноразово висловлювала позицію щодо необхідності прискорення розгляду Проекту, який уже доволі давно чекає своєї черги. Однак слід зауважити, що з метою підвищення оперативності та ефективності законотворчого процесу варто актуалізувати проект з урахуванням його відповідності як вимогам регулювання ЄС, так і на предмет узгодження з іншими актами національного законодавства з метою недопущення колізій.

Стосовно першого, то певні було визначено у Висновку Комітету з питань інтеграції України з Європейським Союзом (протокол № 41 від 14.07.2020 р.). Зокрема, звертається увага на недостатньому гарантуванні захисту персональних даних неповнолітніх, дотримання прав бенефіціарних власників медіа, забезпечення інформування про надзвичайні події у спосіб, доступний для осіб з інвалідністю, додаткових гарантій дотримання окремих прав правовласників кінематографічних творів, додаткового обмеження окремих видів реклами (хоча стосовно останнього зауваження варто враховувати, що ці завдання успішно вирішуються ЗУ «Про рекламу», норми якого і надалі врегульовуватимуть

відносини у цій сфері і потреба їх дублювання в іншому законі сумнівна) [1].

Крім того, слід відмітити ще окремі невідповідності, які, на нашу думку, заслуговують на увагу. Наприклад, ст. 63 Проекту передбачає обов'язкову реєстрацію лише тих суб'єктів у сфері медіа, які що здійснюють мовлення без використання радіочастотного ресурсу (ті, що його використовують – підлягають ліцензуванню), суб'єкти у сфері аудіовізуальних медіа на замовлення та провайдери аудіовізуальних сервісів. Суб'єкти у сфері друкованих медіа, у сфері онлайн-медіа та платформи спільного доступу до відео можуть зареєструватись добровільно. Директива № 2018/1808/ЄС виначає, що Для забезпечення ефективного виконання Директиви № 2010/13/ЄС важливо, щоб держави-члени створювали та оновлювали інформацію про постачальників медіапослуг і постачальників платформ обміну відеоінформацією, що знаходяться під їх юрисдикцією, і щоб вони регулярно обмінювалися такою інформацією зі своїми компетентними незалежними особами, регулюючими органами або органами і Комісією [6].

Директивами ЄС доволі значна увага приділяється само- та співрегулюванню, Директива № 2010/13/ЄС заохочує його використання у сфері медіа. Разом із тим, ст. 92 Проекту хоча і передбачає спільне регулювання у сфері медіа, однак доволі жорстко обмежує предмет такого співрегулювання (закритий перелік) [6; 3]. Не заперечуючи проти такого підходу загалом слід, принаймні, максимально широко обговорити достатність визначеної для співрегулювання сфери відносин.

Значну увагу Проект передбачає забезпеченню дотримання вимог щодо прозорості структури власності суб'єктів у медіапросторі з метою подолання надмірних суб'єктивних інтересів (ст. 24-27 Проекту) [3]. Разом із тим, слід узгодити пропоновані Проектом застосовувані терміни та підходи із ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який, зокрема дає чітке визначення поняття «кінцевий бенефіціарний власник» та визначає ознаки прямого та непрямого вирішального впливу [2]. Проект оперуючи тими ж термінами надає їм дещо

іншого змісту, що неминуче зумовить колізії. Так, згідно із вище згаданим Законом ознакою здійснення прямого вирішального впливу на діяльність є безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 % статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи [2]. Проект визначає ознакою вирішального впливу володіння часткою голосів або капіталу в розмірі 50 і більше відсотків [3]. Це потребує узгодження.

Таким чином, Україна перебуває на шляху виконання рекомендацій Європейської комісії, які є умовами для подальшого набуття членства в Європейському Союзі у частині гармонізації законодавства про медіа з регулюванням ЄС. Разом із тим підвищення ефективності цього процесу вимагає підготовки та невідкладного доопрацювання Проекту з метою його оперативного прийняття та впровадження.

Список використаних джерел:

1. Висновок щодо проекту Закону України про медіа / Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом; 14.07.2020 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69353&pf35401=532297> (дата звернення: 27.06.2022 р.).
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX від 06.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 27.06.2022 р.).
3. Про медіа: Проект Закону України № 2693-д від 02.07.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353 (дата звернення: 27.06.2022 р.).
4. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС / Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/рекомендації-європейської-комісії-щодо-статусу-україни-на-членство-в-єс_uk?s=232 (дата звернення: 27.06.2022 р.).

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 27.06.2022 р.).

6. Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive). Amended by Directive (EU) 2018/1808. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2010/13/2018-12-18> (дата звернення: 27.06.2022 р.).

В. І. Малімон,
кандидат з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРОВЕДЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Термін «принцип» походить від латинського слова «principium», яке означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості. Водночас, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки [5, с. 547].

У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними. Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні,

вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення [6].

Отож, визнаючи в праві систему суспільного порядку, засіб суспільної згоди, шлях і засіб запобігання і вирішення розбіжностей, потрібно відповідно конструювати і принципи права.

Принцип законності є одним найважливіших основоположних принципів суспільно-політичного ладу. В. Копейчиков визначає принцип законності як здійснення всіх правових форм діяльності держави, функціонування громадського суспільства, громадян на основі й у відповідності з нормами права. природними правами та обов'язками людини [7, с. 135]. На думку П. Рабіновича законність – це режим відповідності суспільних відносин законам, підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права [4, с. 104].

Зміст принципу законності становить система конкретних вимог: 1) загальність законності, що означає обов'язковість законів та інших нормативно-правових актів для всіх учасників суспільних відносин без винятку; 2) суворе дотримання закону усіма суб'єктами правовідносин; 3) верховенство закону в системі нормативно правових актів; єдність законності: 4) реальність законності, тобто фактичне виконання вимог, закладених в юридичних нормах, учасниками правовідносин; 5) єдина націленість діяльності органів законодавчої, виконавчої та влади; доцільності законності: (вибір законних варіантів здійснення правотворчої та правозастосовчої діяльності, які є найбільш оптимальним заходом досягнення мети правового регулювання); 6) забезпечення рівності усіх перед законом; можливість покарання тільки за порушення чітко визначених положень закону; 7) невідворотність покарань за здійснене порушення закону; 8) встановлення дієвого механізму впровадження принципу законності в усіх сферах суспільного життя, створення системи гарантій, за допомогою яких би забезпечувалось повне дотримання принципу законності.

Можна виокремити кілька основних методологічних підходів щодо сучасного розуміння поняття законності. Перший необхідно пов'язувати з функціонуванням законності як системи нормативних вимог щодо побудови системи правового регулювання у державі, і відповідно, реалізації правотворчої

діяльності (нормотворчий аспект). Другий повинен передбачати усвідомлення законності з погляду її потенціалу для забезпечення правопорядку у суспільстві (асpekt, пов'язаний з реалізацією права). Саме в останньому розумінні законність і виступає режимом (станом) діяльності усіх без винятку державних органів, громадських об'єднань, політичних партій, підприємств, установ, організацій, їх посадових осіб, окремих громадян, за якого необхідно точно і неухильно дотримуватись положень чинних законів України [3, с. 61–63].

Розбудовуючи демократичну Українську державу на фоні дотримання режиму законності, не можна забувати також і про комплекс специфічних факторів, які уможливають подібний демократичний спосіб функціонування влади та її зв'язки із суспільством. Такими факторами є певні обставини, наявності яких можна говорити про допустимість повного забезпечення реалізації вимог верховенства закону у суспільних відносинах. Можемо виокремити дві групи таких обставин: загальні та спеціальні: 1. Загальні обставини – це ті політичні, ідеологічні, психологічні та економічні умови, у яких діє законодавство. Визнання принципу законності існуючим політичним режимом у суспільстві істотно впливає на стан діяльності з її забезпечення, визначає допустимість вживання конкретних кроків службовцями державного апарату та громадянами щодо чіткого й неухильного дотримання приписів чинних законів.

2. Спеціальні обставини – це специфічні, суто юридичні засоби забезпечення законності. До них можна зарахувати такі: – загальноправові – до них належать достатній стан розвитку правової системи загалом; повнота та узгодженість законодавства; наявність розвиненої юридичної нормотворчої техніки і юридичних процедур; високий рівень правової культури суспільства; – організаційно-правові – функціонування органу законодавчої влади; діяльність Глави держави, який через право підпису контролює ступінь відповідності законів Конституції Основному Закону країни; безперервна робота органів виконавчої влади, які мають безпосередньо реалізовувати закони; відправлення правосуддя, існування судів, які вирішують суперечки щодо права і які можуть застосовувати примусові заходи у разі порушення норм законів; – процесуальні

– наявність ефективних процедур для застосування законів і захисту їх від порушення, які передбачають неможливість покладання на громадян обов'язків, не встановлених у законодавстві, визначають можливість останніх оскаржити у суді будь-яке рішення (акт) органу (посадової особи) виконавчої влади [1, с. 10–19].

У тексті чинної Конституції України принцип законності закріплено у цілому ряді статей. Як приклад можна навести норми статей 6, 8, 68 Конституції України. Щоправда, на думку багатьох провідних вітчизняних юристів, виняткова роль цього конституційного принципу зумовлена тим, що він посідає важливе місце в процесі практичної реалізації всіх інших принципів, що пов'язані з функціонуванням та розвитком держави і суспільства. Як приклад, часто наводиться принцип пріоритету прав і свобод людини і громадянина. І справді, коли йде мова про права людини та про її правовий статус, завжди йдеться про цілком конкретні можливості індивідів та їх обов'язки⁶, які встановлюються на нормативно-правовому рівні і визначають не тільки самі по собі права та обов'язки, але й гарантії їх забезпечення, реалізації та захисту з боку держави. Таким чином, забезпечення цього фундаментального принципу передбачає дві важливі умови: а) наявність необхідних законів, які встановлюють загальне коло прав людини, а також різноманітних об'єднань громадян, та конкретизують їх забезпечення у тих чи інших сферах суспільних відносин (політичного, економічного, фінансового, екологічного, соціального, культурного, трудового тощо характеру); б) неухильне дотримання всіма органами державної влади, їх посадовими і службовими особами, органами місцевого самоврядування положень чинного законодавства в частині забезпечення, охорони і захисту прав людини. Однак обидві наведені умови становлять невід'ємну частину теоретичного і практичного змісту принципу законності. У результаті чого реалізація принципу прав і свобод людини і громадянина уможливлується лише у разі забезпечення законності, яка постає одночасно і як певний правовий режим взаємодії держави, суспільства і громадянина, і як поточний стан нормативно-правового забезпечення функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування [8].

Принцип законності – це загальногалузевий провідний принцип права, який пронизує усю сферу правовідносин, суть якого полягає в суворому дотриманні та виконанні всіма суб'єктами правовідносин правових норм, верховенстві закону щодо інших нормативно-правових актів [2].

На нашу думку, дотримання принципу законності в ході конституційної модернізації має передбачати: 1) відповідність об'єктивним потребам розвитку держави, що змінюються (наприклад, вищий рівень захисту прав людини, членство в ЄС); 2) належну наукову обґрунтованість правової концепції конституційної ідентичності української нації, враховуючи історичний досвід. В умовах воєнного стану дотримання принципу законності передбачає недопущення нівелювання правових приписів чинної Конституції України, визнання її найвищої юридичної сили перед законами та підзаконними нормативно-правовими актами, дотримання приписів Конституції України посадовими особами усіх рівнів управління.

Список використаних джерел:

1. Горбунова Л. М. Принципи законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади. К. : Юрінком Інтер, 2008. 240 с.
2. Комаришин Н. С. Принцип законності : поняття, особливості. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/61089/5/Komaryshyn_justice1.pdf.
3. Осауленко О., Панько О. Зміцнення законності у правозастосовному процесі. Право України. 2004. № 12. С. 61–68.
4. Рабинович М. П. Основи загальної теорії права та держави. К., 1994. 104 с.
5. Словник іншомовних слів; за ред. О. С. Мельничук. К., 1974. 867 с.
6. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf.
7. Теорія держави і права / За ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. К., 2003. 135 с.
8. Яковлев А. А. Проблеми законності і її забезпечення в процесі конституційної модернізації України. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv->

nomeriv/3-11-2015/item/228-problemy-zakonnosti-i-yiyi-zabezpechennya-v-protsezi-konstytutsiynoyi-modernizatsiyi-ukrayiny-yakovliev-a-a.

А.А. Вишневська,
аспірантка Київського університету права
Національної академії наук України

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

З проголошенням України демократичною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих на конституційному рівні. Закріплене в конституціях більшості сучасних розвинутих демократичних держав, це право посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини та є необхідною умовою існування правової держави. Так як судовий захист прав людини не можна вважати повноцінним та завершеним у разі невиконання судових рішень, важливою темою в контексті забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є виконання судових рішень.

Так як Україна тепер має статус члена-кандидата на вступ до Європейського Союзу, питання приведення у відповідність українського законодавства до принципів законодавства Європейського Союзу набуває ще більшої актуальності.

Невиконання судових рішень є однією з важливих проблем сьогодення, що призводить до ситуації несумісної з верховенством права. Європейський суд з прав людини неодноразово звертав увагу на наявність проблеми з якісним виконанням судових рішень. Розроблення ефективних механізмів виконання рішень судів має стати одним з пріоритетних завдань для держави найближчим часом.

Проблему модернізації системи виконавчої служби, питання примусового виконання рішень в Україні та світових моделей виконання судових рішень

вивчали провідні вітчизняні та зарубіжні вчені та дослідники: О.С. Бадалова, К.В. Бернатович, С.К. Гречанюк, Д.Х. Валєєв, О.Б. Верба-Сидор, Є.Д. Когутич, Л.В. Крупнова, М.Г. Марченко, В.Ю. Сайко, А.В. Солонар, О. Ткачук, Ю.С. Шемшученко, С.В. Шкляр, М.Й. Штефан, Я.Я. Ярков та інші.

В статті 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. [1]

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Якісне та вчасне виконання судових рішень безпосередньо впливає на захист прав та свобод людини, за захистом яким звертаються до суду, отже дана тема є досить актуальною.

Умови воєнного стану, який було введено на всій території України 24 лютого 2022 року внаслідок повномасштабного військового вторгнення російською федерацією на територію нашої суверенної держави, значною мірою впливають на всі без винятку правовідносини, реалізацію прав і свобод людини та здійснення повноважень органів влади, у тому числі судової.

Війна та її жахливі наслідки значно вплинули і на реалізацію функцій судової влади, що внесло свої корективи в процеси здійснення правосуддя та захисту прав людини в Україні. [8]

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Статтею 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та цього Закону. [4]

Порядок примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) визначається Законом України «Про виконавче провадження».[2]

Разом з тим, з метою забезпечення захисту національних інтересів у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації та забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану потребують врегулюванню деякі питання примусового виконання рішень, зокрема, щодо:

зупинення вчинення виконавчих дій, стягувачами за якими є Російська Федерація або особи, пов'язані з державою-агресором;

забезпечення здійснення фізичними особами – боржниками видаткових операцій з рахунків, на кошти на яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, без урахування такого арешту за умови, якщо сума стягнення за виконавчим документом щодо такої особи не перевищує сто тисяч гривень;

забезпечення здійснення юридичними особами – боржниками видаткових операцій з рахунків, на кошти на яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями виключно для виплати заробітної плати в розмірі не більше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати в місяць на одного працівника такої юридичної особи, а також сплати податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

припинення звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації);

заборони відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані внаслідок військової агресії Російської Федерації, у період такої окупації;

можливості за рішеннями про стягнення аліментів, підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, фізичних осіб – підприємців, які здійснюють відрахування з заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, перераховувати стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні стягувача рахунок.

З метою регулювання вищезазначених питань 15.03.2022 було прийнято Закон України "Про внесення зміни до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні

положення" Закону України "Про виконавче провадження". Відповідно до статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. [5]

За станом на сьогодні прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» повернуто з пропозиціями Президента України. Закон має на меті забезпечити максимальний захист національних інтересів у зв'язку з розв'язаною росією війною проти України. При цьому зміни вносяться лише на період дії воєнного стану, згодом вони будуть анульовані автоматично. [6]

Отже, чекаємо на доопрацювання даного Закону із врахуванням пропозицій Президента України.

Варто також зазначити, що важливим в умовах воєнного стану також є створення мобільних та автоматизованих сервісів, сервісних центрів, завдяки чому громадяни зможуть отримати вчасно допомогу та відповіді на всі питання без відвідування органів державної виконавчої влади, що також позитивно вплине на якість та ефективність діяльності виконавчої служби. В даному контексті варто зазначити про важливість проведення цифрової трансформації.

Важливо аби жителі найвіддаленіших територіальних громад, повинні мати можливість у разі необхідності вчасно звернутись до органів виконавчої служби, не витрачаючи на це ще більше часу та коштів, не наражати себе та своїх близьких на небезпеку, особливо це актуально для внутрішньо переміщених осіб. [7]

Можемо зробити висновок, що приймаючи будь-які зміни в законодавство задля регулювання даного питання варто пам'ятати – конституційне право кожного на повноцінний судовий захист має бути забезпечено державою, навіть в умовах воєнного чи іншого складного для існування держави і суспільства стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06. 2016 р. № 1404-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

3. Про внесення зміни до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження": Закон України від 15.03.2022 № 2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text>

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

5. Про внесення зміни до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження": пояснювальна записка до проекту Закону України № 7154. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7154&skl=10

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану: картка проекту Закону України № 7317. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39503>

7. Вишневська А.А. Реформування виконавчої служби в контексті децентралізації. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України: Науковий журнал Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 2. С. 31-36.

8. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

Г.О. Кузьменко,
доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування,
Доцент кафедри публічного адміністрування ННІУЕБ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема забезпечення прав людини наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

стала однією з найактуальніших проблем людства та має складні внутрішньодержавні й міжнародні аспекти прояву.

Під конституційно-правовим статусом особи слід розуміти закріплену в Конституції систему взаємовідносин між особою та державою, що має такі складові елементи, як конституційні права, свободи та обов'язки, основні принципи конституційно-правового статусу особи, що є закріпленим у Конституції, громадянство.

Конституція України передбачає, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і напрями діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3). Слід мати на увазі, що фактично з цієї статті розпочинається виклад офіційно проголошеної Українською державою та закладеної в Конституції філософії прав людини. Ця стаття є базисною, фундаментальною, яка характеризує самі підвалини того суспільного і державного ладу, що закріплюється в Конституції. Вона є нормативно-юридичним фундаментом гуманістичного спрямування розвитку суспільного і державного життя в Україні.

Можна дійти висновку, що такий напрям діяльності сучасної України, як утвердження і забезпечення прав і свобод людини, є головною функцією Української держави.

Гарантом прав і свобод людини і громадянина є Президент України (ст. 102), обов'язок вживати заходів щодо їх забезпечення покладений на Кабінет Міністрів України (п. 2 ст. 116). Правозахисна функція виступає головною в діяльності судової влади, а місцеві державні адміністрації на відповідній території зобов'язані забезпечувати законність і правопорядок, дотримання прав і свобод громадян (п. 2 ст. 119).

Серед законодавчих актів, що є найважливішими в зазначеній сфері, слід назвати такі: закони України «Про громадянство в Україні» (нова редакція), «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини», «Про імміграцію», «Про біженців», «Про мови в Україні», «Про реабілітацію жертв політичних репресій», «Про приєднання України до Конвенції ООН про статус біженців і

Протоко- лу про статус біженців» тощо [1].

Отже, конституційні права і свободи – це встановлені Українською державою, закріплені в її Конституції та інших законодавчих актах певні можливості, які дають змогу кожному громадянину обирати відповідний вид своєї поведінки, користуватися політичними, соціально-економічними свободами та соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах.

У зв'язку з цим один із напрямів розвитку каталогу прав людини може бути пов'язаний із новими революційними відкриттями і досягненнями у практичній медицині та в біології, що стосуються самої природи людини як біологічної істоти, – це і трансплантація органів, і штучне запліднення, і вирішення проблем евтаназії та клонування, існування та використання генетично модифікованих (трансгенних) продуктів тощо. Винахід та використання цих відкриттів, що вторгаються «у святая святих» – природу самої людини, викликає масу питань, потребує їх критичного осмислення, вироблення не тільки етичних, а й правових критеріїв [3].

Отже, нині реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. Він є найважливішим завданням не тільки функціонування, а й існування української державності. Тому слід мати на увазі, що забезпечити дотримання прав людини в Україні можливо тільки за допомогою ефективного реформування системи влади та дотримання комплексного підходу до забезпечення прав людини як з боку держави, так і громадянського суспільства.

Верховна Рада України, як вищий законодавчий орган держави, здійснює захист прав і свобод людини та громадянина через законо- творчу діяльність, через організацію спеціальних парламентських слухань, де обговорюють перспективні плани законодавчої діяльності з профільних проблем, здійснення контрольних функцій за діяльністю правоохоронних органів і місцевих державних адміністрацій у сфері прав людини.

Отже, в основу Конституції України закладено принципово нові правові парадигми зовнішньої і внутрішньої державної політики України, що спрямовані на утвердження й забезпечення прав і свобод людини та громадянина. А це об'єктивно потребує істотної переорієнтації та модифікації

всієї національної правової системи.

Список використаних джерел:

1. Удовенко Г. Забезпечення прав людини / Г. Удовенко // Голос України. – 2003. – 9 груд.
2. Погорілко В. Ф. Конституція України. Проблеми теорії і практики / В. Ф. Погорілко // Правова держава : щорічник наук. пр. – К., 2001. – Вип. 12. – С. 141–158.
3. Человек : философ.-энцикл. словарь / под общ. ред. И. Т. Фролова. – М. : Наука, 2000. – С. 3–7.

А.А. Завгородня,

аспірантка ННІУЕБ «Міжрегіональної Академії управління персоналом»

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОРПОРАЦІЯ» З ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТОЧКИ ЗОРУ

Корпорація (корпоративна організація) являє собою основну організаційну форму практичної реалізації принципів О. Уільямсон [1, с.276] пропонує розглядати сучасну корпорацію як надзвичайно складну та важливу економічну інституцію.

На суспільному рівні (в ході формування суспільної угоди) корпоративна організація звичайно вважається формою інституціоналізації такої угоди або навіть повністю з нею ототожнюється. Так, Дженсен М., Меклінг У., Шляйфер А., Д. Вішні [2] вважають, що КО являє собою певний різновид інституціоналізованого «суспільного договору», в рамках укладання і дії якого для корпорантів відбувається формування складної системи стимулів активізації добровільної участі у фінансуванні спільної діяльності, а також у вирішенні широкого кола інших завдань.

Корпоративні організації являють собою саме соціальні групи, досить організовані для артикуляції, представництва й реалізації власних групових інтересів. Ф. Тенніс також пропонує розглядати дане поняття як спілки людей, що виступають як певна форма єдності для досягнення мети (будь-якої), що

здатні до волевиявлення та до дії і т. ін.. При цьому, за думкою Ф. Тенніса, така форма буде набувати зміст корпорації тільки за умови, якщо вона має внутрішню організацію, тобто її учасники виконують в процесі співробітництва певні функції та їхні дії можна вважати діями корпорації.

Досить часто корпоративну інституціоналізацію стратифікованих груп членів суспільства науковці пов'язують із роллю, яку представники цих груп відіграють у суспільному поділі праці (відповідно до професійно-функціональних ознак). Так, Е. Дюркгейм вважав, що КО слід розглядати як професійну групу (співтовариство), яку утворюють, з'єднавшись між собою, всі працівники «одного порядку», тобто всі виконавці однієї однорідної функції. Таким чином, утворення корпоративної організації на суспільному рівні звичайно пов'язується із процесом самоусвідомлення і самоврядування членів певної соціальної страти, яка, за визначенням М. Вебера [3, с. 147-156] є угрупованням людей всередині більш широкої людської спільноти, та яка володіє певним типом і рівнем престижу, отриманого завдяки власній соціальній позиції, а також із можливостями (спроможністю) щодо досягнення особливого роду монополії (наприклад у користуванні певними благами). До складу найбільш важливих джерел розвитку певних соціальних страт М. Вебер відносив такі: розвиток специфічного стилю життя (у т.ч. – тип занятості, професію); привласнення політичної або ієрархічної влади (монополії, групи з особливим соціальним статусом); успадкована харизма, джерелом якої є успіх в досягненні престижного становища завдяки народженню.

З точки зору Я. Грітанса [4, с.3], корпорація являє собою форму існування корпоративних відносин, яка об'єднує власних учасників, що вступили у корпоративні відносини, у певну систему, організацію, та яка може мати або не мати юридичного оформлення.

Таким чином, ключовим стрижневим елементом забезпечення корпоративної згуртованості та єдності учасників КО слід вважати спільність їхніх інтересів та цілей, а також погодженість поглядів на способи та методи забезпечення зазначених цільових настанов. Такого роду згуртованість не може бути досягнута тільки через належність певних індивідів до однієї соціальної страти або тільки

шляхом розвитку децентралізованих механізмів самоврядування та самоусвідомлення, а, отже, вимагає утворення відособленої організованої єдності учасників – корпорації. При цьому нагальність потреби у розбудові відповідної форми організації корпоративних відносин буде прямо залежати від, по-перше, релевантності (для корпорантів зокрема та корпоративного співробітництва у цілому) внеску учасників, по-друге, від змісту і характеру очікуваних вигод, по-третє, від складності самого процесу спільної діяльності. Найбільш повного прояву зазначені характеристики КВ набувають у підприємницькій сфері, при чому доцільність організаційного оформлення корпоративного співробітництва при цьому додатково посилюється численними перевагами корпорації над іншими формами організації підприємницької активності.

За думкою І. Зятковського [5, с.492], корпоративна організація є економічним утворенням, тобто сукупністю суб'єктів підприємницької діяльності, організованих у єдину систему на засадах відносин партнерства або контролю-підпорядкування для здійснення спільної діяльності з метою отримання вигоди. З точки зору А. Воронкової [6, с.10], корпоративна організація являє собою об'єднання, спілку підприємств або окремих підприємців (як правило, утворену на основі приватно-групових інтересів), одну з основних форм підприємництва.

В. Парсяк [7, с.31-33] звертає увагу на інтеграційний характер ролі корпоратизму в системі організації підприємницької діяльності. В. Парсяк відзначає, що КО слід розглядати як феномен формалізованої інтеграції активів (капіталу, виробничих потужностей, робочої сили, знань, досвіду тощо) з метою створення нового або збільшення існуючого підприємницького потенціалу, здатного найкращим чином втілювати бізнес-ідею та збільшити на цьому підґрунті прибуток від господарської діяльності або отримати ефект, передбачений обраною стратегією.

Слід, проте, відзначити, що наявність безперечних переваг корпоративної організації, найвищою формою прояву яких виступає акціонерне товариство, закономірно призводить до певного ототожнення (така точка зору набула достатнього поширення серед науковців) корпоративної організації із її акціонерним різновидом (акціонерною корпорацією). В. Добровольський [8, с.1]

вважає, що корпорація являє собою особливий вид юридичної особи, заснований на членстві, яке розраховано на отримання дивідендів, спекулятивного доходу при грі на біржі з акціями. П. Буряк [9, с.73] вважає, що корпорацію слід розглядати як колективне утворення, організацію, визнану юридичною особою та сформовану на об'єднаних капіталах (добровільних внесках), та яка здійснює соціально-корисну діяльність.

Таким чином, слід відзначити, що відносно визначення сутності поняття «корпорація» та встановлення змісту корпоративних відносин, які відбуваються в її межах, серед науковців існує досить суттєве розмаїття думок, а наявність такого роду відмінностей іноді навіть вважається характерною для цього явища ознакою.

Список використаних джерел:

1. Уільямсон О. Економічні інституції капіталізму / О. Уільямсон – К.: Видавництво «АртЕк», 2001. – 472 с.
2. Управление акционерным обществом (Корпоративное управление в Украине). К.: Столетие.- 1999.- С.196
3. Вебер М. Основные понятия стратификации / М. Вебер // Социс. – 1994. – № 5. – С. 147-156.
4. Гриньова В. Концептуальні основи формування системи корпоративного управління в Україні / В.М. Гриньова, О.Є. Попов // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2002.- №1. – С. 74-81
5. Зятковський І. Інтегровані корпоративні структури в умовах транзитивної економіки: відповідність нормам світової господарської та правової практики / І. Зятковський // Журнал Європейської Економіки. Видання Видання Тернопільського державного економічного університету. – 2005. – Том 4 (№4). – с.481-496
6. Воронкова А. Корпоративне управління та культура: (Монографія) / А.Е. Воронкова, М. М. Баб'як, Е. Н. Коренєв, І. В. Мажура. – Дрогобич: Вимір, 2006. – 376 с. – Бібліогр.: с. 332-352.
7. Парсяк В. Малий бізнес в системі корпоративних відносин /

В.Н. Парсяк – Херсон: ОЛДИ-плюс, 2003. – 450 с.

8. Долішній М. Інтегровані територіальні агропромислові комплекси / М. Долішній, А. Даниленко, С. Міцишин, М. Подольський // Економіка України, 1997. – №4 – с.61–67

9. Буряк П. Проблемність трансформаційних процесів у інтегрованих корпоративних структурах підприємництва / Буряк П. // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 72–78.

Е.О. Васильконова,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Навчально-наукового Інституту управління, економіки та бізнесу
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В економіці відбуваються складні трансформаційні процеси, на які впливає ряд детермінантів розвитку інтелектуального потенціалу. Призначення детермінантів розвитку інтелектуального потенціалу – це інноваційна та швидка трансформація підприємств, активізація за рахунок нової конкурентоздатної переваги, тобто економічний розвиток. До основних детермінантів розвитку відносяться технології, комунікації, суспільство та політика і економіка. Дані детермінантів розвитку інтелектуального потенціалу тісно пов'язані між собою і для кожного підприємства вони несуть різнобічні способи їх використання [1].

Взагалом, якщо враховувати кожен окремий із детермінантів розвитку інтелектуального потенціалу, то він має іншу спрямованість, і його вплив на розвиток відбудеться повільніше й по-іншому, ніж використання детермінантів розвитку інтелектуального потенціалу разом.

На рис. 1 представлено вплив детермінантів розвитку інтелектуального потенціалу на підприємстві в умовах цифрової економіки [186].

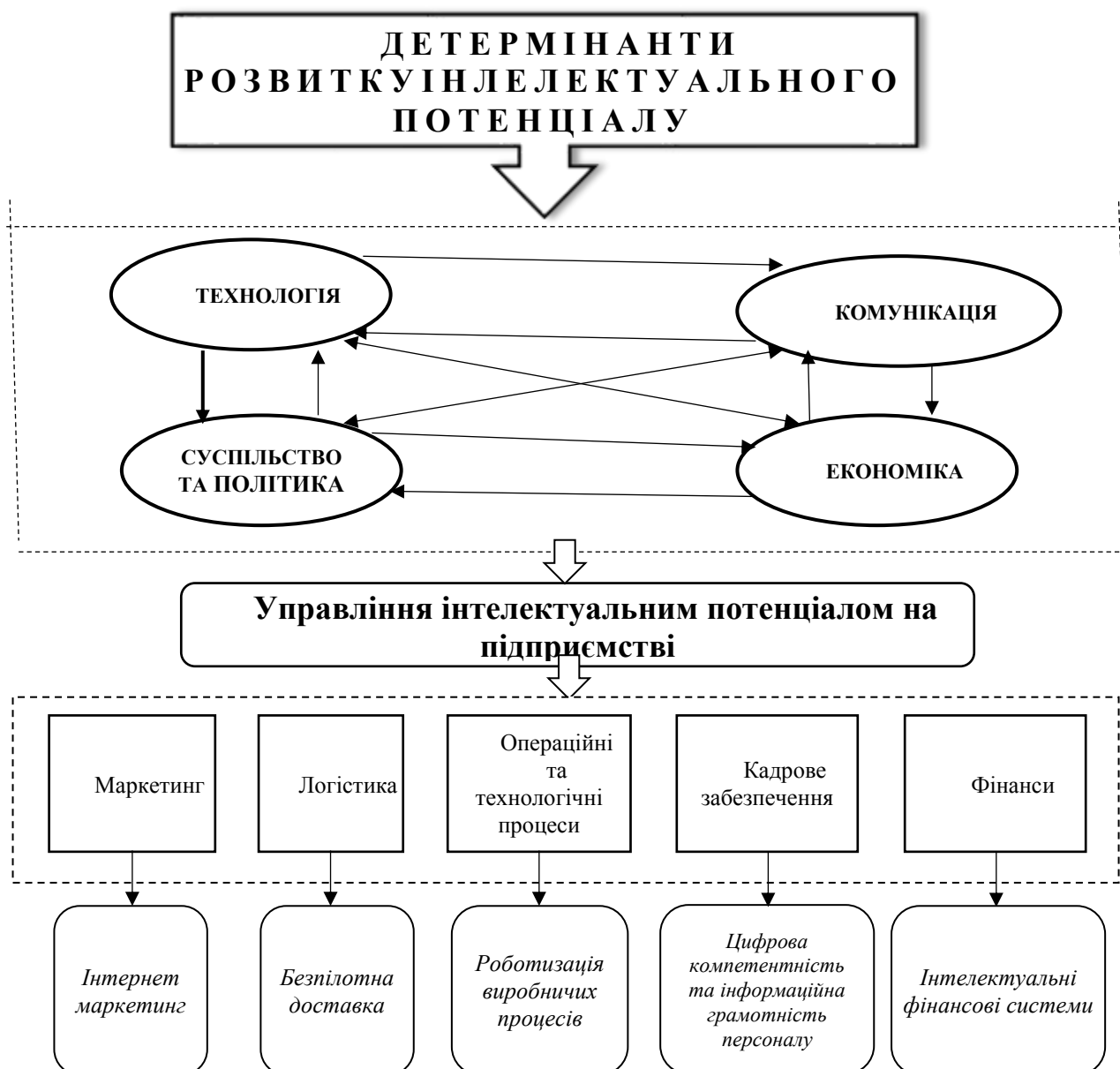

Рис. 1. Детермінанти розвитку інтелектуального потенціалу в умовах цифрової економіки [удосконалено автором на основі 2]

Кожен детермінант розвитку має свою систему ступенів, які разом формують даний детермінантний розвиток інтелектуального потенціалу підприємства та забезпечують безперебійну систему ефективного функціонування та вдосконалювати інноваційність підприємства.

Опишемо кожен детермінант розвитку інтелектуального потенціалу підприємства окремо в умовах цифрової економіки.

Першим детермінантом розвитку є технологія. Вона є фундаментом розвитку, що загалом пояснює функціонування цифровізації. Тому, що

інформація (дані) можуть передаватися в цифровому вигляді, а також операційні системи, програмне забезпечення, програми, цифрова інфраструктура, шляхи передачі або доступність до інформації тощо. Також прогресивна мініатюризація, довговічність (елементи живлення), висока швидкість передачі даних та мобільний Інтернет. Ці всі тенденції збільшують кількість користувачів соціальних мереж, зростають Internet продажі, он-лайн замовлення, освіта (дистанційна) та багато іншого, що удосконалюється, оновлюється та розробляється нове.

Можливість використання цифрових технологій – це не тільки отримання інформації, а й спілкування та презентування як самого себе (співбесіда), так презентація проєкту на підприємстві чи самого підприємства інвесторам. Тобто комунікація, без неї, навіть у світі цифрових технологій не впоратись.

Наступним детермінантом розвитку інтелектуального потенціалу підприємства є суспільство та політика, які характеризуються цифровим спілкуванням та вільною альтернативою використання Internet в політиці (в Ісландії для того, щоб сформулювати нову конституцію, закликали, щоб населення через Internet вносило свої пропозиції).

Завершальним детермінантом розвитку інтелектуального потенціалу підприємства є економіка, яка впливає на інноваційний розвиток підприємства, регулює зовнішні фактори для стрімкого злету чи падіння підприємства.

Кожен детермінант інтелектуального потенціалу підприємства має певний вплив та склад. Так детермінант *T*-технології ($T_1, T_2, T_3, T_4, T_5, T_6, T_7$) складається із семи ступеневої системи підфакторів. Кожен ступінь підфактору впливає на підприємства по-різному. Детермінанти виражаються через рівні впливу, так як розвиток підприємств має певні рівні, за якими здійснюється обґрунтованість достатності рівня інтелектуального розвитку.

Отже, детермінанти інтелектуального потенціалу на підприємстві в умовах цифрової економіки розуміється визначальні чинники цифровізації, які ефективно впливають на інтелектуальний потенціал з урахуванням навиків, здібностей та професіоналізму персоналу та технічних можливостей підприємства. У цьому контексті детермінанти інтелектуального потенціалу на

підприємстві в сукупності даватимуть найбільш повну якісну характеристику їх причин та наслідків. Тобто в результаті проведення дослідження ми отримуємо інформацію про зміну складових розвитку інтелектуального потенціалу під впливом цифровізації.

Список використаних джерел:

1. Н Kryshthal, I Novykova, E Vasytkonova, Y Kuzminska... - Natsional'nyi Hirnychiy Universytet. Naukovyi Visnyk, The influence of digitalization on the development of industrial enterprises Natsional'nyi Hirnychiy Universytet. Naukovyi Visnyk. No3, 2022 pp. 151-155
2. Каліна І.І. Детермінантно-теоретичні засади формулювання та розвитку поняття «цифрова економіка» в інформаційно-комунікаційному середовищі / І.І. Каліна // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова 2018. Т. 23. Вип. 5(70). С. 78–83.

С.П. Азізов,
доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту
Навчально-наукового Інституту управління, економіки та бізнесу
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Головним завданням підвищення конкурентоздатності підприємств та досягнення успіху України на інноваційному шляху її розвитку є формування ефективної моделі управління об'єктами інтелектуальної власності щодо гармонізації законодавства та створення дієвої системи управління розвитком сфери інтелектуальної власності на національному рівні. У даному аспекті слід повністю підтримати погляд В.Г. Семенової, яка стверджує, що «...ефективна система управління розвитком сфери інтелектуальної власності сприятиме активізації процесів створення та використання об'єктів інтелектуальної власності, здійсненню постійного моніторингу окремих аспектів управління та

їх результативності» [124, с. 164].

Розвинутий інтелектуальний потенціал є достатньо важливим для підприємства особливо в період воєнного стану, оскільки його можна розглядати як ефективний ресурс операційної діяльності як за функціональними, так і за тимчасовими характеристиками. Жодне підприємство в умовах воєнного стану не може забезпечити свій перехід до інноваційного виробництва та здійснення безпекової діяльності без належного рівня функціонального розвитку інтелектуального потенціалу. Його структурні компоненти спрямовані на нарощування збільшення конкурентних переваг у боротьбі за ринки, які переформатовувалися під впливом війни, генерування нових знань, підвищення управлінських та професійних компетенцій своїх спеціалістів за рахунок забезпечення належного захисту та доступу до цифрової інфраструктури, використання сучасних інформаційно-аналітичних систем управління, набуття та ефективне впровадження динамічних здібностей переорієнтувати свою операційну діяльність під впливом непередбачених факторів - війни. Зрозуміло що вищезгаданий перелік факторів, що визначають успішне функціонування підприємства на переформатованому ринку, також свідчить про динамічну структурну складову його інтелектуального потенціалу.

Суть динамічної структурної складової інтелектуального потенціалу підприємства в умовах воєнного стану полягає в перетворенні управлінських і професійних компетенцій, щоб умови організації операційної діяльності відповідали швидко мінливому впливу факторів зовнішнього середовища. Динамічний структурний компонент призначений для підтримки управлінських і професійних компетенцій підприємства відповідно до змін умови навколишнього середовища. Крім того, ця структурна складова передбачає вдосконалення таких компетенцій через набуття нових знань, що сприяють формуванню стабільних конкурентних переваг підприємства, а також активно бере участь у створенні додаткової споживчої вартості продукції, що виготовляється підприємством в безпечних умовах [2].

Функціонально динамічна структурна складова інтелектуального потенціалу підприємства включає такі динамічні можливості: набуття нових

знань та управління ними в безпекових інтересах підприємства; організація інноваційної діяльності підприємства під час війни; постійна орієнтація на економічну та зовнішню безпеку підприємництва.

Отже, кожне підприємство використовує інтелектуальний потенціал, деякі в більшій мірі, при цьому приділяють і увагу розвитку інтелектуальних здібностей персоналу, особливо під час воєнного стану, а деякі користуються аутсорсингом, не витрачаючи кошти на розвиток та функціонування інтелектуального потенціалу, адже наймані працівники вже заохочення у ефективній роботі підприємства. Кожне підприємство в період воєнного стану має свої інтелектуальні стратегії для розвитку потенціалу підприємства, але не всі підприємства усвідомлюють величезний вплив такого фактору як війна.

Список використаних джерел:

1. Семенова В. Г. Сучасні підходи в управлінні інтелектуальною власністю підприємств кабельної промисловості. Економіка: реалії часу : наук. журн. 2015. № 4 (20) URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>. (дата звернення 11.06.2022).

2. Братусь Г.А., Каліна І.І., Мазур Ю.В. Концептуалізація інноваційного розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки № 4 (63) (2021). URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/1176> (дата звернення 16.06.2022).

В.О. Могиль,

аспірант кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Напрями реалізації публічної політики на 2022-2024 роки в Україні базуються на:

- Цілях сталого розвитку України та Національній економічній стратегії на період до 2030 року;
- Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року;
- положеннях Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- програмах співробітництва з міжнародними організаціями;
- Угодах про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;
- державною програмою стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, обмежувальних заходів щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки.

Соціальна безпека України в критичному стані та потребує термінових управлінських дій. З одного боку, трагічні події, що відбуваються в країні сприяють згуртуванню українського суспільства, розкриваючи потенціал громадянської самоорганізації. З іншого боку - увага зосереджена на забезпеченні всіх складових національної безпеки. В сучасних умовах якісно оцінити стан та проблеми соціальної безпеки держави складно, але надзвичайно актуально, оскільки територія України зазнає ракетних обстрілів, снаряди влучають у цивільні об'єкти (школи, лікарні, церкви), йдуть обстріли забороненими видами зброї (фосфорними бомбами та касетними боєприпасами). За оцінкою уряду, вже зруйновано об'єктів інфраструктури (будівлі, дороги, мости, лікарні, школи) на суму щонайменше 100 мільярдів доларів США. Війна в Україні призвела до закриття більше половини підприємств, інші намагаються боротися за виживання. За оцінками Програми розвитку ООН, у разі тривалого конфлікту дев'ять із десяти українців опиняться на межі бідності, а всі досягнення України за часи незалежності – під загрозою.

В аналітичній записці «Загальний огляд гуманітарної ситуації в Україні» [1, с. 2-3] акцентується увага на посиленні гостроти гуманітарних потреб разом з потенційними загрозами, зокрема: обмеження гуманітарного доступу до районів активних бойових дій та забезпечення безпечного доступу міжнародних гуманітарних організацій; обстріли та пожежі призводять до викиду небезпечних

матеріалів у повітря (токсичного диму чи хімікатів) призводять до екологічних ризиків; ризики, пов'язані з мінами та вибухонебезпечними пережитками війни.

Значно погіршилося надання основних адміністративних та державних публічних послуг. Здатність місцевої влади підтримувати мінімальний рівень послуг сильно обмежена, оскільки працівники залишили або не можуть отримати роботу. Навіть якщо населення безпосередньо не постраждає від бойових дій, воно стикається зі скороченням обсягів послуг, перебоями або повним припиненням їх надання. Погіршується в містах, де ведуться активні бойові дії ситуація з водопостачанням, вивезенням відходів, охороною навколишнього середовища, транспортною інфраструктурою, телекомунікаціями, медичними послугами, екстреною допомогою, освіта, електроенергією та доступом до правосуддя. Ситуація ускладнюється збоями у функціонуванні банківської системи.

Безперечно, соціально-економічні наслідки війни відчують на собі ще не одне покоління наших громадян. Українські громадяни об'єдналися навколо влади, щиро вірячи, що після закінчення війни матимуть можливість трансформувати інституції країни та зможуть змінити систему управління країною.

Як зазначено в Концепції національної безпеки України [2], пріоритетним напрямом діяльності у сфері соціального забезпечення держави є:

- створення умов для забезпечення гідного рівня життя населення завдяки зміцненню трудового потенціалу;
- формувати середній клас не допускаючи надмірної диференціації суспільства за рівнем доходів;
- забезпечити всебічний гуманітарний розвиток (охорона здоров'я, культура, освіта), сприяючи зміцненню людського капіталу та соціальному розвитку.

Механізм забезпечення соціальної безпеки населення:

- закони та нормативно-правові акти;
- розвинуті демократичні інститути громадянського суспільства;

- соціальне партнерство та соціальний діалог;
- висока самосвідомість громадян і консолідація суспільства;
- чіткі критерії соціальної підтримки всіх громадян, адресної допомоги населенню, яке потребує соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Загальний огляд гуманітарної ситуації в Україні. Аналітична записка. О.Піщупіна Центр Разумкова К., 2022. – 14 с.
https://razumkov.org.ua/images/2022/07/05/2022_ANALIT_ZAPIS.pdf
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20150807>.

О.О. Могиль,
аспірантка кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Одним з першочергових завдань сучасної публічної політики - забезпечення якісного управління всіма сферами суспільного життя, а кінцевою метою - побудова сильної соціальної держави. Головним атрибутом якої є реальна відсутність бідних та працюючий механізм захисту соціально незахищених верств населення. При цьому добробут суспільства забезпечується не лише перерозподілом власності на користь інших, а стимулюванням і забезпеченням активної, ініціативної діяльності всіх громадян. безпосередньо залежить від фінансово-економічного стану країни, складається з активної та пасивної складових. Активна соціальна політика регулює трудові відносини, ринок праці та зайнятість, населення забезпечуючи робочі місця, пасивна - спрямовується на підтримку соціально незахищених верств населення.

Механізмами реалізації державної соціальної політики є обов'язкове та

добровільне соціальне страхування. Пенсійне та медичне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (внаслідок професійного захворювання чи нещасного випадку на виробництві, що спричинили втрату працездатності) є обов'язковим. Добровільне соціальне страхування - це страхування громадян, які займаються індивідуальною та підприємницькою діяльністю; за умови сплати до Фонду соціального страхування України страхових внесків мають право на всі види допомоги по державному соціальному страхуванню, встановлених для працівників, державних службовців та членів кооперативів. Механізмами реалізації соціальної політики є державна соціальна допомога (грошові виплати; субсидії та компенсації малозабезпеченим верствам населення; державні соціальні гарантії; безкоштовне медичного обслуговування та доступ до освіти; доступне житло). Рівень зайнятості населення, в державному та приватних секторах, розмір заробітної плати, можливість надання безкоштовних соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я, культура тощо), фінансова та юридична підтримка незахищених громадян, якість життя в цілому забезпечуються наявністю товарів і послуг, що надаються суспільству для забезпечення його власної життєдіяльності [2, с.78].

Інституційні зміни насамперед зумовлені невідповідністю структури та якості соціальних інститутів умовам суспільного розвитку та вимогам суспільній системі. Супроводжуються вони, як правило, періодами нестабільності, коли вже не працюють старі інститути, а нові ще не почали працювати. За таких умов зростає роль взаємодії державних і громадських інститутів у формуванні, реалізації та адаптації соціальних інститутів до нових умов суспільного розвитку.

Як зазначено в монографії «Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України» основними інститутами у сфері формування та реалізації публічної соціальної політики, виступають інститути: розподілу та перерозподілу суспільного продукту; зайнятості та охорони праці; соціальної сфери суспільства; демографії та соціального захисту населення; соціології та гармонізації соціально-економічних інтересів. Кожна з них включає відповідні соціальні суб'єкти політики, які керують процесами в межах своєї компетенції.

Трансформаційні процеси в світі та повономасштабна війна в Україні, супроводжуються негативними наслідками в усіх сферах життя суспільства та призводить до: виникнення соціально-політичних протиріч; зростання рівня конфліктності; зростання у соціальній напруженості в суспільстві та недовіра населення до влади. Для більшої частини населення основним критерієм успішності суспільства є саме його здатність вирішувати проблеми, що виникають. Тому дослідження інституційного забезпечення публічної соціальної політики є досить актуальним завданням як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах.

На думку Г.С. Лопушняка, загальний аналіз публічної соціальної політики держави вказує на суттєві проблеми, що виникають в даній сфері, значною мірою зумовлені концептуальною невизначеністю системи інститутів громадянського суспільства, впливу зовнішніх загроз, потребують дослідження в контексті інституційних змін публічного управління.

Як стверджує Президент Європейського комітету з соціальних прав Джузеппе Пальмізано [1] починаючи з 2008 року економічна криза негативно позначилася на малозахищених верствах суспільства. Заходи, вжиті урядами країн для подолання кризи, зокрема заходи жорсткої економії, непропорційно вразили незахищені верстви населення (бідних, людей похилого віку та хворих). Високі стандарти захисту соціальних прав суспільства та деякі основні характеристики соціально-орієнтованої держави під впливом сучасних небезпек у світі опинилися під загрозою. До цих небезпек потрібно віднести:

- зростання рівня бідності та безробіття (зокрема безробіття серед молоді);
- соціальна та економічна нерівність;
- відсутність інтеграції мігрантів або недостатня інтеграція;
- незахищеність роботи для багатьох категорій працівників;
- регресивні зміни у схемах соціального забезпечення та допомоги;
- скорочення державних систем охорони здоров'я та зростання вартості охорони здоров'я;

- глобальні проблеми, пов'язані з появою пандемії COVID-19;
- військове вторгнення Російської Федерації в Україну, що призвело до глобальної кризи, яка охопила продовольчу, енергетичну та фінансову сфери. Наявність ефективного механізму захисту соціальних прав людини за таких умов є надзвичайно важливим.

Список використаних джерел:

3. Захист соціальних прав внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп: Європейська соціальна хартія, інші стандарти Ради Європи й практика адміністративних судів в Україні
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Dopovid_PalmizanoD_ukr.pdf

4. Козоріз Г. Г. Соціальне страхування як елемент державної соціальної політики. Регіональна економіка. 2016. № 1. С. 70-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2016_1_10.